

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Ústav světových dějin

Diplomová práce

Barbora Zamrazilová

Britové a Židé v Palestině v letech 1944–1948

British and Jews in Palestine, 1944–1948

Praha 2014

vedoucí práce: PhDr. Th.B. Stanislav Tumis, MA, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V

dne

podpis

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá odchodem Velké Británie z Palestiny a reakcemi sionistického hnutí na její mandátní politiku. Britové ve druhé polovině třicátých let plánovali rozdělení mandátu mezi Araby a Židy, vypovězení správy a navázání spojeneckých vztahů s nástupnickými státy. Nesouhlas arabského světa, zhoršená bezpečnost v Palestině a hrozící konflikt v Evropě donutily mandátní mocnost prodloužit správu a omezit židovské přistěhovalectví. Tato opatření vedla ke zhoršení vztahů se sionistickým hnutím. V průběhu Druhé světové války vznesla Sionistická organizace požadavek na vytvoření židovského společenství v Palestině a neomezené židovské přistěhovalectví pod sionistickou správou. Britové zanedlouho obnovili přípravy na složení mandátu. Stejně jako před vypuknutím války potřebovali vyřešit otázku trvalého územního uspořádání postmandátní Palestiny a získat nové spojence. Kvůli neutěšené geopolitické situaci a ztrátě hegemonické pozice museli mimo jiné zohledňovat postoj arabského světa a Spojených států amerických.

Klíčová slova

Palestina, Britský mandát Palestina, historie Palestiny, dějiny Palestiny, dějiny Izraele, historie Izraele, historie sionismu, dějiny sionismu

Abstract

This diploma thesis deals with the withdrawal of Great Britain from Palestine and the reactions of the Zionist movement on her mandatory policy. In 1937, the British planned to divide the mandate between the Arabs and the Jews, terminate the administration and establish an alliance with the successor states. Disapproval of the Arab world, worsened security in Palestine and the threat of a war in Europe led the mandatory power to prolong the administration and restrict the Jewish immigration. These measures caused a deterioration of Anglo-Zionist relations. During the Second World War, the Zionist Organization put forward a request for the establishment of a Jewish Commonwealth in Palestine. No long after, the British restored their preparations for the termination of the mandate. As before the war, they sought for the permanent territorial solution for postmandatory Palestine and new allies. Due to unstable geopolitical situation and the loss of her hegemonic position, Great Britain had to consider the attitudes of the Arab world and the United States of America.

Key words

Palestine, British Mandate Palestine, History of Palestine, History of Israel, History of Zionism

Obsah

Úvod	6
1. Kapitola	11
1. 1. Na co je třeba reagovat	11
1. 2. Nástin organizační struktury a vztahů uvnitř sionistického hnutí	18
1. 3. Palestina v poválečných plánech Velké Británie.....	23
1. 4. Palestina v poválečných plánech Židů	29
1. 5. Nevydařená sezóna	33
1. 6. „Nic“ neřešící konference a váhající Britové	36
2. Kapitola	42
2. 1. Britská panika a úbytek sionistické trpělivosti	42
2. 2. Nepředvídatelnost trvalého územního uspořádání	45
2. 3. Otevřená konfrontace a britská odpověď	51
2. 4. Arabská „odbočka“	57
2. 5. Britsko-americká usnesení a co následovalo	61
2. 6. Poslední pokusy o kompromis.....	68
3. Kapitola	81
3. 1. Když se vyšetřovalo... ..	81
3. 2. Hlavně abychom se v pořádku vystěhovali... ..	90
Závěr	104
Seznam pramenů a literatury	107

Úvod

Územní uspořádání a bezpečnostní situace v postmandátní Palestině je díky událostem první poloviny dvacátého století dodnes nestabilní. V polovině května roku 1948 zanikl Britský mandát Palestina. V pobřežních a pouštních částech Palestiny vznikl na základě rezoluce OSN č. 181 stát Izrael. Ze zakládajících členů Ligy arabských států jej k roku 2014 uznávají pouze Egypt a Jordánsko. Vzniku Izraele předcházelo takřka dvacetileté období britsko-sionistické spolupráce. Židé v průběhu meziválečné éry vybudovali sofistikované společenství usilující o vytvoření národního státu. Krátce před vypuknutím Druhé světové války se pozitivní kooperace mezi mandátní mocností a osadníky vytratila.

Předmětem diplomové práce s názvem „Britové a Židé v Palestině 1944 - 1948“ je analýza okolností dobrovolného odchodu Velké Británie z Palestiny. Práce se má rovněž zabývat rozdílnými přístupy jednotlivých sionistických frakcí, které ovlivnily budoucí izraelskou politickou scénu, nebo sledovat motivace a postoje významných bojovníků a politiků vůči Velké Británii. Britský odchod z Palestiny znamenal vypovězení mandátní správy a evakuaci administrativního i vojenského personálu, včetně materiálu. Související rozhodnutí a iniciační návrhy byly předloženy v roce 1947. Odcházení se završilo dne 30. června 1948¹, kdy Palestinu opustil poslední britský voják. Pro věrohodný nástin britského odchodu je třeba objasnit, z jakého důvodu se Britové rozhodli zřít správu Palestiny, proč přenechali rozřešení židovsko-arabského sporu OSN, proč nakonec z Palestiny evakovali své vojenské jednotky, jaké faktory podmiňovaly rozhodování britské vlády, jak vypadala chronologie rozhodování, či britské odcházení z Palestiny v praxi.

Primárním cílem Velké Británie v Palestině v letech 1944–1948 bylo vypovězení mandátní správy. Její zástupci však zohledňovali závazky vycházející z mandátních stanov. Aby tyto závazky principiálně naplnili, museli usilovat o smír mezi arabskou a židovskou komunitou. Mezi palestinskými populacemi probíhal teritoriální spor, na jehož vyřešení podle britských představ záviselo složení mandátu a z velké části i budoucí postavení Velké Británie v Palestině či dalších arabských státech.

¹ GOLANI, M., *The End of the British Mandate for Palestine, 1948. The Diary of Sir Henry Gurney*. Palgrave McMillan 2009, s. 143.

Poslední léta mandátní epochy poznamenalo protibritské násilí a sabotáže sionistických polovojskových organizací. Britská politika vůči Palestině bránila naplnění různorodých sionistických cílů. Symbolem protibritského odporu se stal Menachem Begin, vůdčí osobnost paramilitárního uskupení Irgun cvaj leumi. Mnozí Izraelci jej dodnes vnímají jako osobu, jež se výrazně zasloužila o vznik židovského státu. Britové se díky svému přístupu neocitli v konfrontaci pouze se sionistickými radikály, nýbrž i s některými židovskými politickými orgány spjatými se Sionistickou organizací, především s Židovskou agenturou a její „tajnou“ „armádou“ Haganou. Diplomová práce se proto zabývá i tím, jakou úlohu sehrálo sionistické násilí v britském rozhodování o palestinských záležitostech a v procesu britského odcházení z Palestiny.

Sionisté se rozcházeli v představách, jakým způsobem vůči mandátní mocnosti postupovat. Neshody se vyskytovaly uvnitř Židovské agentury i mezi Sionistickou organizací a radikálními polovojskovými organizacemi. Předkládaná práce rovněž zohledňuje, jak různorodé postoje vůči Velké Británii sionisty rozdělovaly a ovlivňovaly vnitropolitický vývoj sionistického hnutí.

Práce je postavena primárně na dokumentech vládních institucí Velké Británie. Tematika související s britským odchodem z Palestiny zaměstnávala především vládní úřady Foreign Office a Colonial Office. Jejich šéfové zároveň zastávali funkci ministra zahraniční a ministra kolonií. Svá politická stanoviska obvykle písemně shrnuli, a prostřednictvím memoranda je odeslali k projednání na schůzi Kabinetu, jednoho z nejdůležitějších těles Vlády Jeho Veličenstva. Kabinet je podle britského práva výborem Tajné rady (Privy Council). Předseda „rady“ je držitelem titulu „lord Kancléř“ (Lord President of the Council). „Rada“ je poradní sbor britského panovníka, jehož pravomoci jsou výrazně omezeny. Tajná rada má formální povinnost odsouhlasit rozhodnutí Kabinetu.²

Kabinetní setkání se ve druhé polovině čtyřicátých let konala několikrát týdně. Diskutovala se zde vládní politika a vynášela usnesení ohledně dalšího politického postupu. Schůzí se standardně účastnili premiér, jeho ministři a v souladu s momentální

² Britský panovník měl, a dodnes má, jisté výsady. Jsou jimi takzvaná „prerogativa“. Jedná se o exekutivní přednosti vázané výlučně na královský titul Jeho/Její Veličenstvo. Monarcha jmenuje předsedu vlády, může udílet vyznamenání, milost, vetovat legislativu, aj. V dnešní době jsou však mnohé z prerogativ vázány na souhlas dalších osob. Panovník smí například rozpustit parlament po potvrzení příkazu Tajné rady, na pokyn předsedy vlády. Premiér nebo ministr smí na základě prerogativ jménem koruny vykonat určité opatření. Tajná rada byla dříve díky své funkci mocným orgánem. Říkalo se jí Curia Regia. Avšak po zúžení panovnických pravomocí její význam upadl. Ve čtyřicátých letech 20. století a v dnešní době má hlavní slovo Kabinet. ROVNÁ, L., Kdo vládne Británii? Praha 2004, s. 65, 73, 74, 87, 88.

potřebou přizvání „odborníci“ na diskutovanou problematiku. Vládní politiku plynoucí z kabinetních usnesení pak jednotliví ministři, nebo samotný premiér ohlašovali britskému parlamentu. Výsledná vyznění ministerských memorand ovlivňovaly průběžné písemné porady a spojení s jinými povolanými orgány, kterých se účastnili buďto samotní ministři, nebo jimi pověřeni zaměstnanci. Dokumentace Foreign Office a Colonial Office jsou stejně jako písemnosti Cabinet Office uloženy v The National Archives of the United Kingdom. Ústředí archivu a jeho největší pobočka se nachází v jihozápadním Londýně, městské části Kew. Zápisy z kabinetních schůzí druhé poloviny čtyřicátých let a projednávaná ministerská memoranda jsou přístupny on-line na webových stránkách „The National Archives...“.

„Public Record Act 1958“ byl zákon určující pravidla pro zacházení s dokumety vybranými k „trvalému uchování“. Public Record je dokument veřejně přístupný. Record Office měl za úkol střežit neveřejné archiválie. Zákon určoval, že dokument užívající status „Public Record“ nesmí být převeden pod správu Public Record Office dříve než třicet let po svém vzniku. Public Record Office (přeměněn v The National Archives...) schraňoval archivní sbírky volně přístupné veřejnosti. Většina státní dokumentace vztahující se k Palestině čtyřicátých let proto byla uveřejněna mezi lety 1970 a 1980. Opatření „Freedom of Information Act 2000“ vstoupilo v platnost v roce 2005 a zmodernizovalo nařízení z roku 1958.³

Značný vliv na ministry a konečná vládní rozhodnutí ohledně Palestiny mohla mít vojenská garnitura nebo zmocněnci přítomní na Blízkém východě, například Zvláštní ministr pro Blízký východ (Minister Resident in the Middle East) se sídlem úřadu v Káhiře. Instituci ustanovil v roce 1941 válečný kabinet za účelem politického dozorování a případného usměrňování vojenských operací. V roce 1945 zanikla. Její agendu převzal nově zformovaný Middle East Office. MEO byl asistenční a odborný poradní orgán podléhající Foreign Office v záležitostech sociálního a ekonomického rozvoje blízkovýchodní oblasti.⁴ Do Palestinské otázky rovněž promlouvali vysoce postavení armádní důstojníci a velvyslanci v Zajordánsku, Egyptě a Iráku. Zaměstnanec Foreign Office, osobní poradce ministra zahraničí Ernesta Bevina pro Palestinu a expert

³ Odkaz na plné znění Public Record Act 1958 a Freedom of Information Act 2000:

<http://www.nationalarchives.gov.uk/information-management/legislation/public-records-act/>.

⁴ Srv. Úvodní komentář k archiváliím opatřeným signaturami FO 957 a FO 921;

<http://discovery.nationalarchives.gov.uk/SearchUI/Details?uri=C8220;>

[http://discovery.nationalarchives.gov.uk/SearchUI/Details?uri=C8256.](http://discovery.nationalarchives.gov.uk/SearchUI/Details?uri=C8256)

na Blízký východ se jmenoval Harold Beeley. Podle historika Howarda Sachara byl arabofil.⁵

Britská palestinská správa se oficiálně nazývala „Palestinská vláda“ (Government of Palestine) a sloužila jako prodloužená ruka londýnského kabinetu. Jejím šéfem byl Vysoký komisař pro Palestinu. V letech 1944–1948 se na tomto postu vystřídali Harold McMichael, Polní maršál Lord Gort a Alan Cunningham. Vysocí komisaři občas plnili roli prostředníků mezi Vládou Jeho Veličenstva a Židovskou agenturou. Úředníci Palestinské vlády měli právo se k nastalé situaci vyjádřit a přijít s vlastními podněty. Konečné rozhodnutí vždy záviselo na kolektivním usnesení Kabinetu. Ten se dobrovolně řídil stanovisky či doporučeními, které mu prostřednictvím přesvědčených, či ujištěných šéfů Foreign Office a Colonial Office podsouvaly jiné orgány. Svou úlohu sehrála také britská rozvědka shromažďující hůře dosažitelné, avšak v dobové situaci potřebné informace o aktivitách sionistických polovojenských uskupení a těles spjatých se Sionistickou organizací.

Materiály britských zpravodajských služeb, uložené v „The National Archives...“ pod označením KV, mi spolu s dvojdílnou edicí dokumentů s názvem Political Documents of the Jewish Agency. (Vol. 1, Vol. 2.) posloužily k částečnému zachycení vnitřních poměrů sionistického hnutí. Edice vyšla v devadesátých letech dvacátého století. První svazek pokrývá období od května roku 1945 do prosince roku 1946. Druhá kniha se zaměřuje na měsíce leden až listopad roku 1947. Obsahuje interní korespondenci Agentury referující o různých anglo-sionistických politických schůzích, napětí mezi členy Agentury, sionisticko-arabských vztazích, nebo sionistických reakcích na některá usnesení britské vlády. Ve srovnání s informacemi nashromážděnými britskými pověřenci je zjevné, že editoři nemohli, nebo nechtěli do výběru zahrnout dokumenty blíže určující podobu vztahů mezi Židovskou agenturou a radikálními polovojenskými organizacemi. Agentura s radikály žádný písemný styk z bezpečnostních důvodů nejspíše neudržovala. Pokud náhodou ano, usvědčující písemnosti co nejdříve likvidovala, neboť důkazy o tomto druhu spojení se nepodařilo shromáždit ani britským institucím. Drtivá většina komunikace mezi Agenturou a radikály probíhala nepřímou, prostřednictvím Hagany. Případné osobní schůze nejvyššího vedení Agentury s radikály byly nezákonné. Probíhaly proto v nejvyšším utajení.

⁵ SACHAR, H., Dějiny státu Izrael. Praha 1999, s. 221.

Britskou politiku vůči Palestině nelze analyzovat bez poukazu na obecný vývoj anglo-arabských vztahů, jejichž princip a stav jsou v práci průběžně nastiňovány. Pro Brity bylo nejdůležitější stanovisko členských zemí Ligy arabských států, zvláště Egypta, Iráku a Zajordánska.

The National Archives of the United Kingdom vlastní několik nepřístupných složek, jež jsou navzdory svému stáří z nějakého důvodu stále „zavřené“. Studium jejich obsahu by mohlo pomoci blíže objasnit vlastnosti anglo-zajordánských vztahů druhé poloviny čtyřicátých let a odhalit nějaká překvapivá hlediska plánování britské budoucnosti v Palestině.

Série FO 492 se nazývá „Foreign Office: Confidential Print Israel (Palestine)“. Obsahuje 11 složek a pokrývá léta 1947–1957. Nepřístupné sbírky dokumentují léta 1947–1954. Složky „FO 492/1–2, Correspondence respecting Palestine and Transjordan: part 1, part 2“ mají datové rozpětí 1947–1948. Kompetentní úředníci je naposledy otevřeli 1. ledna 1998. Po shlédnutí obsahu se rozhodlo, že k dalšímu otevření by mělo dojít nejdříve za 50 let. Stejný osud sdílí zbývající nepřístupné sbírky FO 492, jež byly vyšetřeny v letech 2001–2005.

Série Série CO 831 se nazývá „Colonial Office: Transjordan Original Correspondence“. Obsahuje dokumenty let 1928–1946. Sbírkou CO 831/60/1,8,9 a CO 831/61/1,2,3,5,6. Nemají žádný název a v současné době se nacházejí v přímém držení úřadu Foreign and Commonwealth Office. Obsahují dokumentaci z let 1943–1947.

Série FO 816 nese název „Foreign Office and Foreign and Commonwealth Office: Legation and Embassy, Amman, Jordan (formerly Transjordan): General Correspondence“ a pokrývá léta 1920–1974. Sbírkou FO 816/83 s názvem „Vol. 1“ a dobovým rozpětím 1. leden 1945–30. červen 1946 bude volně přístupná za několik desítek let, stejně jako paralelní sbírky FO 816/84–88, „Vol. 2–6“, pokrývající 1. květen 1946–3. říjen 1947. Sbírkou FO 816/89, září–30. listopad 1947 přístupná je, avšak českými badateli zatím nedotčená.

Tato práce je především reakcí na výkladovou rozmanitost, jež je předestřena v prvním oddíle počáteční kapitoly. Pokouší se doplnit již vydané publikace, upřesnit některá fakta a souvislosti, či upozornit na skutečnosti, jež jsou opomíjeny. Proto se také věnuje stručným rozboru důležitých částí některých stěžejních pramenů a některých houfně zohledňovaných událostí.

1. Kapitola

1. 1. Na co je třeba reagovat

V uplynulých padesáti letech vyšla celá řada knih, které se dotýkají britského odchodu z Palestiny a sionistického násilí. Tyto monografie mnohdy obsahují obecná shrnutí podmíněná dobovým nedostatkem archivních materiálů a jinými, více či méně zřejmými faktory.

Literatura občas klade občas důraz na symboliku rychlého sledu tří důležitých rozhodnutí labouristické vlády, jež přišla krátce po sobě na sklonku února 1947, kdy hospodářství Velké Británie stálo na pokraji zkázy.

V šedesátých letech 20. století Karel Durman napsal: *“...V těchto dnech, během 72 hodin 18. až 20. února, musel Clement Attlee oznámit tři osudná rozhodnutí své vlády: 1. ukončení hospodářské a vojenské pomoci Řecku, 2. ukončení mandátu v Palestině a předání zodpovědnosti OSN a 3. odevzdání odpovědnosti autoritám řízeným na základě ústavy schválené všemi politickými stranami v Indii. Ve třech uzlových bodech, v nichž národně osvobozenec boj dosáhl mimořádné síly, byl britský imperialismus donucen přiznat porážku.”* Podle Durmana se mnohdy tyto momenty považovali za jeden z nejdůležitějších zlomů v moderních světových dějinách, jímž Britové přenechali vedoucí roli v kapitalistickém světě Spojeným státům a začal rozklad jejich impéria.⁶

Stejnou symboliku zdůraznil na sklonku osmdesátých let také izraelský historik Michael J. Cohen, když celou situaci označil za velmi přízračnou. Cohen se v roce 1987 domníval, že za britským složením mandátu stála britská neschopnost dosáhnout shody se Spojenými státy.⁷

Izraelský historik Tom Segev nastínil britské úvahy týkající se odchodu následovně. Výklad na tři strany zahájil analýzou rozmluvy Davida Ben Guriona s Ernestem Bevinem, jež podle Segeva proběhla počátkem roku 1947. Sionistický předák se snažil ministra zahraničí přesvědčit o prodloužení britské mandátní správy. Autor dodal, že Bevin věnoval hovorům s Ben Gurionem mnoho času. Následně citoval

⁶ DURMAN, K., *Blízký východ ve světové politice 1918 – 1959*. Praha 1966, s. 291 – 293.

⁷ COHEN, M., J., *The Origins and Evolution of the Arab-Zionist Conflict*. Berkeley, Los Angeles, 1987, s. 106-107.

větu, kterou Bevin vyřkl na jiném setkání. „*Palestina není pro Brity důležitá, Anglie si jen nechce přiznat, že selhala.*“ Segev tento výrok v přímé návaznosti komentuje tvrzením, že Bevin nedokázal Britům vysvětlit, proč by měli jejich synové ve vzdálené Palestině dále setrvávat. Podle Segeva panovalo napříč britskou společností mínění, že se vojáci mají vrátit domů. V závěsu umístil citace novinových titulků znějících „*Vládni, nebo odejdi*“, „*Je na čase, abychom vypadli.*“ Po vyjmenování dalších výzev volajících po opuštění Palestiny zařadil Churchillovo tvrzení, že se britské setrvání v Palestině jeví po odchodu z Indie groteskně. Krátce na to Segev zmiňuje názor Henryho Gurneyho⁸, že „*britští vojáci...byli britskými daňovými poplatníky...*“. Segev pak doplnil, že se všichni důležité ministři shodli, že Britové museli Palestinu opustit. Ihned dodal, že ministr kolonií Arthur Creech Jones inklinoval k podpoře umírněných sionistů, avšak ne tolik, aby prosazoval pokračování mandátu. Poté vyzdvihl slova v dopise pro Clementa Attleeho od ministra financí Hugh Daltona s datací 11. srpna 1947. „*Současný stav věcí je nejen nákladný z finančního a personálního hlediska. Jistě se mnou budete souhlasit, že pro nás nemá žádný strategický přínos. V žádném případě nemůžete uhájit pozici vytyčenou na špici vosího hnízda. Naši lidé v současné době získávají odporné zkušenosti. Antisemitismus narůstá šokující rychlostí.*“ Segev tento výtažek bezprostředně okomentoval stručným konstatováním, že „*Ekonomika nebyla hlavním motivem, proč do Palestiny vkročit, nebo tam setrvat. Byla však hlavním impulzem, který Brity motivoval odejít.*“ V přímé návaznosti na tento komentář dosadil zmínku o ztrátě Indie „*klenotu v britské koruně*“, oproti níž byla Palestina pouhou „*knoflíkovou dírkou*“ (na královském saku). Následně zařadil slova Vysokého komisaře určené Davidu Ben Gurionovi: „*Lidé jsou celou záležitostí již přesyceni.*“ Segev se pak přenesl zpět do února 1947 a oznámil, že se Velká Británie rozhodla předat mandát OSN. Nato připojil větu „*OSN poté ustanovila vlastní komisi.*“⁹ Segev ve své interpretaci ztotožňuje britské rozhodnutí zřít se mandátu s předáním řešení arabsko-židovského sporu mezinárodnímu orgánu. Zcela nezainteresovaný čtenář si může z výkladu rovněž vyvodit, že s otázkou složení mandátu určitým způsobem souvisela vojenská evakuace, k níž nakonec velkou měrou přispěla špatná ekonomická situace Velké Británie a narůstající britská nesnášenlivost vůči Židům pramenící ze sionistických protibritských výpadů.

⁸ Henry Gurney byl od září roku 1946 Vrchním tajemníkem Palestinské vlády, ze svého úřadu druhým mužem mandátní správy, GOLANI, M., c. d.

⁹ Srv. SEGEV, T., *One Palestine, Complete. Jews and Arabs under the British Mandate*. Londýn 1999, s. 492- 495.

Současník Karla Durmana Christopher Sykes mezi rozhodnutími o složení mandátu a vojenské evakuaci rozlišuje. Sykes však rovněž uvádí, jak Bevin 14. února 1947 kdesi oznámil, že mandát bude předán OSN bez toho, aniž by Britové předložili nějaké řešení. Autor zároveň upozorňuje, jak si členové vlády vykládali situaci druhé únorové dekády roku 1947 každý po svém. Například Ernest Bevin tomu podle Sykesa rozuměl nastalé konstalaci tak, že britská vláda vystoupí před OSN se záměrem vypovědět mandát. Ministr kolonií Creech Jones se mandátu vzdávat nechtěl. Preferoval kontaktovat OSN, aby doporučila, jak spravovat mandát v pozměněné podobě. V létě roku 1947 byl Bevin podle Sykesova mínění největším zastáncem vojenské evakuace, jejímž důvodem nakonec byla britské neochota podílet se na implementaci doporučení Zvláštního výboru OSN pro Palestinu.¹⁰

Britská historička Naomi Shepherd uvedla, že za vypovězením mandátu stály vnitřní poválečné potíže Velké Británie. Mezi dalšími důvody uvedla mezinárodní blamáž za britské chování vůči přeživším holocaustu a násilí v Palestině. Británie dle jejího názoru ztratila vůli vládnout v Palestině silou.¹¹

Výše uvedené závěry dotýkající se britského odchodu z Palestiny jsou zasazeny do takových textových celků, jejichž tématem ani sdělovacím poselstvím nebyl rozbor okolností dobrovolného britského odchodu. Jsou převzaté z jiných spisů, nebo založeny na vlastních domněnkách vycházejících z nepřímých náznaků. Jiné jsou ustrojeny tak, aby ideově zapadaly do sdělovacího záměru dané publikace.

Historik amerického původu William Roger Louis zaměřující se na imperiální dějiny Velké Británie, se konci britské mandátní Palestiny věnoval při editaci sborníku zvláště zaměřeného na tuto problematiku. Louis sem zařadil svůj příspěvek, jež je psán chronologicky. První věta v kapitole nesoucí název „*Critical Period: Summer, 1946, through February, 1947*“, zněla takto: „*Sionistický terorismus nabízí základní vysvětlení, proč byli Britové nuceni k ústupu.*“ Na to navazuje rozbohem proslulého výbuchu nálože v hotelu Král David, v rámci něhož vágně konstatuje, že exploze vyvolavší velmi silné emoce vypověděla mnoho o veřejných náladách v Palestině. Ihned dodal, že útok přišel ve stejnou dobu, kdy mezivládní výbor předložil plán provinciální autonomie, podle kterého mělo dojít ke správním úpravám. Zbytek kapitolky Louis věnoval britskému dilematu ohledně hledání trvalého územního uspořádání Palestiny, jež nakonec skončilo britskou rezignací na tento nesnadný úkol v únoru 1947. Sionistický terorismus u

¹⁰ SYKES, CH., *Crossroads to Israel 1917-1948*. Bloomington, Londýn 1973, s. 317-318, 324, 329.

¹¹ SHEPHERD, N., *Ploughing Sand. British Rule in Palestine. 1917-1948*. New Brunswick 2000, s. 228.

Louise rezonuje na počátku následující kapitoly, „*Evacuation and the End of the Mandate*“ V červenci 1947 dosáhl sionistický terorismus „*symbolických výšin*“, když došlo k oběšení dvou britských důstojníků. Následující řádky se dotýkají práce Zvláštního výboru OSN pro Palestinu a britských očekávání s ním spojených. Tato tematika je zakončena oznámením, že se většina výboru vyjádřila ve prospěch rozdělení a tento vývoj Brity v září 1947 přiměl k rozhodnutí evakuovat se. Tvrzení není založeno na žádné citaci. Louis dodává, že Britové svým rozhodnutím odpovídali na kombinaci mezinárodního, místního, a domácího tlaku. Spojené státy a OSN od nich očekávaly spolupráci při vytvoření židovského státu. V Palestině samotné Britové čelili sionistickému terorismu, v Anglii některým členům parlamentu. Toto vše se podle Louise dělo v době, kdy hrozil kolaps britské ekonomiky. Hospodářská panika prý vytvářela klíčovou náladu pro září 1947. Britové podle autora považovali evakuaci Palestiny za jediný způsob, jak vyřešit mezinárodní i místní napětí. Dále Louis rozebírá pohnutky jednotlivých členů kabinetu.¹²

Elizabeth Monroe předložila v šedesátých letech minulého století následující verzi. „*Britská vláda neuvažovala o složení mandátu, když předávala celý problém OSN. Avšak ztráta řídicí moci se rázem odrazila v nárůstu židovského vzdoru. Do září změnila (britská vláda) názor a oznámila, že se zříká mandátu. Náhlé rozhodnutí bylo předneseno 26. září 1947 na půdě OSN a vojenské velitelství v Canal Zone obdrželo rozkaz k ukončení přesunu vojenského materiálu do Palestiny.*“¹³

Na závěr uvedme jiné tvrzení. „*Více než kterýkoliv jiný faktor vyprovokovaly zaujetí Londýna pro získání arabské důvěry a odpovídající Bevinovu zoufalou neústoupnost maximalistické sionistické požadavky na zřízení židovského státu, což roznítilo terorismus, zahájilo ilegální stěhování utečenců do Palestiny, podkopalo hospodářství Velké Británie, rozložilo mezinárodní reputaci a odsoudilo k zániku palestinský mandát.*“¹⁴ Ve srovnání s nashromážděnými poznatky výše uvedené citace ukazují, že některé druhy zobecňování vedou k poněkud nepřesným závěrům. Generalizace nepředstavuje tabu, pokud smysluplně doplňuje související analýzu, nebo na ni odkazuje, ale občas se stane, že návaznost postrádá. Předběžně se jeví, že jeden z nejlepších výkladů dostupných v České republice vyhotovil William Roger Louis.

¹² LOUIS, W., R., *The End of the Palestine Mandate*. Austin, 1986, s. 10 – 22.

¹³ MONROE, E., *Britain's Moment in the Middle East 1914-1956*. Londýn 1963, s. 165.

¹⁴ SACHAR, H., M., c. d. s. 239.

V roce 1977 vyšla v Dublinu kniha amerického historika J. B. Bella zabývající se protibritským odbojem sionistických paramilitárních organizací. Podzemní skupení Irgun cvaj leumi a LECHI podle jeho názoru přispěly ke vzniku Izraele důležitým dílem. V roce 1996 napsal Moše Arens v předmluvě k americké edici Bellovy knihy, že Irgun a LECHI přijnuly Brity opustit Palestinu a vytvořily tím podmínky pro vznik židovského státu. Záhy však dodal, že ohledně stupně důležitosti těchto uskupení v Izraeli neexistoval jednotný názor. Podle Arense by bez jejich přičinění židovský stát možná nikdy nevznikl. V roce 2009 vyšla reprintovaná verze amerického vydání, v níž Bell písemně stvrdil platnost názoru z dřívějších let. Arensova předmluva zůstala součástí díla. Politická moc izraelské levice podle Bella posléze zavinila, že povědomí o historické důležitosti protibritských aktivit sionistických radikálů bylo z politických důvodů dlouho potlačováno.¹⁵

V roce 2009 byla vydána monografie britského historika Davida Cesaraniho, ve které autor obhajuje tvrzení, že „*Britské rozhodnutí předat Palestinu OSN bylo přímým výsledkem selhání protiteroristické kampaně a ztráty politické vůle k dalšímu boji...konečně, britské odhodlání stáhnout se bez prosazování usnesení doporučeného OSN bylo přímým důsledkem vojenské vyčerpanosti pramenící z marného, tříletého protiteroristického úsilí...*“.¹⁶

Britsko-židovské napětí posledních let mandátní epochy dodnes oslovuje izraelskou veřejnost a izraelské státní instituce. V roce 2013 uplynulo sto let od Beginova narození. Výročí se odrazilo v izraelských médiích. Na internetu se vyskytuje několik příspěvků oslavujících protibritský odboj Menachema Begin. Jeden z nich vykresluje Beginova dobového konkurenta Davida Ben-Guriona jako „spojence na baterky“, který couvl zpět, když si potřeboval před Brity v době existence Spojeného hnutí odporu zachovat tvář. Dále dodává, že se „*židovská suverenita nezrodila náhodou, nebo skrze vyjednávání. Zrodila se díky odvaze, vypětí a krvi. Nezasloužili se pouze Ben-Gurion a ti, kteří vyhlásili nezávislost...Ben-Gurion i Begin byli pro vznik židovského státu nezbytní. Bez nich by stát Izrael možná nevznikl.*“¹⁷

¹⁵ BELL, B., J., *Terror out of Zion. The Fight for Israeli Independence, 1929 – 1949.* Dublin 1977, New Brunswick, New Jersey 1996, New Jersey 2009, s. x-xi, xv, xvi.

¹⁶ CESARANI, D., *Major Farran's Hat: Murder, Scandal and Britain's War Against Jewish Terrorism, 1945-1948.* Londýn 2009, s. viii.

¹⁷ Článek ze dne 15. 8. 2013, GORDIS, D., *Menachem Begin: His legacy, a century after his birth*, 18. in: <http://www.ipost.com/Opinion/Columnists/Menachem-Begin-His-legacy-a-century-after-his-birth-323183>, 4. 8. 2014.

Jiný komentátor vnímá protibritský odboj Menachema Begina následovně. „*Britové vypsalí na Begina odměnu 10 000 liber... Ve snaze rozbít revoltu se uchýlili k popravám a bičováním. Avšak pod Beginovým vedením židovské bojové odhodlaní sílilo...*“ Autor dále připomíná slavné odbojné počiny, například zničení hotelu King David nebo úspěšný průnik do přísně střežené věznice. „...*Všechny tyto akce vyvolaly celosvětovou senzaci a zasadily vážné rány britské prestiži. Britové byli nakonec donuceni ke stažení a 14. května roku 1948 došlo k založení židovského státu...*“¹⁸

V Izraeli v současné době existuje státem sponzorovaný památník Cetrum odkazu Menachema Begina (Menachem Begin Heritage Center), který funguje na počest „*jednoho z největších vůdců židovského lidu ve 20. století*“. Památník na svých webových stránkách vykládá působení Menachema Begina v letech 1943-1947 takto: „*Britové opustili mandát pobídnuti velkolepými vojenskými úspěchy, vpádem do věznice v Akku, bičováním a věšením britských vojáků v odplatě za krutý britský útlak. OSN následně vynesla rezoluci o rozdělení.*“ Památník spolupracuje s několikačlenným sdružením židovských akademiků, mezi jehož badatelské zájmy patří výzkum života Menachema Begina a jeho poselství, sionistického boje za ustanovení Izraele i samotného Irgunu cvaj leumi. Jejich výzkum se zatím anglojazyčných publikací nedočkal. Je možné, že slouží pouze interním potřebám izraelského státu. Webové stránky tohoto památníku obsahují interpretaci některých pasáží společného prohlášení Foreign Office a Colonial Office ze dne 15. května 1948.

„*V Bílé knize z 15. května 1948 Britové přiznali, že nebyli dále schopni snášet aktivity podzemních organizací. Jejich rozhodnutí vzdát mandát a opustit Palestinu bylo podmíněno vlastní ztrátou kontroly a smrtí více než tří stovek britských vojáků či lidí z bezpečnostních složek. Revolta přispěla k bitvě za osvobození země Izrael od cizí britské kontroly.*“¹⁹ Mnozí Izraelci mohou považovat britskou správu Palestiny za utlačovatelskou.

Symbolem britského poválečného „antisionismu“ se stal labouristický ministr zahraničí Ernest Bevin, jenž byl díky svému postavení povinen oznamovat důležitá vládní rozhodnutí ohledně zahraniční politiky a přijímat nejrůznější delegace. Bevina bylo hodně slyšet. Díky jeho výraznému vystupování vznikalo zdání, že britská

¹⁸ Článek neznámého data, KATZ, Y., To Die or To Conquer the Mountain: The Legacy of Menachem Begin, in: <http://www.jewishfederations.org/page.aspx?id=41120>, 4. 8. 2014.

¹⁹ Shrnutí Beginových aktivit v letech 1943 – 1947 se nachází na chronologické liště umístěné v horní části webových stránek <http://begincenter.org.il/en/>.

blízkovýchodní politika podléhá především jeho vůli. Současně ale Bevin musel pečlivě sledovat například vývoj v kontinentální Evropě, či pečovat o „zvláštní“ vztahy se Spojenými státy americkými. Výklady dostupné v České republice často spojují protisionistická rozhodnutí s Bevinem, a to kvůli jeho úřednímu postavení, několika sporným výroky, či zaujatým svědectví jeho odpůrců. Podobu Bevinova obrazu výrazně formuje fakt, že mnoho publikací z nejrůznějších důvodů nebere v úvahu skutečnost, že výkony Vlády Jeho Veličenstva byly výrazem kolektivních usnesení Kabinetu.

Nejnovější kniha věnovaná pozdním dějinám mandátní Palestiny vyšla v dubnu roku 2013. Autorem je izraelský historik Motti Golani. Soustředí se na sledování prožitku Alana Cunninghama v pozici Vysokého komisaře pro Palestinu, jeho vnímání sionistického úsilí a vládních pokynů v letech 1945-1947. Jde tedy spíše o historicko-antropologickou publikaci. Golani vnímá Cunninghama jako člověka, jehož lidským (nikoliv profesním) posláním bylo moderovat napjaté anglo-sionistické vztahy. Golani průběžně zdůrazňuje jeho stabilní prosionistický přístup, obtížnost jeho „poslání“ a jeho neochvějnou víru v rozdělení Palestiny, kompromis, k němuž se pokoušel přivést britskou vládu i Sionistickou organizaci. Jediným z mála Cunninghamových „spojenců“ v otázce rozdělení, jež mohli něco ovlivnit, byl podle Golaniho ministr kolonií George C. Hall. Golani v knize ale dále zmiňuje, že Attlee v zimě roku 1946 stále věřil v rozdělení Palestiny. Kniha není primárně věnována ministerské perspektivě a Golani proto soustavně neanalyzuje vývoj stanovisek Vlády Jeho Veličenstva, jejímiž pokyny se Cunningham musel řídit, ať už si o nich myslel cokoliv. Monografie se opírá především o pozůstalost Alana Cunninghama, uloženou v Middle East Centre Archive v Oxfordu. Již méně zohledňuje dokumenty ze složek vládních „Office“ „schovaných“ v „The National Archives...“²⁰

²⁰ GOLANI, M., *Palestine Between Politics and Terror, 1945–1947*. Brandeis 2013, s. 42, 51, 54-57.

1. 2. Nástin organizační struktury a vztahů uvnitř sionistického hnutí

Základní organizační jednotka sionistů byla založena v roce 1897 na kongresu v Basileji, který uspořádali stoupenci myšlenek Teodora Herzla. Sdružení dostalo název Sionistická organizace. Od samého počátku bylo jejím prvotním posláním propagovat a prosazovat myšlenku židovské národní pospolitosti v Palestině vycházející z takzvaného Basilejského programu.²¹ Členem Sionistické organizace byl každý, kdo platil členský příspěvek „šekel“. Nejvyšší orgán, kongres, se pořádal většinou jednou za dva roky kvůli rozpravě nad aktuálními tématy přímo a nepřímo souvisejícími se sionistickým aktivismem, vynášení obecných, zpravidla odhlasovaných rezolucí a případnému zakládání pomocných organizací, jež měly aktivně prosazovat dlouhodobé sionistické cíle. Sjezd rovněž volil zástupce a předsedy „vládnoucích“ institucí spadajících pod Sionistickou organizaci. Užší výkonný orgán představovala sionistická exekutiva.²²

Mandátní stanovy svým článkem číslo 4 definovaly Sionistickou organizaci jako „*náležitou židovskou agenturu*“, sloužící mandátní administrativě jako poradní a spolupracující orgán při správě ekonomických či sociálních záležitostí Palestiny souvisejících s budováním židovské národní domoviny, podílí se na rozvoji krajiny a zastupuje zájmy židovské komunity. Židovské komunitě v mandátní Palestině se v hebrejštině říká „jišuv“. Vydáním „Pravidel židovské komunity“ (Jewish Community Rules), se ze strany mandátní mocnosti v roce 1928 dočkala statutárního uznání. Do jišuvu byla automaticky zahrnuta převážná většina Židů, kteří v Palestině pobývali déle než tři měsíce. Komunitu reprezentovaly čtyři základní instituce, Rabínská rada, Volené shromáždění, Obecná rada voleného shromáždění (dále jen Vaad leumi) a místní komunitní výbory založené v lokalitách obydlených více než třiceti dospělými příslušníky jišuvu.²³

Shromáždění volili obyvatelé jišuvu. Po volbách v roce 1944 v něm zasedalo sto čtyřicet pět zastupitelů sedmi politických stran. Nejsilnější stranou byla Strana práce

²¹ Basilejský program byl formulován a přijat na prvním sionistickém sjezdu v Basileji roku 1897. Sionisté si jím vytyčili oficiální cíl vytvořit Židům „domov v Palestině“, ošetřený veřejným právem. WIGODER, G., (ed.) *New Encyclopedia of Zionism and Israel*. New York 1994, s. 171.

²² Srv. ZOUPĽNA, J., *Od jišuvu k Izraeli. Formování izraelských mocenských elit*. Praha 2007, s. 46, WIGODER, G., (ed.), c. d., 1399–1400.

²³ Dok.24. 7. 1922 C.529.M.314.1922.VI. [Mandate for Palestine text/League of Nations decision confirming the Principal Allied Powers' agreement on the territory of Palestine](#) čl. č. 4.; Dok. 10. 1. 1948, W.5A/AC. 21/ UN Palestine Commission, Establishment of Arab and Jewish Provincial Councils of Government. Working Paper, odd. Jewish Bodies, odst. č. 16, obojí in: <http://unispal.un.org/unispal.nsf/DateDoc?OpenView>, 4. 8. 2014.

palestinských Židů (dále jen Mapaj). Jejím předsedou byl David Ben Gurion. K dalším výrazným stranickým osobnostem patřili Moše Šetrok nebo Eliezer Kaplan. Ve shromáždění měla šedesát tři hlasů. Ostatní levicové strany, vyjma komunistů, tedy Levá fronta, Alija Hadaša, a Achdut Avoda měly dohromady padesát pět hlasů. Každá z nich držela dvacet jedna až šestnáct křesel. Ve Vaad leumi zasedalo dvacet čtyři delegátů sionistického směru „Mizrachi“ sdružujícího zastánce religiózního sionismu, kteří prosazovali zřízení židovského státu stojícího na základech náboženského judaismu. Mizrachi zastupovaly v Palestině dvě strany, Hapoel Mizrachi, přiklánějící se k levicovému politickému spektru, a Federace Mizrachi, sdružující vyznavače ortodoxního judaismu. Levicová odnož disponovala sedmnácti hlasy, zatímco ortodoxní judaisté sedmi. Nejmenší zastoupení ve Voleném shromáždění měli komunisté se třemi hlasy. Do shromáždění se v roce 1944 nedostala Revizionistická strana podporující vznik židovského státu na území celé mandátní Palestiny.²⁴

Vaad leumi byl výkonným tělesem židovské komunity v Palestině. Měl na starosti výlučně vnitřní správu a organizaci jišuvu Jeho funkčnost zajišťovalo několik oddělení: politické, finanční, obecní, pro vzdělávání, pro zdravotnictví pro sociální věci, pro náboženské záležitosti. Provozoval systém veřejných škol a zdravotnické organizace. Pod jeho kompetenci naopak nespádalo přistěhovalectví, zastupování jišuvu na mezinárodní scéně, nebo nákup palestinské půdy.²⁵ O tyto záležitosti se starala Sionistická organizace.

V roce 1929 došlo na 16. sionistickém sjezdu v Curychu k ustanovení dalšího významného nadstranického pomocného sdružení s názvem Židovská agentura pro Palestinu (dále jen Židovská agentura nebo Agentura), která následně zastupovala Sionistickou organizaci ve výkonu povinností uložených článkem číslo čtyři mandátních stanov. Zároveň zastupovala jišuv před Společností národů. V čele agentury stál prezident, jenž byl zároveň prezidentem Sionistické organizace. Od roku 1935 do roku 1946 jím byl Chajim Weizmann. Hlavním orgánem a zároveň „vládnoucím“ tělesem byla „Rada“ složená ze sedmdesáti členů, scházející se jednou za dva roky. Toto těleso volilo Exekutivu agentury čítající devatenáct osob. předseda Židovské agentury byl zároveň předsedou sionistické exekutivy²⁶. Tuto funkci zastával David Ben Gurion. Agentura měla velmi rozvinutý správní aparát, díky němuž představovala jistou

²⁴ Srv. Tamtéž, tab. 1944 Elections to the Elected Assembly, čl. č. 18, 19.

²⁵ Srv. Tamtéž, odst. č. 17.

²⁶ Srv. WIGODER, G., (ed.), c.d., s. 750-751, 1374; ZOUPINA, J., c. d., s. 51.

formu kvazi-vlády, ve které jednotlivá ministerstva nahrazovala náležitá oddělení. K nejnávlivnějším patřila následující oddělení: politické, pro osadnictví, pro přistěhovalectví, oddělení informací či pokladna. Šéfem sionistické diplomacie byl Moše Šetrok. Finance měl na starosti Eliezer Kaplan. Jak již bylo uvedeno, oba muži byli stejně jako David Ben Gurion členy strany Mapaj a zároveň pravidelně zasedali v exekutivě Židovské agentury.²⁷

Agentura byla vnitřně rozštěpena na dvě skupiny, byť primární cíl měli všichni příslušníci totožný. Rozdílné ideologické názory na budoucí fungování státu se rozcházely. Tento aspekt však nebyl díky společnému úsilí v letech 1944 – 1948 tolik podstatný, natož rozhodující. Rivalitu v agentuře podněcovaly především spory ohledně přístupu vůči mandátní mocnosti. Skupina, která se projevovala vůči Velké Británii smířlivěji, se soustředila kolem nestraníka Chajima Weizmanna, jehož hlas byl v rámci tohoto křídla skutečně nejvýraznější. Druhé skupině dominovali David Ben Gurion, Moše Šetrok či religiózní sionista Abba Hillel Silver, jež Weizmannovu trpělivost postrádali. Ve srovnání s Weizmannem volil Ben Gurion daleko přímočařejší vystupování a jeho přirozená razance mu umožňovala vůči Britům uplaňovat daleko „drzejší“ politiku.²⁸

Mezi Weizmannem a Ben Gurionem panovalo určité napětí. Weizmann sázel téměř vše na britskou kartu. V Anglii trávil většinu času, v Londýně vedl místní pobočku Židovské agentury. Palestinu navštěvoval jen příležitostně, zpravidla když nastala nějaká kritická situace. Faktickým lídrem jišuvu byl David Ben Gurion, který spolupráci s Velkou Británií nerezignoval, ale Spojené státy považoval za nezbytného spojence pro dosažení sionistických cílů.²⁹ Weizmann s ním toto přesvědčení možná sdílel, avšak proamerická rétorika je spojována především s Ben Gurionem. Spojené státy mohly Brity postrčit, aby odstoupili od politiky Bílé knihy. Příčinou napětí byly v časech formulace Biltmorského programu možná spíše předsudky ohledně politického chování rivala v případě vážnější roztržky s Velkou Británií, nebo rozdílné názory na rozlohu židovského Commonwealthu či postavení palestinských Arabů.³⁰

²⁷ Srv. Tamtéž, čl. č. 14, 15, 18.

²⁸ Rabín Abba Hillel Silver byl prezidentem Americké sionistické organizace (Zionist Organisation of America) a vůdce americké sekce židovské agentury. V roce 1946 rezignoval z agenturní exekutivy kvůli nesouhlasu s Davidem Ben Gurionem ohledně vyjednávání s Velkou Británií o rozdělení. WIGODER, G., (ed.), c. d., s. 1195-1196.

²⁹ HELLER, J., *The Birth of Israel 1945-1949. Ben Gurion and his Critics*. Gainesville 2003, s. 149-150.

³⁰ Často se uvádí že měli spory již v době formulace Biltmorského programu. Jenže praktické projevy jejich rivality lze za pomoci židovské i britské literatury či britských archiválií vysledovat teprve od roku 1945.

David Ben Gurion se nesnažil za každou cenu vypadat v britských očích co nejlépe, zkrátka řečeno, jako mistr umírněného vystupování a ztělesnění transparentních úmyslů. Možná se mu nelíbila Weizmannova decentní, politicky korektní diplomacie, či úslušný přístup vůči Londýnu, jenž mohl považovat za rizikový. Weizmann možná pro změnu pocíťoval, že by se David Ben Gurion mohl uchýlit k nezákonným praktikám, dalece přesahujícím podporu tajného přistěhovalectví či Hagany. Z toho poté mohly pramenit různé předsudky ohledně politického chování rivala v případě vážnější roztržky s Velkou Británií.

V letech 1944–1948 sehrály určitou roli židovské polovojenské organizace, jež po celou dobu existence mandátu fungovaly bez jakéhokoliv právního uznání ze strany Velké Británie. Ačkoliv byly tyto skupiny nelegální, mandátní mocnost aktivitu a existenci některých z nich v tichosti akceptovala. Ve druhé polovině třicátých let je podporovala v oblasti výcviku. Jejich neuznanou legitimitu posilovala skutečnost, že arabské obyvatelstvo Palestiny opakovaně vystupovalo vůči židovským osadníkům agresivně, zvláště v letech 1921 a 1929 nebo v období arabského povstání druhé poloviny třicátých let. Britské úřady je považovaly za obranné složky střežící bezpečnost židovských osad, nikterak nenarušující bezpečnost Palestiny. V roce 1938 začaly Haganu de facto podporovat výcvikem takzvaných „nočních hlídek“ v rámci palestinské policie.³¹

Jádro ozbrojených složek jišuvu tvořila Hebrejská organizace obrany v Palestině (Irgun ha-hagana ha-iviri be-Erec Jisrael, česky Obrana dále jen „Hagana“). Vznikla v roce 1920 z popudu místního výboru strany Achdud ha-avoda v galilejském Kineretu, jenž reagoval na arabskou agresi. Histadrut pro ni zřídil zvláštní fond. Od roku 1929 se o Haganu staral Vaad leumi a Židovská agentura, v rámci níž vzniklo bezpečnostní oddělení. V časech Arabské revolty přešla pod kontrolu exekutivy Sionistické organizace. V úředních písemnostech komunitních institucí fungujících na základě „Pravidel Židovské komunity v Palestině“ nemohla být Hagana jmenovitě zmíněna, protože podle britského práva stála mimo zákon. Za její aktivity nebyla odpovědná žádná sionistická instituce. Jejím členem byl virtuálně každý, kdo se podílel na střežení nebo aktivní obraně židovských osad před útoky nežidů, aniž by musel podstoupit strukturálně sofistikovanější výcvik. Fakticky bojeschopnou základnu tvořili úderné jednotky Palmach. Pomyslnými generály byli Moše Šneh a Izrael Galili,

³¹ SHEPERD, N., c. d., s. 202.

stoupenec strany Achdut avoda, respektive Mapam. Moše Šneh, straník Mapaj, se v roce 1945 stal členem exekutivy Židovské agentury. Hagana od roku 1939 koordinovala Aliju bet, nezákonné přistěhovalectví ignorující stanovené imigrační limity. Tato činnost probíhala patrně v souladu s Ben Gurionovou „doktrínou“, vycházející z ústního prohlášení „*Budeme bojovat po boku Velké Británie, jako by nebylo Bílé knihy, avšak zároveň budeme bojovat proti Bílé knize*“.³²

Jiné vojenské organizace Britové považovali za teroristická uskupení, jež ohrožují dlouhodobé plány a systematicky usilují o zastrasování administrativy či zhroucení mandátu. Byly jimi Národní vojenská organizace (Irgun cvaj leumi někdy též „Ecel“, dále jen „Irgun“) a Bojovníci za svobodu Izraele (Lochamej cherut Ji'srael, zkráceně, a dále jen LECHI, ve smyslu „ten“ nebo „oni“). Irgun se od Hagany odštěpil krátce po roce 1929. Někteří její členové tehdy došli k závěru, že nedokáže jišuv před útoky Arabů účinně chránit. V roce 1938 Britové popravili Šloma Ben Josefa, příslušníka Irgunu odpovědného za pumový útok na autobus plný arabských cestujících. Tento čin a protichůdné plány britské administrativy ohledně budoucnosti Palestiny vedly k vyhlášení násilného boje proti mandátní mocnosti. V roce 1940 se však vedení v souvislosti s druhou světovou válkou rozhodlo protibritské aktivity pozastavit. Proto se z Irgunu v témže roce vydělili LECHI, jež v napadání britských pozic pokračovali. V poválečném období toto hnutí vedl triumvirát Jicchak Šamir, Natan Jellin-Mor a Izrael Elad. V roce 1943 se stal velitelem Irgunu Menachem Begin, původně vedoucí varšavské sekce pravicových mládežníků Betar. Mezi jeho nejbližší spolupracovníky patřili Šmuel Kac a Gideon Paglin, přezdívaný Giddy. Kac měl na starosti záležitosti související s aktivitami Irgunu v Evropě, Paglin plánoval sabotáže. V počátcích vedl sabotážní operace Eitan Livni, avšak brzy padl do britského zajetí.³³ Irgun a LECHI se od sebe v mnohých ohledech odlišovaly. LECHI oslavovali etatismus a centrálně plánované hospodářství. Za hlavního spojence pro naplnění svých nadějí považovali Sovětský svaz. Heller přirovnal jejich ideologii k národnímu bolševismu. Kritizovali také kult osobnosti, jenž údajně v Irgunu zakořenil. Irgun jasně vyhraněnou zahraniční politiku neměl. Podle Josefa Hellera však lidé z Irgunu, na rozdíl od členů LECHI,

³² Aliju bet řídila odnož jménem Mossad.

WIGODER, G., c. d., s. 454, 543- 544, 1209; ZOUPĽNA, J., c. d., s. 117-120; GILBERT, M., Izrael, dějiny. Praha 2002, s. 203.

³³ Srv. WIGODER, G., c. d., s. 382, 668, 669, 886 – 887; BEGIN, M., The Revolt. New York 1978, s. 257; BELL, B., J., c. d., s. 24; SILVER, E., Begin, a Biography. Londýn 1984, s. 43.

plánovali po odchodu Britů vyplnit vzniknuvší administrativní prázdnotu.³⁴ Menachem Begin se osobně znal s hlavním operačním důstojníkem Hagany Mošem Šnehem z doby, kdy oba studovali ve Varšavě. Podle Erica Silvera Begin považoval Davida Ben Guriona za politického lídra a prohlašoval, že organizace Irgun nemá žádné vládní ambice.³⁵ Protikladné výklady Silvera a Hellera ohledně politických ambic Menachema Begina a Irgunu mohou mít reálný základ. V únoru 1944 mohla vypadat situace uvnitř sionistického hnutí z perspektivy jednotlivých aktérů jinak, než v roce 1948.

Není zcela jasné, do jaké míry byl Irgun spjatý s Novou sionistickou organizací, jíž založil v polovině dvacátých let Vladimír Zeev Žabotinský jako protipól Světové sionistické organizace. Vyskytovaly se v ní osoby vyjadřující Irgunu nepokryté sympatie. Svou náklonnost nejvýrazněji projevoval Abba Achimeir, jenž je považován za dobového politického mentora Menachema Begina.³⁶ V současné době je díky malému množství písemných pramenů poměrně obtížné blíže specifikovat vztah Menachema Begina k Ben Gurionovi a naopak.

1. 3. Palestina v poválečných plánech Velké Británie

Každý premiér, ministr kolonií i Vysoký komisař věděl, že správa mandátní Palestiny znamená jen přechodnou záležitost. Na počátku roku 1944 nebylo stále rozhodnuto o tom, jakým směrem se bude svěřené území po skončení války ubírat. Předpokládal se vznik nového mezinárodního společenství, jehož stanovy zatím nebyly představeny. Jejich obsah přitom mohl způsobit principiální změny ve správě nesuverénních územních celků. Panovalo obecné očekávání, že do rodící se organizace vstoupí Spojené státy americké, na jejichž pomoci závisela budoucnost Spojeného království. Zájem o dění v Palestině projevil Roosevelt kvůli situaci evropských Židů již před válkou svoláním konference do Évianu v roce 1938. Dalo se rovněž očekávat, že zámořská velmoc bude chtít do palestinských záležitostí v budoucnu promlouvat, neboť

³⁴ HELLER, J., *The Stern Gang. Ideology, Politics and Terror 1940-1949*. Londýn 1995, s. 157-158, 161, 166.

³⁵ SILVER, c. d., s. 46, 49.

³⁶ HELLER, J., *The Brith of Israel....*, s. 251.

se předpokládalo, že vstoupí do nástupnické organizace Společnosti národů.³⁷

O stažení správy z Palestiny začali v Londýně přemítat již v roce 1937 v souvislosti s arabským povstáním, jež vypuklo na podzim 1936. Palestiňští Arabové tehdy požadovali ukončení židovského přistěhovalectví, demokratickou vládu a zastavení prodeje půdy Židům, které považovali za nástroj britské imperiální politiky, nevídané nositele západních pořádků a kolonizátory prosperující na úkor původního obyvatelstva. Poprvé se zvažovalo rozdělení mandátu na arabský a židovský stát v co nejbližší možné době. Vyšetřovatelé nepokojů došli k závěru, že soužití Židů a Arabů je velmi složité a výbušné a že mandátní správa špatně funguje. Arabská část Palestiny se měla stát součástí Zajordánska, Jeruzalém a jeho nejbližší okolí měly přejít pod mezinárodní správu. Nad přístavy Akko a Haifa si měli Britové udržet určitý vliv. Rovněž se předpokládalo, že dojde k uzavření spojeneckých smluv mezi oběma státy a Velkou Británií.³⁸ V roce 1938 se začalo pracovat na vytyčení hranic. Vláda nakonec o rok později, vzhledem k nátlaku arabského světa³⁹ a hrozbě brzké války od plánu dělení Palestiny ustoupila a nařídila pětiletou regulaci židovského přistěhovalectví na nejvýše 75 tisíc příchozích osob s tím, že Palestina zůstane britským mandátem minimálně dalších deset let. Toto rozhodnutí sice uklidnilo arabskou bouři, ale zároveň těžce poznamenalo britsko-židovské spojenectví a donutilo Velkou Británii, aby si Palestinu ještě nějakou dobu ponechala.⁴⁰

Bílá kniha znamenala prohru nejen židovskou, ale i britskou. Ačkoliv Churchill patřil mezi vyhlášené zastánce sionismu, válečný kabinet si nemohl dovolit Bílou knihu zrušit. Její pravidla museli politici ze strategických důvodů celých pět let dodržovat, i

³⁷ Spolupráce Velké Británie a Spojených států amerických v záležitostech související s mandátní Palestinou započala již v meziválečném období. Záhy po konferenci v Évianu došlo z americké iniciativy k založení anglo-amerického tělesa s názvem Mezivládní výbor pro uprchlíky (Intergovernmental Committee on Refugees), LONDON, L., Whitehall and the Jews 1933-1948. British Immigration Policy and the Holocaust. Cambridge 2000, s. 85-86.

³⁸ Královská komise (Peelova komise) vyšetřující arabské nepokoje vydala v roce 1937 zprávu, ve které navrhovala dva nástupnické státy, dok. 1. 7. 1937, Cmd. 5479, Palestine Royal Commission (Peel Commission) Report-UK/Non-UN dokument, London, His Majesty's Stationary Office 1937, s. 380-393, in: <http://unispal.un.org/unispal.nsf/DateDoc?OpenView>, 4. 8. 2014

³⁹ Arabské státy a politická reprezentace palestinských Arabů se stavila nejen proti vzniku židovského státu. Znepokojovala je také skutečnost, že část Palestiny měl ovládnout zajordánský emír, což odporovalo plánům Íráku, který si dělal pomýšlení na vytvoření irácko-palestinské federace. Palestinci v čele s Velkým muftím pro změnu požadovali plnou suverenitu, nikoliv područí panovníka, který sympatizoval s „okupanty“. Více v knihách CHALÍDÍ, R., *The Iron Cage, The Story of the Palestinian Struggle for Statehood*. Boston 2007; SILVERFARB, D., *Britain's informal Empire in the Middle East. A Case Study of Iraq 1929-1941*. Oxford 1986.

⁴⁰ Židovské přistěhovalectví reguloval dokument, tzv. McDonalдова Bílá kniha, jež zároveň hlásala, že britská správa Palestiny bude pokračovat, dok. 1. 5. 1939, Cmd. 6019 C163M.96 1939. VI Palestine Statement of policy – UK Secretary of State for the Colonies „McDonald White Paper“-Non-UN dokument, in: <http://unispal.un.org/unispal.nsf/DateDoc?OpenView>, 4. 8. 2014

když se to ministerskému předsedovi možná nelíbilo. Odklon od jejich zásad by znamenal obrovské riziko. Britové na sklonku druhé světové války v Palestině zůstávali jen díky tomu, že neměli na vybranou. Ve skutečnosti se chtěli svěřenectví vzdát již v době arabské revolty, jež zvěstovala všeobecný úpadek. Odhodlání demontovat mandát posilovaly rovněž důvody přirozeně vycházející z britského přístupu vůči Palestině, potažmo Blízkému východu a účelnosti mandátního systému.

Blízký východ představoval pro Velkou Británii již v 19. století jednu z nejdůležitějších oblastí pro imperiální bezpečnost. Primární cíl, od něhož se následně odvíjela většina britských aktivit souvisejících s Osmanskou říší, spočíval v zadržování ruského expanzionismu směrem k úžinám Bosporu a Dardanely. Pro Brity bylo důležité zajistit územní celistvost Osmanské říše vilájetem Adrianopol počínaje a vilájetem Basra konče. Vládní úředníci a diplomaté v zájmu prosperity britské říše po celé dlouhé 19. století usilovali o politickou, ekonomickou a vojenskou stabilitu Východního Středomoří, nikoliv o jeho kolonizaci či vlastní kulturní dominanci.⁴¹

Když se Osmanská říše rozhodla vstoupit do války na straně císařského Německa, převážily v Londýně obavy z německého imperialismu nad strachem z ruské rozpínavosti. Mocnosti Trojdohody se shodly na tom, že společnými silami říši rozbijí. Britský král dokonce připustil možnost, že po osmanské kapitulaci padne Cařihrad do ruských rukou. Jednalo se však nejspíše jen o spojenecké námluvy. Zdá se takřka nepředstavitelné, že by Angličané po několika desetiletích úsilí při zadržování ruské expanze obrátili svou politiku o tři sta šedesát stupňů kvůli aktuálnímu nepřátelství s Německem. Královi ministři Petrohradu zároveň nabízeli „přátelskou pomoc v otázce úžin“.⁴² Nakonec se W. Churchill postavil do čela námořního tažení s cílem dobýt Dardanely. Bylo by nepřipustné nechat dobývání úžin pouze na Rusku. Z Egypta se záhy po vstupu Osmanů do války stal britský protektorát. Poté se Britové rozhodli pomoci rozdmýchat⁴³ arabské povstání, které následně různými způsoby podporovali. Na územích dobytých britskými vojsky, včetně Palestiny, byla zavedena vojenská správa.

Již počátkem března 1919 Lord Cruzon v jedné depeši uznával, že se Palestina stane mandátním územím Společnosti národů.⁴⁴ Kabinet Lloyd George se nastalé situaci přizpůsobil. Jeden z možných výkladů může znít, že v Egyptě, Mezopotámii a

⁴¹ GOMBÁR, E., *Moderní dějiny islámských zemí*. Praha 1999, faktografie na s. 245-387.

⁴² PALMER, A., *Úpadek a pád Osmanské říše*. Praha 1996, s. 237.

⁴³ Srv. Tamtéž, s. 247.

⁴⁴ Srv. Tamtéž.

„biblické“ Palestině usiloval o vybudování takového systému, který by Velké Británii zajistil co největší vliv v celém regionu a neznepokojoval ostatní mocnosti.

Když došlo k vytvoření mandátních celků, obdržela Palestina status mandátního území typu A, tedy teritoria, u něhož se očekávalo brzké dosažení nezávislosti. Toto rozhodnutí vycházelo z článku číslo 22 smlouvy Společnosti národů, na nějž odkazovala preambule stanov britského mandátu Palestina z roku 1922. Mandátní mocnost měla podle něj za úkol dohlédnout na vytvoření zralého politického prostředí, jehož představitelé budou schopni řídit nezávislý stát.⁴⁵ Mandátní Palestina byla rozdělena na dvě odlišně spravované oblasti. Na východ od Jordánu ležel emirát Zajordánsko a na západní straně řeky Palestina. Správci zde v meziválečném období podporovali rozvoj „židovské národní domoviny“.

Britsko-sionistickou spoluprací vymezovaly po právní stránce mandátní stanovy a britský zákon o Palestině (Palestine Order in Council 1922), do nichž byly zařazeny parafráze Balfourovy deklaráce. Správci v nich převzali odpovědnost za vytvoření takových právních podmínek, aby mohlo dojít k výstavbě „domoviny“. Zároveň se zavázali spolupracovat se Sionistickou organizací v ekonomických, sociálních a dalších záležitostech souvisejících se vznikem domoviny. Články stanov proti rasové a náboženské diskriminaci a občanské rovnosti zaručovaly příznivé právní podmínky pro budování domoviny, avšak další části stanov formu britsko-židovské spolupráce nikterak podrobněji nevymezovaly a termín „národní domovina“ zcela postrádal definování samotného pojmu. Rovněž scházelo upřesnění, za jakých podmínek lze hovořit o završení procesu výstavby domoviny. Stručný článek číslo 3 pouze určoval, že „*Až nastanou vhodné podmínky, správci podpoří lokální autonomii*“. Britsko-židovská kooperace v mandátní Palestině stála od samého počátku na velmi povrchních pravidlech a proklamacích.⁴⁶ Obě strany měly přesto pevně stanovené role. Britové Palestinu spravovali, Židé ji kolonizovali.

Z pohledu správců se poslání mandátu naplnilo již před vypuknutím druhé světové války. Zajordánsku, coby součásti mandátu vládl od roku 1922 hášimovský emír Abdulláh, který po celé meziválečné období prosazoval prozápadní politiku. Na vymezeném území tedy koncem třicátých let existovala přijatelná a relativně schopná

⁴⁵ Dok. 24. 7. 1922, C.529.M.314.1922.VI. Mandate for Palestine text/League of Nations decision confirming the Principal Allied Powers' agreement on the territory of Palestine, in: <http://unispal.un.org/unispal.nsf/DateDoc?OpenView>, 4. 8. 2014.

⁴⁶ Tamtéž; dok.1 .8.1922, C.639.M.378.1922.VI. Mandate for Palestine - The Palestine Order in LoN Council - Mandatory order, in: <http://unispal.un.org/unispal.nsf/DateDoc?OpenView>, 4. 8. 2014.

politická reprezentace. Židé od počátku systematicky osidlovali povolené lokace mandátu a budovali tak základy možné autonomie. Obchodní zájmy byly rovněž celkem dobře uspokojeny. Ropná rafinerie v Haifě již stála, stejně tak jako se pouští klikatil ropovod vedoucí z Kirkúku. Palestina zůstávala posledním formálně závislým územím Velké Británie na Blízkém východě. „Židovská národní domovina“, již podle britského mínění existovala a fungovala velmi dobře.⁴⁷ „domovinu“ definoval jišuv – desítky zemědělských osad, města vystavěná na zelené louce, Vaad leumi, odborová organizace Histadrut, školy, nemocnice, soukromé manufaktury a průmyslové podniky, ovocné sady. Sionističtí vůdci však prosperující jišuv národní domovinou nikdy nenazývali.

Když odeznělo ohrožení ze strany Německa a válka se dávno obrátila ve prospěch antifašistické aliance, britská pozornost se opět o něco více soustředila na další osud mandátního území. V lednu 1944 se na Downing Street po sedmi letech dostavily úvahy o rozdělení Palestiny.⁴⁸ Plán jeho provedení představila ve své správě ministerská komise pro Palestinu. Blížil se konec období regulace přistěhovalců a to podle Bílé knihy znamenalo, že se v květnu 1944 řízení imigrace ujmu Arabové.⁴⁹

Nenaplnění závazku vůči Arabům by vedlo ke zhoršení vnímání Velké Británie ve všech státech sousedících s Palestinou a Zajordánskem. Podle závěrů komise bylo nejlepší cestou ze slepé uličky rozdělení Palestiny. Její členové očekávali menší hněv než při setrvání, či jiném způsobu odklonu od dosavadního kurzu. Dělení území vycházelo z plánu načrtnutého Peelovou skupinou. Po ukončení mandátu by následoval vznik židovského státu, jehož celková rozloha byla o něco menší než v návrhu z roku 1937, a jeruzalémského obvodu se zvláštním režimem podléhajícím Vysokému komisaři. Zbytek Palestiny by se začlenil do Velké Sýrie, jež měla vzniknout na bázi federativní monarchie. Pokud by se k ní připojilo Zajordánsko, emír Abdulláh by se stal jejím panovníkem.⁵⁰

Tento plán vzbuzoval mezi politiky, diplomaty i armádními příslušníky rozpaky. Obavy z eskalace arabského i židovského násilí v Palestině v reakci na zveřejnění plánů rozdělení sdíleli náčelníci štábu. Vážné nepokoje v Palestině by si podle jejich odhadů

⁴⁷ Srv. Dok. ...Palestine statement of policy... "McDonald White Paper" - Non-UN document C.163.M.96 1939. VI, in: <http://unispal.un.org/unispal.nsf/DateDoc?OpenView>, 4. 8. 2014.

⁴⁸ Dok. 25. 1. 1944 Cabinet. 11th Conclusions, CAB 65/45/7, TNA.

⁴⁹ Palestinští Arabové postrádali řádnou politickou reprezentaci. Jejich někdejší vůdce Velký muftí Amín al-Husajní a jeho přívrženci se nacházeli v britské nemilosti kvůli svému jednání v letech 1936–1939 a neskryvaným sympatiím s Osou.

⁵⁰ Dok. 20. 12. 1943, Report of the Committee of Palestine, CAB 66/44/13, TNA.

vyžádaly vyslání tří vojenských divizí, popřípadě až devíti, pokud by se krize rozšířila například do Iráku, Sýrie či Libanonu. Povolat takové množství lidí a materiálu nebylo v té době možné. Náčelníci štábu proti koncepci rozdělení neprotestovali, ale shodovali se, že by ministři měli s vyhlášením plánů počkat, než skončí válka.⁵¹ Pro vojáky byla prvořadá bezpečnostní situace. Vojenští odborníci se obávali násilného zápasu nástupnických zemí o jeruzalémský stát. Zároveň se považovalo za samozřejmé, že si Britové budou na území obou států vydržovat vojenské základny.⁵²

Vládní kabinet se 25. ledna rozhodl návrh ministerské komise v obecné rovině akceptovat, některé jeho podrobnosti přezkoumat a vhodně načasovat zveřejnění závěrů. Panovala obecná shoda, že by se tak mělo stát až po porážce Německa. Churchill shrnul doporučení komise konstatováním, že na detailech se musí intenzivně pracovat, aby byl palestinský problém co nejdříve vyřešen.⁵³ Méně příznivě hleděli na rozdělení Palestiny velvyslanci v Káhiře a Bagdádu. Jeden o životaschopnosti židovského státečku pochyboval a druhý nechtěl riskovat zhoršení vztahů s Irákem. Váhal také ministr zahraničí Anthony Eden, i když uznával, že postup v souladu s Bílou Knihou není nadále možný. Vzniku židovského státu otevřeně neodporoval, ale nebyl si jistý, zdali se jedná o nejlepší řešení problému světového židovstva. Eden neopomíjel Rooseveltovy představy, které prezident vyjevil na podzim v roce 1943. Palestina se měla podle jeho vizí stát územím pod patronací mezinárodního společenství. V čele by stál Vysoký komisař podléhající mezinárodní organizaci a na správě by se podíleli křesťané, muslimové i židé.⁵⁴

S ohledem na vývoj v následujících letech je třeba zmínit, jaký postoj vůči Palestině zaujímal britští labouristé. Clement Attlee tehdy zastával funkci vicepremiéra a během války patřil k příznivcům sionistického hnutí,⁵⁵ stejně jako mnoho dalších členů strany, například jeho zástupce Arthur Greenwood, Hugh Dalton, Herbert Morrison, Aneurim Bevan, nebo válečný ministr práce a národní služby Ernest Bevin,

⁵¹ Dok. 22. 1. 1944, British strategic Needs in Levant States, Report by the Chiefs of Staff Committee, CAB 65/44/46, TNA.

⁵² Srv. dok. 12. 1. 1945, Podmínky pro obranu Levanty. Rozbor Sdruženého plánovacího výboru, CAB 119/147/49, TNA.

⁵³ Dok. 25. 1. 1944, 11th Conclusions....c. dok., TNA.

⁵⁴ Srv. Dok. 14. 5. 1944, Memorandum ministra zahraničí k budoucí politice vůči Palestině, CAB 66/50/3, TNA. Dokument obsahuje výměnu dopisů Anthonyho Edena s britskými vyslanci v Káhiře a Bagdádu, jež probíhala ve dnech 1. 2.–24. 2. 1944. Korespondence shrnuje soudobé návrhy budoucího postupu vůči Palestině a názory korespondentů na věc. Eden pak v květnu tyto dopisy rozeslal několika zasvěceným osobám.

⁵⁵ V roce 1943 došlo k setkání Attleeho a Chajima Weizmanna v Churchillově rezidenci. Attlee tehdy řekl, že britští labouristé mají v židovské věci jistý závazek a že by se mělo udělat něco pro to, aby se Židé mohli usazovat i v Zajordánsku. GILBERT, M., Churchill a Židé. Praha 2008, s. 222.

který v roce 1941 prohlásil, že vznikem „nějakého autonomního židovského státu“ by se problém přistěhovalců do Palestiny vyřešil. V roce 1944 vydala konference Labour Party vlastní plán poválečného uspořádání. Pasáže o Palestině vyznívaly velice prosionisticky. Obsahovaly návrh na přesun Arabů a rozsáhlou židovskou kolonizaci. Labouristé podporovali myšlenku postupné dekolonizace britské říše a okamžitou samovládu pro Indii.⁵⁶ K rozdělení Palestiny se stavili odmítavě.⁵⁷ Sionisté byli přesvědčeni že největšími zastánci Biltmorského programu jsou labouristé.

1. 4. Palestina v poválečných plánech Židů

Na sklonku druhé světové války usilovali důležité osobnosti Židovské agentury o ukončení politiky Bílé knihy a převzetí přistěhovalců do vlastních rukou. Kroky sionistické diplomacie se odvíjely od souboru osmi prohlášení, jež dohromady tvořily tzv. Biltmorský program. Usnesení byla formulována na sionistickém shromáždění 11. května roku 1942 v New Yorku. Hlavní poselství nesly rezoluce číslo 6, 7, a 8.

Šesté prohlášení znělo takto: *„Konference vyzývá k naplnění původního účelu Balfourovy deklaráce a mandátu, jenž uznává historické propojení židovského lidu s Palestinou a jenž mu poskytl příležitost, jak prohlásil prezident Wilson, založit Židovské společenství. Konference potvrzuje své neměnné odmítnutí Bílé knihy z května roku 1939 a popírá její morální či právní platnost. Účelem Bílé knihy je omezit a v konečném důsledku zrušit židovské právo stěhovat se do Palestiny a osidlovat ji. Jak prohlásil pan Winston Churchill v květnu 1939 v Dolní sněmovně, Bílá kniha porušuje a zavrhuje Balfourovu deklaráci. Politika Bílé knihy je krutá a neomluvitelná. Odpírá útočiště těm Židům, kteří prchají před nacismem.“*

Rezolucí číslo 7 si Židé nárokovali více vojenské nezávislosti. *„V boji proti silám agrese a tyranie, kterým Židé padají za oběť a které nyní ohrožují židovskou národní domovinu, musí být uznáno právo Židů na plné zapojení se do válečného úsilí a bránit svou zemi židovskou vojenskou silou bojující pod vlastní vlajkou a vrchním velením „spojených národů“.*

⁵⁶ Srv. GORNY, J., *The British Labour Movement and Zionism 1917 – 1948*. Londýn 1983, s. 178,217, 219-220; GILBERT, M., *Churchill...*, s. 204.

⁵⁷ čl. "British Labor Party Opposes Partition of Palestine; Wants Arabs Transferred." Jewish Telegraphic Agency 18 Jun 1944, in: <http://archive.jta.org/>, 4. 8. 2014.

Rezoluce číslo 8: „*Konference prohlašuje, že nový světový pořádek, jenž bude po vítězství následovat, nemůže být ustanoven na základě míru, spravedlnosti a rovnosti, pokud nebude problém židovského bezdomovectví definitivně vyřešen. Konference vybízí, aby se brány Palestiny otevřely, aby byla Židovská agentura pověřena kontrolou přistěhovalectví do Palestiny a nezbytnou autoritou pro zvelebování země, zahrnující rozvoj neobydlené a neobdělané půdy a aby byla Palestina ustanovena coby Židovské společenství začleněné do struktury nového demokratického světa.*“⁵⁸

Biltmorská deklarace je velice často vykládána jako požadavek na vytvoření židovského státu. Existuje však i jiný způsob, jak usnesení vnímat. Tvůrci programu v nejistých časech roku 1942 pravděpodobně počítali s tím, že budoucnost je otevřená mnohým možnostem dalšího vývoje, avšak otázka přistěhovalectví je mimo jiné kvůli nacismu naprosto urgentní a ustanovení nezávislého židovského státu zatím vůbec nepřichází v úvahu. Sionisté dali najevo, že si přejí vytvořit vlastní stát v celé Palestině. Aby však mohl vzniknout stát s přívlastkem „židovský“, musela by na vymezeném prostoru nejdříve existovat židovská populační většina. Rezoluce č. 8. proto volala po vytvoření „*židovského společenství integrovaného do struktury nového demokratického světa*“. V rámci toho útvaru, zaštitěného blíže nedefinovanou autoritou, měly s pomocí sionistické kontroly přistěhovalectví proběhnout nezbytné přípravy na samostatnost.

Zásluhou regulace přistěhovalectví a prodeje půdy v Palestině panovala vůči Velké Británii napříč celým hnutím averze, projevující se různým stupněm intenzity. Všeobecný sionistický postoj vůči mandátní mocnosti vyzníval v rezoluci následovně. Program nevyzýval k poválečné demontáži mandátu Palestina. Požadoval jen (okamžité) odvolání Bílé knihy a vytvoření (pravděpodobně co nejdříve) židovského společenství v Palestině, jenž by existovalo tak dlouho, jak by sionisté potřebovaly. Britská záštita, přetrvání mandátního systému, ani zcela nová forma nadřízené správy nebyly písemně vyloučeny. Biltmorská deklarace vyzývala, aby se ve prospěch sionistické věci začaly více angažovat i jiné země, které měly na mandátní mocnost účinně zapůsobit. Ať již antipatie mezi sionisty-jednotlivci vůči Velké Británii dosahovaly jakýchkoliv rozměrů, zástupci této ostrovní země měli pro Židy zůstat primární vyjednávací instancí, než nastane okamžik, kdy úřednický aparát spravující Palestinu přestane přijímat pokyny od Vlády Jeho Veličenstva. Biltmorský program ukázal, že sionisté v roce 1942 považovali spolupráci s Velkou Británií při nejlepším za zlepšitelnou a při nejhorším za sňatek

⁵⁸ Celé znění Biltmorského programu se nachází na <https://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/History/biltmore.html>, 4. 8. 2014.

z rozumu alespoň do té doby, než by došlo k naplnění jejich požadavků, britské rezignaci na administraci Palestiny nebo ukončení války.

V reakci na vydání Biltmorského programu vzniklo několik stran, jež s vyzněním usnesení nesouhlasily. Jejich další vliv na další postup vůči Velké Británii byl však minimální. Biltmorský program rovněž odmítla Revizionistická strana a Nová sionistická organizace.⁵⁹

Irgun se vůči usnesením programově vymezil 1. února roku 1944. Prostřednictvím manifestu vyhlásil formální vzpuru Velké Británii a boj za co nejbližší dosažení nezávislosti. Vyzval židovské obyvatelstvo, aby se chopilo zbraní, bojovalo proti okupantům a přestalo odvádět daně. Základní požadavek manifestu zněl „*Okamžitě předání moci v Zemi izraelské do rukou židovské prozatímní vlády*“. Tato vláda měla následně založit židovské síly, vyjednat sestěhování evropského židovstva do Palestiny, vytvořit ekonomickou absorpci, navázat kontakty se spojeneckými státy a připojit se k jejich boji proti nacismu. Toto vše se mělo stát ve jménu suverénního židovského státu v Palestině v souladu s Atlantickou chartou a mezinárodním uznáním židovského státu i s jeho mezinárodními právy.⁶⁰

Program se však výraznějšího přijetí v rámci sionistického hnutí, ani u židovské komunity v Palestině, nedočkal. Židovská agentura (Sionistická organizace) s vytvořením nezávislého státu nespěchala a za prosazením svých cílů kráčela cestou diplomacie a z menší části i podporou nezákonného přistěhovalectví. Agentura právě připravovala delegaci do Londýna a záškodnictví obou skupin okamžitě odsoudila jako akt závažně poškozující sionistické cíle.⁶¹ Revizionistická strana se od Irgunu oficiálně distancovala. Dne 12. února podnikl Irgun první protibritskou akci od začátku války, a sice nastražil výbušninu na přistěhovalecký úřad v Jeruzalémě, jež následně vybuchla. Na Begina byl zanedlouho vydán zatykač a brzy si pro něj přišla policie. Musel tedy

⁵⁹ Zrodily se Alija Hadaša a Ichud. Ichud podporoval vznik dvojnárodnostního státu v Palestině s populační paritou. Lídrem Ichudu byl J. L. Magnes, prezident Hebrejské univerzity. Dalšími členy byli například Moše Smilansky nebo Martin Bubber. Aliji Hadašu vedli němečtí Židé Felix Rosenblueth a Georg Landauer. Ani jedna strana neměla zastoupení v exekutivě Židovské agentury. Hadaša neměla žádný jasný program, pouze nesouhlasila s prosazováním těch sionistických cílů, které by podle ní ohrožovaly Araby. V témže roce odmítlo levicové poloskautské hnutí Hašomer Hacajr vytvoření židovského státu coby konečného cíle sionistického úsilí. HELLER, J., *The Birth of Israel...* s. 161-162, 181 - 185, 198, 250 .

⁶⁰ Srv. TAVIN, E., ALEXANDER, Y., (ed.), *Psychological Warfare and Propaganda: Irgun Documentation*. Wilmington 1982, s. 259–262.

⁶¹ Dok. Průběžný deník k politickému vývoji v Palestině od 1. května 1943 do 31. prosince 1944, CO 967/94, s. 5.

utéci ze svého domu v Jeruzalémě a začít se ukrývat kdesi v podzemních prostorách pod Tel Avivem.⁶²

Na počátku roku 1944 bylo stále patrnější, že Židovská agentura nadále považuje Biltmorský program za základní kámen svého snažení. Weizmann v Dolní sněmovně britského parlamentu 8. února otevřeně prohlásil, že si sionisté přejí vznik židovského státu v Palestině. Zároveň poznamenal, že se nestaví proti pokračování mandátu. Weizmann měl pouze velké výhrady k někdejšímu systému správy. Židé měli převzít větší podíl na správě, čímž narážel především na záležitosti spojené s přistěhovalectvím.⁶³

Téměř veškerá komunikace mezi sionisty a správci se točila kolem imigrace. Na počátku roku 1944 zbývalo 19 500 nevyčerpaných povolenek. Na sklonku února v Londýně pobývala sionistická delegace. Šetrok požádal zmocněnce ministerstva kolonií, aby byly veškeré zbývající povolenky distribuovány bez ohledu na předchozí domluvu o jejich rozmístění. Žádal upřednostnění Židů z Turecka, nebo aby povolenky mohli využít i Židé z Jemenu či Iráku.⁶⁴

Dne 19. března představila Agentura židovskému tisku oficiální požadavky vůči britské vládě. První žádost směřovala k vytvoření neurčitého Židovského Společenství v Palestině, druhá k předání řízení přistěhovalectví do židovských rukou, a třetí k neomezené imigraci. Žádné další požadavky nesdělila. Krátce na to, 30. března, se další židovská delegace vedená Šetrokem v Londýně setkala s ministrem kolonií Oliverem Stanleym a jeho kolegy. Rozhovory se točily především kolem zbývajících imigračních povolenek a možností jejich maximálního využití.

Po celý rozhovor se zdálo, že Šetrok s naprostou vážností uvažuje sestěhovat do Palestiny všechny Židy z evropské i asijské diaspory. Hned po zahájení diskuze začal Stanleyho přesvědčovat o nezbytnosti vpuštění jednoho milionu Židů z Bulharska, Maďarska a Rumunska a dalších balkánských zemí, nebo Židů z Jemenu, Turecka, Iránu, Turkmenistánu.⁶⁵

Nepředložil žádný plán, jak a v jakém časovém horizontu toto sestěhování provést. Sionistické požadavky se nesetkávaly s žádnou odezvou. Britská vláda byla

⁶² SILVER, E., c. d., s. 46-47 ; Heller, J., The Brith of Israel..., s. 250.

⁶³ Dok. Výňatek z přednesu Chajima Weizmanna v Dolní Sněmovně, CO 733/462/6, TNA.

⁶⁴ Dok. neznámého data, Shrnutí rozhovoru Šetrokovi delegace s G. Gaterem, dne 24. února 1944, CO 733/462/8, TNA.

⁶⁵ Dok. Memorandum pro Vládu Jeho Veličenstva, od Židovské agentury, o židovských požadavcích v Palestině, 19. 3. 1944. CO 733/462/6, TNA; dok. 30. 3. 1944, Zápis hovoru mezi Šetrokem a Stanleym, in: CO 733/462/8, TNA.

zatím odhodlána Palestinu po skončení války co nejdříve rozdělit. Sionisté by naopak uvítali přetrvání nějakého druhu svěřenectví, aby si připravili podmínky pro založení židovského státu v celé Palestině.

1. 5. Nevydařená sezóna

Britové již krátce po vypuknutí židovských násilností v únoru roku 1944 zaznamenali, jak oficiální sionistické orgány nepokoje odsuzovaly, avšak proti jejich strůjčům nezasáhly. V březnu docházelo k napadání vládních úřadů a zabíjení příslušníků policie v Jeruzalémě, Haifě a Tel Avivu. Situace se vyvíjela podobně i v dalších jarních měsících, kdy došlo k několika úmrtím a zraněním spojených s terorismem.⁶⁶ Irgun si dával záležet, aby jeho operace neměly smrtící účinky. Příslušníci LECHI si případné ztráty na životech nevyčítali. Součástí jejich protibritské taktiky byly plánované atentáty na bezpečnostní složky i vysoce postavené vládní úředníky. Dne 8. srpna 1944 se LECHI pokusili zabít Harolda McMichaela, když vhodili do jeho vozu bombu. Vysoký komisař vyvázl s lehkým zraněním.⁶⁷

Židovská agentura dosud sionistický dissent pouze napomínala, i když s protibritskými operacemi a násilím rozhodně nesouhlasila. Ben Gurion například několikrát pověřil Šneha, aby Begina od protibritských operací odradil. Šneh proto revizionistu na podzim vyzval k narukování příslušníků Irgunu britské armády a jejich zapojení do boje proti nacismu.⁶⁸ Je pravděpodobné, že lidé z Mapaj v Irgunu, a v menší míře i v LECHI spatřovali opozici, která by mohla dříve či později začít ohrožovat i je samotné. Ať už Agentura vlastnila o konkurenčních organizacích jakékoliv informace, jejich vyhodnocení ji nakonec vedlo k rozhodnutí proti nim nezasahovat a nejspíše doufat, že si s nimi britská administrativa za pomoci vlastních bezpečnostních složek poradí sama. V důsledku spolupráce Agentury s britskými úřady mohly mezi Haganou a disentem vypuknout bojůvky. Případná spolupráce navíc Agentuře neposkytovala žádnou záruku, že se Britové od politiky Bílé knihy odchýlí a provedou požadované

⁶⁶ Srv. Dok. Průběžný deník k politickému vývoji v Palestině od 1. května 1943 do 31. prosince 1944, CO 967/94, TNA, s. 6, 7, 8.

⁶⁷ SEGEV, T., c. d., s. 456.

⁶⁸ BEGIN, M., c. d., New York 1978, s. 194 – 196, 199; ZADKA, S., Blood in Zion, How the Jewish Guerillas drove the British out of Palestine. Londýn 1995, s. 50.

správní reformy, a nebo že se radikály podaří potlačit. Jišuv by se mohl díky přetrvávající politice Bílé knihy nebo nové arabské provokaci radikalizovat a z větší části přejít na stranu disentu. To vše by značně komplikovalo realizaci dlouhodobých plánů.

Zlom v přístupu Židovské agentury se dostavil až po zavraždění Zvláštního ministra pro Blízký východ Waltera Guinnesse, lorda Moyneho. Došlo k němu počátkem listopadu. K činu se přihlásilo uskupení LECHI. Britové v tu dobu Židovskou agenturu z podpory ozbrojených skupin nepodezírali, neboť včetně důstojníků z Výboru obrany pro Blízký východ věřili, že Agentura má z teroristů strach a jejich násilné akce jsou zcela mimo její kontrolu.⁶⁹ Její nečinnost je však začala popouzet. Angažmá Židovské agentury v aktivitách souvisejících s nezákonným přistěhovalectvím bylo od počátku války veřejným tajemstvím, jehož pravdivost Agentura nikdy nepopírala. Takový přístup v kombinaci s pasivitou vůči židovskému násilí vrhal na Agenturu z britského úhlu pohledu špatné světlo. Neoficiální protiteroristická aliance mandátní mocnosti a Židovské agentury se zrodila v druhé polovině listopadu 1944. Vládní kabinet zkraje zvažoval zahájení rozsáhlého pátrání po zbraních nebo nařízení národního registru a identifikačních karet pro všechny obyvatele Palestiny. Odpovědné sionistické orgány měl přijmout ke spolupráci výhružný projev samotného premiéra o úplném zastavení přistěhovalectví, pokud Agentura proti terorismu účinně nezasáhne. Všechna tato opatření se však kabinet zdráhal přijmout dříve, nežli proběhne porada s USA, neboť stál o to, aby se za případné hrozby o zastavení přistěhovalectví postavil Harry Truman.⁷⁰ Churchill vydal pokyn k pozastavení úvah o rozdělení Palestiny. Obnoveny měly být ve chvíli, kdy bude terorismus vymýcen. Několik týdnů před atentátem se kabinet usnesl, že rozdělení Palestiny je jediné možné řešení.⁷¹ Podle britských informací přijal 19. listopadu sionistický sněm v Jeruzalémě program boje proti terorismu. Weizmann jménem Židovské agentury navrhl vládě spolupráci a slíbil, že pro boj s terorismem vyvinou sionisté patřičné úsilí.⁷² Weizmann možná díky svému

⁶⁹ Srv. dok. W.M. 155th Conclusions. 24. listopadu 1944, in: CAB 65/48/9, TNA; dok. Memorandum by the Secretary of State for the Colonies. Situation in Palestine. 23. listopadu 1944, CAB 66/58/28, TNA.

⁷⁰ Dok. 13. 11. 1944, Meeting of the War Cabinet. 149th Conclusions, CAB 65/44/20, TNA.

⁷¹ Dok. 16. 5. 1945, Palestine, Memorandum by the Secretary of State for the Colonies, rekapitulace vývoje otázky rozdělení, CAB 66/65/56, TNA.; dok. 16. 10. 1944, Zápis ze schůze válečného kabinetu ohledně usnesení nad zprávou ministerské komise pro Palestinu, GB165 – 0072, BOX 4, file 3, Middle East Centre Archive, St Antony's College, Oxford (dále jen MECA).

⁷² Dok. 22. 11. 1944, Meeting of the War Cabinet. 153th Conclusions. 22. listopadu 1944, CAB 65/44/24, TNA ; dok. 23. 11. 1944, Memorandum by the Secretary of State for the Colonies. Situation in Palestine. 23. listopadu 1944, CAB 66/58/28, TNA.

postavení v agentuře netušil, že se Hagana bude soustředit jen na lov souputníků Irgunu. Skupina LECHI, jejíž členové Moyneho zabili, na jejím seznamu nefigurovala, neboť pro Agenturu nepředstavovala tak silnou konkurenci. Agentura a Hagana hodlaly využít vynucenou spolupráci k potlačení těch, kteří mohli v budoucnu reálně ohrozit jejich pozice.⁷³

Během tří týdnů se Židům podařilo dopadnout dvě stovky z pěti set podezřelých osob.⁷⁴ Takzvaná „sezóna“ dolehla na Irgun podle pamětníků velmi silně. V období od prosince 1944 do května 1945 se podařilo pochyťat přes čtyři stovky osob majících co dočinění s dosavadními potížemi. Většina z nich byla deportována do Eritreje. Irgun ani LECHI se po celou dobu nepokusily o žádnou protiakci. Razie byly příliš rozsáhlé a plánovači sabotáží museli být celou dobu dobře ukrytí. Irgun se omezil pouze na šíření propagandistických tiskovin.⁷⁵

K zadržení nejdůležitějších členů však nedošlo. Rozvědka Agenturu právem podezírala, že v zápasu s teroristy nevyvíjí maximální úsilí. V polovině února 1945 ji však britské úřady navzdory špatným výsledkům považovaly jedině těleso, které je ochotno s Brity na potírání terorismu spolupracovat. Místní policie byla na jejich informačních službách zcela závislá. Tato spolupráce byla podle expertů velmi omezená a dočasná. V Agentuře se navíc ozývaly hlasy, že by se administrativa měla s bezpečnostními potížemi vypořádat sama.⁷⁶

Rozhodující část Agentury mohla po celou dobu kalkulovat s vědomostí, že Britové naplnění Biltmorského programu nepodporují, což její motivaci snižovalo. K odvrácení hrozby zastavení přistěhovalectví podle jejího mínění možná stačilo vykazovat určitou protiteroristickou činnost a eliminovat přitom sobě nepohodlné. Další možností je, že sionisté nebrali hrozbu o zastavení přistěhovalectví příliš vážně. Agentura pravděpodobně zamýšlela polapit i nejdříve postavené osobnosti Irgunu. Tento záměr se však nezdařil.

Mezitím začaly opět posilovat hlasy proti rozdělení Palestiny. Proti se stavěli nový Zvláštní ministr pro Blízký východ Edward Grigg, Eden i Stanley. Všichni tři se shodovali, že rozdělení Palestiny může vážně poškodit životně důležité zájmy Velké

⁷³ ZADKA, S., c. d. s. 54-55.

⁷⁴ Dok. 18. 12. 1944, War Cabinet. Palestine, Note by the Secretary, CAB 66/59/46, TNA.

⁷⁵ Sezóna, lovecká sezóna neboli Saison je neoficiální pojmenování pro spolupráci mezi palestinskými bezpečnostními složkami a Židovskou agenturou při stíhání sionistických radikálů. BEGIN, M., c. d., s. 206.

⁷⁶ Dok. 43z, 14. 2. 1944, Výtažek ze správy S.I.M.E. o bezpečnostní situaci na Blízkém východě; dok. č. 44, únorový výtažek z referátu A. J. Kellara o návštěvě na Blízkém východě, obojí v KV 5/34, TNA.

Británie na Blízkém východě.⁷⁷ Náčelníci štábu oponovali rozdělení Palestiny. Podle nich by Arabové ani Židé neboť plánované schéma nepřijali jako konečné řešení a jejich následné vojenské výpravy za hranice sousedního státu by Velkou Británii postavily do obtížného postavení. Předpokládali, že Londýn bude v budoucnu odpovědný za jejich teritoriální integritu, nejspíše díky předpokládaným bilaterálním smlouvám. Tato odpovědnost by si vyžádala ozbrojenou intervenci a vojenskou vládu nad celou Palestinou. Ideální by bylo politicky zabránit, aby nástupnické státy vytvořily vlastní armády.⁷⁸

Budoucí státoprávní uspořádání Palestiny aktivity radiálních sionistů příliš neovlivňovaly. Churchill byl sice ochoten kvůli terorismu jednat o rozdělení pozdržen, v Kabinetu však již na počátku roku zasedaly 1944 osoby, jež o přínosu židovského státu pochybovaly a vnímaly celý problém především v souvislosti s následky pro britsko-arabské vztahy.

*Saison*⁷⁹ byla první otevřenou konfrontací mezi Ben Gurionem na jedné straně a Beginem na straně druhé. Pokud Begin někdy považoval Ben Guriona za vůdce, tak v časech „sezóny“ v něm mohla zaklícit určitá pochybnost. Přesto prý Begin dle svého životopisce Silvera stále doufal, že se Hagana a Irgun proti Britům postaví společně.⁸⁰

1. 6. „Nic“ neřešící konference a váhající Britové

V březnu 1945 byla založena Liga arabských států (dále jen „Arabská liga“). Sdružovala Jemen a všechny státy sousedící s mandátní Palestinou. Pakt Arabské ligy ve svém článku č. 4 zmiňoval, že do nejrůznějších komisí Arabské ligy smějí vstoupit také Arabové z ostatních arabských zemí. Komise se měly zabývat tématy ležícími v zorném poli zájmu zúčastněných států. Palestina byla prohlášena za latentně nezávislou zemi, a tak neexistovaly žádné objektivní překážky pro to, aby se v rámci

⁷⁷ Dok. 16. 5. 1945, Memorandum by the Secretary of State for the Colonies, CAB 66/65/56, TNA; dok. 10. 4. 1945, Memorandum by the Secretary of State for Foreign Affairs, CAB 66/64/44, TNA.

⁷⁸ Srv. dok. 12. 1. 1945, Zpráva Joint Planning Staff o strategických potřebách v Levantě, CAB 119/147, TNA.

⁷⁹ *Saison* je francouzský termín pro období zvané „Lovecká sezóna“, zkráceně „Sezóna“. Nazývá se tak období spolupráce mezi britskými bezpečnostními složkami v Palestině a Židovskou agenturou, Haganou a Palmachem.

⁸⁰ SILVER, E., c. d., s. 56.

ligy aktivně projevovala.⁸¹ Liga měla předvádět jednotu velkého arabského národa. Členské státy měly jediný společný cíl: zastavení nárůstu západního vlivu na Blízkém východě a posílení arabského hlasu na mezinárodní scéně. Britové proti znění paktu neprotestovali a nebránili tomu, aby se palestínští Arabové v lize angažovali. Zároveň neudělali nic proto, aby stejné právo získalo také židovské obyvatelstvo Palestiny. Vznik Arabské ligy mělo velikou symbolickou hodnotu. Další vývoj nešlo předvídat, avšak za určitých okolností mohlo panarabské uskupení zesílit, či získat mezinárodní podporu pro umenšení místní role západních států.

Židovská agentura ve druhé polovině května proti distribuci textu paktu prostřednictvím sekretariátu Společnosti národů silně protestovala. V San Franciscu v té době probíhala konference o ustanovení Organizace Spojených národů. Agentura vyčkávala, jaké výsledky toto shromáždění přinese. Konference se měla zabývat i vytvořením charty OSN. Obecně se předpokládalo, že zde dojde k reformě stávajícího mandátního systému, jež by mohla mít příznivý dopad na další vývoj sionistického úsilí. Za tímto účelem byl zřízen konferenční Výbor pro svěřenectví (*Committee on Trusteeship*). Ben Gurion neočekával vyřešení všech sionistických problémů. Spíše doufal, že dojde ke zlepšení vnímání sionistických požadavků a ovlivnění mezinárodního mínění.⁸²

Konference byla zahájena 25. dubna 1945. Agenturu zastupovali rabín Steven Wise a Nachum Goldman. Ti měli v rámci dostupných možností vyjednat okamžité rozhodnutí odpovědných mocností vytvořit v Palestině svobodné a demokratické židovské společenství, zrušení dosavadních omezení přistěhovalců a možností nákupu či kultivace půdy, předání správy přistěhovalců a kultivačních pravomocí do židovských rukou, záruku konzultací a zastoupení Židovské agentury na jakékoliv mezinárodní konferenci nebo komisi zabývající se budoucím statutem Palestiny a mezinárodní finanční půjčku s technickou podporu umožňující masové židovské přistěhovalce a další rozvoj Palestiny.⁸³ Židé se přesto obávali převažujícího vlivu

⁸¹ Dok. 23. 4. 1945, Od Killearna Edenovi, anglojazyčný překlad Paktu Ligy Arabských států, CO 732/88/8, TNA.

⁸² Telegram č. 294, 31. 3. 1945, Od Vysokého komisaře pro ministra kolonií, CO 733/462/6, TNA.

⁸³ Srv. dok. 3. 5. 1945, [jewish-agency-memo-to-san-francisco-demands-guarantee-of-jewish-rights-to-palestine](http://www.jta.org), in: <http://www.jta.org>, 4. 8. 2014; dok. 29. 4. 1945, [stephen-s-wise-and-nahum-goldman-designated-as-jewish-agency-emissaries-at-san-francisco](http://www.jta.org), in: <http://www.jta.org>, 4. 8. 2014

britských delegátů, kteří se postarají o to, aby k požadovaným změnám nedošlo. Vývoj poté naznačoval, že se o Palestině diskutovat skutečně nebude.⁸⁴

Židovská agentura možná v důsledku tohoto zjištění pozměnila taktiku. Anglo-sionistické partnerství nemuselo být z pohledu Ben Guriona ztraceno. S prosazováním vzniku židovského státu coby členské jednotky britského Commonwealthu navrhl Vysokému komisaři vybudování námořních a leteckých základen.⁸⁵ Židovský stát potřeboval být součástí nějakého spojeneckého uspořádání, které by se v případě arabského útoku postavilo na jeho stranu. Členství v britském Společenství národů bylo stále ještě podmíněno personální unií se Spojeným královstvím. Útok na židovský stát by tak byl zároveň útokem na území, jehož hlavou je britský monarcha. Zdá se, že Ben Gurion v této fázi ještě uvažoval pragmaticky. Negativní pocity plynoucí z britského počínání jej zatím zcela neuchvátily, avšak schylovalo se k tomu. Zatím nejspíše věřil, že židovský stát pod záštitou nejvlivnější mocnosti v blízkovýchodním regionu je to nejlepší, co by mohlo sionisty potkat.

Agentura předala Colonial Office požadavky podobné těm určeným OSN. Lišily se pouze výzvou k okamžitému rozhodnutí vytvořit v Palestině židovský stát a voláním po repatriaci Němců, jejichž majetek bude použit k usazení Židů z Evropy. Žádosti byly provázeny urgencí o bezodkladnosti těchto opatření a kultivačním plánem Palestiny s desetiletým až patnáctiletým plněním. Plán vyložil, že se v Palestině nachází 18 milionů dunamů kultivovatelné půdy. Každé 3,5 miliony dunamů by mohlo osídlit až 560 tisíc Židů. Plán zahrnoval oblasti na dnešním Západním břehu, Negevskou poušť i jiné, převážně arabské části mandátu.⁸⁶ Tento dokument, na rozdíl od Biltmorské deklarace a jiných obecných prohlášení otevřeně ukazoval, že sionisté usilovali o vznik Židovského státu v celé Palestině. Ve spojení s některými výroky a požadavky pak naznačuje, že by vznik takového státu přivítali nejdříve v následujícím desetiletí. Případný požadavek „okamžitého vzniku židovského státu“ a předání přistěhovalců do židovských rukou se navzájem vylučují za předpokladu, že by si Židé byli ve vlastním státě vlastními pány. Žádosti na uvolnění omezení a větší správní pravomoci se naopak doplňují s požadavkem „okamžitého rozhodnutí vytvořit v Palestině židovský stát“. Moše Šneh v polovině května navrhoval, aby sionisté nasadili ve prospěch svých

⁸⁴ Srv. dok. 2. 5. 1945, [righ-u-s-source-at-san-francisco-says-palestine-will-not-be-discussed-at-conference](http://www.jta.org), in: <http://www.jta.org>, 4. 8. 2014

⁸⁵ Dok. 13. 5. 1945, Rozhovor Ben Guriona s Vysokým komisařem, CO 733/462/12.

⁸⁶ Dok. 22. 5. 1945, Požadavky Židovské agentury ohledně dalšího směřování Palestiny, CO 733/461/38, TNA.

cílů všechny mocenské prostředky. Šetrok prohlásil, že konec války rovněž znamená konec židovské trpělivosti.⁸⁷

Vyšlo najevo, že se v uprchlických táborech na území Německa a Rakouska soustředí kolem stovky tisíc přemístěných Židů. Židovská dobrovolnická organizace našla v koncentračních táborech asi tisícovku židovských sirotků. Agentura v květnu reagovala žádostí o jejich převoz do Palestiny nad rámec přistěhovaleckých kvót. Tomuto požadavku britské úřady v červnu nakonec vyhověly. Agentura však rovněž v polovině června vznesla stejný požadavek v souvislosti se přemístěnými Židy.⁸⁸ Myšlenku vpustit do Palestiny 100 tisíc lidí podpořil i Harry Truman, jenž podle některých domněnek coby nezvolený prezident bojoval o přízeň židovských voličů. S jeho postojem nesouhlasil jeho ministr zahraničí James Byrnes. Přikláněl k tomu aby se Britové sami a bez nátlaku rozhodli, zdali „přemístěné“ do Palestiny poslat.⁸⁹ Britové zatím jasně nevyjádřili názor na žádný z židovských požadavků. Stále tápali, jaký postoj k Palestině zaujmout.

Colonial Office rozesílal žádost o radu na všechny strany. Oslovil velvyslance v důležitých arabských zemích, Vysokého komisaře v Palestině nebo náčelníky štábu. Sám neupřednostňoval žádný kurz, pouze nastínil pět možných alternativ. První dvě měly vymezit dlouhodobou politiku vůči Palestině, další tři měly určit krátkodobý přístup. Alternativa číslo jedna počítala s rozdělením Palestiny podle návrhu ministerského výboru. Možnost číslo dvě v sobě skýtala vytvoření dvojnárodnostního státu, jak požadoval zvláštní ministr Grigg. Krátkodobé možnosti byly následující. Varianta číslo 3 počítala s úplným zastavením židovského přistěhovalectví po vypršení Bílé knihy. Podle varianty číslo 4 měla být Palestina spravována jako dosud. O dalším židovském přistěhovalectví měli rozhodnout Arabové. Poslední možnost počítala se stejným vývojem jako předchozí varianta, jen s rozdílem, že židovské přistěhovalectví mělo pokračovat i bez arabského souhlasu.⁹⁰ Odpovědi se následně kupily celou poslední červencovou dekádu. Obeslaní se většinou shodovali v tom, že nelibost vyvolají všechny varianty kromě třetí, týkající se úplného zastavení přistěhovalectví.

⁸⁷ Dok. 11. 6. 1945, Chief Secretary Office pro Colonial Office, upozornění na sionistickou rétoriku, CAB 733/462/6, TNA.

⁸⁸ Dokumenty 17. 5. 1945, 26. 5. 1945, 7. 6. 1945, úřední korespondence Colonial Office, CO 733/455/6, TNA; Dok. 18. 6. 1945, Memorandum od M. Šetroka ohledně přistěhovalectví a ekonomické absorpci Palestiny, dok. 11. 6. 1945, Interní korespondence Colonial Office, CO 733/462/6, TNA.

⁸⁹ OVENDALE, R, Britain, The United States, and the End of The Palestine Mandate 1942-1948. New Hampshire 1989, s. 91-93.

⁹⁰ Dok. 3. 8. 1945, Middle East Policy, Report by the Joint Planning Staff, Přezkoumání memoranda z Colonial Office s datací 11. 6. 1945, CAB 119/148, TNA.

Svolání širší konference o Palestině zatím nikdo nenavrhol. Grigg prosazoval, aby byl veškerý postup vůči Palestině v souladu s bezpečnostní politikou a že by se v žádném případě nemělo tlačit na rozdělení Palestiny ani vytvoření židovské většiny proti arabské vůli. Bylo podle něj velmi důležité, aby se palestinská politika, přistěhovalecká i územní, konzultovala se Spojenými státy. Toto doporučení okomentoval konstatováním, že Británie Palestinu spravuje z pověření mezinárodní organizace a že samostatné nepopulární kroky vůči sionistům by ji mohly zhoršit reputaci. Mezi další věci, jež hodlal Grigg prosadit, patřilo značné zúžení manévrovacích možností Židovské agentury v Palestině. Měla přijít o svůj dosavadní status a podřídit se pokynům znemožňujícím rekrutovat a budovat „soukromou armádu“ či disponovat monopolem nad vzdělávacím systémem jišuvu, jenž podle Grigga vykazoval prvky fanatismu.⁹¹

Politická nerozhodnost gradovala. Britští politikové i diplomaté se točili v bludných kruzích. Tato situace patrně vyústila v iniciativu Winstona Churchilla, který se rozhodl podat návrh na přenechání mandátu Spojeným státům. Nabídku plánoval podat v průběhu chystané Postupimské konference. Proti tomu se postavili vojáci, kteří Palestinu považovali za spojnicí všech komunikací mezi Středomořím a východními částmi britské říše. Velká Británie si na Blízkém východě měla udržet dominantní vliv a nepřipustit americkou převahu. Náčelníci štábu se rozhodně stavěli proti tomu, aby byl mandát vypovězen a správu Palestiny převzali Američané. Obávali se, že by tak mohli ztratit pozice pro vybudování základen. Takové prohlášení vydali a doporučili k odeslání premiérovi dne 10. července 1945. O tři dny později Stanley referoval názor sdílený s Edenem, že vzhledem k absenci nějakého rozhodnutí ohledně dalšího vládního postupu bude lepší návrh na předání mandátu nevynášet. Churchill možná nakonec od myšlenky složit mandát na základě doporučení vojenských špiček, Stanleyho a Edena upustil. V Postupimi pouze jednou nadhodil, zdali by nebylo možné předat Židům do správy Tripolis s Kyranejkou, aby se tam mohli usazovat. Otázal se, zdali jedna z těchto zemí bude Židům stačit.⁹² Tyto úvahy pro sionistické hnutí nevyznívaly příliš pozitivně. Pár dní nato urpěli konzervativci porážku v parlamentních volbách.

Mezitím egyptská delegace na konferenci v San Franciscu hlasitě požadovala mezinárodní uznání Arabské ligy coby jediného ochránce bezpečnosti Blízkého východu. Vyslovovala také názor, že mandátní mocnost nemá vůči spravované zemi

⁹¹ Dok. 10. 7. 1945, Chiefs of Staff Committee, Middle East Policy, Annex I, II, III, IV, V, VI, V, CAB 119/148, TNA.

⁹² Srv. dok. 10. 7. 1945, Zpráva od náčelníků štábu z 6. července 1945 o budoucí kontrole Palestiny, CO 119/147, TNA; GILBERT, M., c. d., s. 266-267.

žádná práva, pouze povinnosti. Pokoušela se prosadit, aby budoucí mezinárodní společenství mělo pravomoc podílet se na revizi „smluv“, pravděpodobně kvůli plánu na radikální změnu Anglo-egyptské smlouvy. Egypťané žádný ze svých požadavků neprosadili.⁹³ Jejich vystoupení signalizovalo budoucí komplikace a mohlo přispět k posilování názorů prosazujících vstřícnější politiku vůči arabským zemím.

Churchill pod vlivem Moyneho zavraždění nařídil pozastavení úvah o rozdělení Palestiny. Atentát jej vedl k výhrůžkám o zastavení židovské imigrace, čímž donutil Židovskou agenturu ke spolupráci při potírání terorismu, který se nepodařilo potlačit. Ještě v únoru byl Churchill ochoten Palestinu rozdělit. Na jeho konci se v Káhiře setkal s králi Farúkem a Ibn Saúdem. Rozmlouval s nimi o možnosti vytvoření Velké Sýrie a rozdělení Palestiny na pobřežní židovský stát a arabské území, které se připojí k projednávanému útvaru.⁹⁴ Úvahy o rozdělení se v britském politickém prostředí v roce 1945 vyskytovaly, ale kvůli výzvám ležícím na Blízkém východě vyznívaly odmítavě.

⁹³ Srv. dok. 25. 5. 1945, Britská delegace v San Franciscu pro Foreign Office, CO 732/88/8, TNA.

⁹⁴ GILBERT, M., c. d., s. 255.

2. Kapitola

2. 1. Britská panika a úbytek sionistické trpělivosti

Sionističtí vůdci byli přesvědčeni, že největší britská levicová strana podporuje vznik židovského státu na území celé Palestiny. Když se její členové na sklonku července roku 1945 ujali vlády, již se očekával pozitivní obrat. Jenže týdny mýjely, a nová vláda nevydala ohledně Palestiny žádné prohlášení. Labouristé na Churchillovu výzvu k složení mandátu nenavázali. Pravděpodobně se řídili radami od Grigga a vojenských špiček. Clement Attlee jmenoval pár týdnů po nástupu do funkce zvláštní ministerský výbor pro Palestinu, který měl za úkol vypracovat nový plán postupu vůči mandátnímu území. Bylo potřeba naplánovat krátkodobou i dlouhodobou politiku. K nejdůležitějším členům výboru patřili jeho předseda Herbert Morrison, který byl předsedou Tajné rady, ministr zahraničí Ernest Bevin a ministr kolonií George G. Hall.⁹⁵

Konference v San Franciscu nedopadla podle sionistických představ. Neoficiální delegaci se nepodařilo prosadit ani jeden z požadavků. V poslední den konference podal Goldman zprávu, že Palestině nebyla věnována žádná jednací pozornost.⁹⁶ Podle článku číslo 77 Charty OSN, se měla stávající mandátní území přeměnit na teritoria spravovaná v rámci „mezinárodní poručenské soustavy“. Charta však nestanovila nejzažší termín, do kdy by mělo ke správním změnám dojít. Předání mandátu OSN tak de facto záviselo na vlastní vůli stávající mandátní mocnosti. Článek číslo 80 pouze požadoval, aby se zahájení projednávání o přechodu mandátního území pod mezinárodní poručenství zbytečně neodkládalo. Následná poručenská dohoda mohla určit jednu nebo více strategických oblastí zahrnující část nebo celek poručenského území. Ve strategických oblastech by všechny funkce OSN vykonávala Bezpečnostní rada, nikoliv Valné shromáždění jako v nestrategických oblastech.⁹⁷

⁹⁵ Srv. dok. 8. 9. 1945, Palestinský výbor, zpráva od Herberta Morrisona, Lord Prezident of the Council., CAB 129/2/6, TNA.

⁹⁶ Dok. č. 22, 25. 6. 1945, Goldman Židovské agentuře, in: FREUNDLICH, Y., (ed.), c. d., s. 62.

⁹⁷ Dok. Charta Organizace spojených národů, in: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojnych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>, čl. č. 77, 80, 83, 85, s. 30, 31, 32 formátu pdf.

Koncem června pronesl Ben Gurion v New Yorku projev obsahující výhrůžky týkající se pokračování v politice Bílé knihy.⁹⁸ Ve dnech 3. - 17. srpna 1945 se v Londýně konal sionistický sjezd, kde se projevila další radikalizace v prosazování vytyčených požadavků a nárůst zloby vůči mandátní mocnosti. Sionisté zamýšleli rozpoutat i přesvědčovací kampaň za šíření a upevňování sionistických myšlenek mezi evropskými Židy. Ben Gurion zde načrtl nové principy sionistické politiky. Mezi základní úkoly patřilo mobilizovat veškeré síly a finanční prostředky v Palestině i diaspoře na aktivní i pasivní vzdor proti Bílé knize či jakýmkoliv jejím úpravám, shromáždit zbytky evropského židovstva za účelem rychlého přesunu do Palestiny, upevňovat vědomí o historické nutnosti znovuosídlení Palestiny a vytvořit výchovné osnovy pro židovskou mládež zahrnující silný průkopnický element. Na tomto kongresu došlo k významnému mocenského vzestupu Mošeho Šneha, jenž se stal členem exekutivy Židovské agentury. Strana Mapaj podpořila boj proti Weizmannově „minimalismu“.⁹⁹

Sionisté se rozhodli pro naplnění svých cílů šířit zavádějící tvrzení, kterým se dokonce nevyhnul ani Chajim Weizmann, když se vyjádřil o milionech mrtvých Židů jako o jednom z tragických důsledků politiky Bílé knihy, jejímž prostřednictvím se podle něj Britové zřekli závazku vyplývajícího z Balfourovy deklaráce.¹⁰⁰ Duch Balfourovy deklaráce se však rozplynul nikoliv v roce 1939, nýbrž již v roce 1937, když Britové akceptovali návrh na rozdělení Palestiny. Pro sionistické hnutí tím započala nová etapa, v jejíž rané fázi shodou okolností došlo k trvalému narušení anglo-sionistického spojení. Sionisté se cítili silní. Za války se staré pořádky zhroutily. Žádost o mezinárodní půjčku a další požadavky zveřejněné na konferenci naznačovaly, že se Židé spoléhají na světovou podporu a možná i soucit pramenící z důsledků holokaustu. Vytvoření populační většiny v Palestině bylo nyní cílem číslo jedna. Antibritská nálada byla zjevná. Sionisté měli jen malou představu o tom, jakým způsobem chce Velká Británie v Palestině postupovat. Úřady nevysílaly žádné jasné signály. Židovská agentura zatím vyčkávala, s jakou politikou správci Palestiny nakonec vyrukují.

⁹⁸ Dok. 10. 9. 1945, Security Conditions in Palestine. Memorandum by the Secretary of States for Colonies, CAB 129/2/15, TNA.

⁹⁹ Dok. 9. 8. 1945, Výstřižek z Daily News Bulletin Vol. XXVI., no. 184, CO 733/457/23, TNA; HELLER, J., The Birth of Israel..., s. 114.

¹⁰⁰ Dok. 4. 8. 1945, Náčrtek kopie záznamu Weizmannova projevu na otevření sionistického kongresu, CO 733/457/23.

Sabotážní akce revizionistických uskupení ovlivňovaly britskou politiku vůči mandátní Palestině jen krátkodobě. Churchill byl kvůli terorismu ochoten zmrazit přistěhovalectví a zavrhnout koncepci rozdělení. Záhy však sílily hlasy volající po prodloužení britské správy nad Palestinou tematické rozmluvy se Spojenými státy. Počinání radikálních sionistů jejich majitelé nebrali na zřetel. Pokud se však vládní úředníci něčeho vážně obávali, tak ozbrojeného střetu s Haganou, jejíž členskou základnu odhadovali na 80 tisíc lidí. V úderných jednotkách Palmach mělo údajně sloužit kolem dvou tisícovek osob. Domnívali se, že Hagana mobilizuje. Vyvozovali to z bojové rétoriky, kterou sionisté v posledních týdnech provokovali. Ben Gurion nebyl sám, kdo začal otevřeně vyhrožovat. Šneh a jiní sionisté prohlásili, že je již připraven chopit se zbraní, pokud nenastanou změny. Podle Halla bylo třeba urychleně poslat vojenské posily.¹⁰¹ Židovský terorismus v posledních měsících narostl. Způsobil velké materiální škody i ztráty britských životů. Samotné sabotáže však nejspíše nevzbuzovaly tak velké znepokojení, jako projevy pasivity Židovské agentury a Hagany vůči těmto aktům, jež se současně mísily s rétorickým řinčením zbraněmi a demagogií.

Agentura však zatím při nahánění radikálů občas spolupracovala. Britská rozvědka udržovala styky se sionistou Teodorem Kollekem, díky jehož iniciativě se palestinské policii podařilo 16. srpna 1945 odhalit úkryt zbraní v revizionistické osadě Šneh, kde zatkla 27 osob. Kollek byl dvojím agentem. Přijímal rozkazy od Židovské agentury a byl napojen na „Šaj“ (rozvědka Hagany).¹⁰² Eliminace militantních revizionistů, coby ideologických konkurentů, se přitom nadstranické Agentuře ovládané Ben Gurionem a jeho spolustraníky z Mapaj vyplatila za všech okolností. Výpomoc palestinské policie byla navzdory vzrůstajícím antipatiím vůči správcům v takových případech velice užitečná.

Vyslání jednotek do Palestiny podporoval i ministerský výbor, jenž svou správu předložil počátkem září. Mezi další doporučení patřilo, že židovské přistěhovalectví v objemu 1500 osob měsíčně může pokračovat do doby, než dojde k formulaci dlouhodobé politiky. Nejdříve se však měli Britové pokusit získat souhlas arabských států. O dalším přistěhovalectví po vytyčení dlouhodobých plánů měli rovněž rozhodnout Arabové. Herbert Morrison konstatoval, že postoj arabských států je v dané

¹⁰¹ Dok. 10. 9. 1945, c. dok, CAB 129/2/15, TNA.

¹⁰² Dok. č. 57c, 18. 8. 1945, Extract from Report on interview with KOLLEK, forwarded by D.S.O. Palestine, dated 18. 8. 45., reference DSO/P/13576, KV 5/34 TNA; EDELHEIT A., EDELHEIT H., History of Zionism. A Handbook and Dictionary. Oxford, 2000, s. 369.

době zdaleka nejdůležitější. „*Můžeme si vybrat, zdali čelit lokalizovanému konfliktu s Židy, nebo rozsáhlým komplikacím v celém regionu a možná i s muslimy v Indii.*“¹⁰³

K formulaci dlouhodobé politiky nedošlo. Budoucnost územního členění Palestiny byla stále otevřená. Vládní kabinet si přitom s vyhlášením svých plánů dával na čas. Hall se dokonce domníval, by že se sionistům zatím obecné plány neměly odhalovat.¹⁰⁴

2. 2. Nepředvídatelnost trvalého územního uspořádání

Na sklonku září předložil ministerský výbor další návrhy, jak postupovat v Palestině. Jeho členové v meziválečné éře a v průběhu války patřili k příznivcům sionistického hnutí. Morrison, patrně ne jen *pro forma*, doznával, že ministerský výbor bral ohled na již zmíněné rady a názory, které si vyžádalo ministerstvo kolonií pod vedením konzervativce Stanleyho v polovině června.¹⁰⁵

Zajímavé stanovisko zaujal Hall. Navrhoval zřídit v Palestině dočasnou provinciální autonomii. Naděje na vytvoření dvojnárodnostního státu v Palestině dle jeho mínění neexistovala. Provincie se měly starat o školství, zdravotnictví, veřejné práce a osidlování půdy. Ústřední mandátní vláda měla dohlížet na aktivity místních vlád a spravovat Jeruzalém, zahraniční politiku, přístavy, železnice, telegrafy, a poštu. Židé by si pak přistěhovalectví řídili sami. Připouštěl rozšíření imigrace, s návratem k principu ekonomické absorpce však váhal.¹⁰⁶

Britové kvůli obsahové povaze své nové politiky očekávali výbuch na arabské i židovské straně. Výbor se usnesl, že masové židovské přistěhovalectví nepřichází v nejbližší době v úvahu, avšak nechtěl podnikat nic, co by v závislosti na celkovém vývoji ohrozilo jeho budoucí povolení. Přistěhovalectví se mělo nadále pohybovat v mezích 1500 osob za měsíc. Velká Británie měla požádat OSN o převedení mandátu pod poručenskou správu s podmínkou, že bude Palestinu nadále spravovat. Poručenská dohoda měla být v souladu s chartou OSN odsouhlasena přímo zúčastněnými (nejspíše arabskými) státy a přijata Valným shromážděním. (Palestina se tedy měla stát „nestrategickou“ oblastí). S žádostí o převod měli Britové předložit doporučení trvalého

¹⁰³ Dok. 8. 9. 1945, Palestinský výbor, zpráva od Herberta Morrisona, Lord Prezident of the Council, CAB 129/2/6, TNA.

¹⁰⁴ Dok. 14. 9. 1945, od Halla pro Bevina, FO 800/484, TNA.

¹⁰⁵ Dok. 8. 9. 1945, Palestinský výbor, zpráva od Herberta Morrisona, Lord Prezident of the Council, CAB 129/2/6, TNA.

¹⁰⁶ Dok. 29. 8. 1945, Poznámka ministra kolonií k nové politice vůči Palestině, GB165 – 0072, BOX 4, File 3, MECA.

teritoriálního řešení, pro které měl výbor v záloze šest variant. (Valné shromáždění jej mělo nejspíše zvážit a výsledky svých úvah včlenit do nové poručenské dohody, jež by tímto závazně nastavila správní systém přizpůsobený dohodnutému územnímu členění nezávislé Palestiny.) Figurovala mezi nimi možnost rozdělit Palestinu podle plánu, o němž se jednalo v roce 1944. Ernest Bevin se přikláněl k vytvoření federativního státu zahrnujícího celou mandátní Palestinu včetně Zajordánska. Výbor nedoporučoval, aby se politika vůči Palestině vyhlášovala dříve, než budou do Palestiny přesunuty vojenské jednotky. K dispozici bylo ještě 3 tisíce imigračních povolenek, po jejichž vydání by se mělo přistěhovalectví v souladu s Bílou knihou zastavit. Podle výboru by toto zastavení mělo být co nejkratší. Mělo se tedy udělat všechno proto, aby arabské státy odsouhlasily další přistěhovalectví ještě dříve, než kvóta definitivně vyprší.¹⁰⁷ Židé byli často považováni za hlavní oběť druhé světové války. Díky holocaustu došlo k navýšení sympatií s Židy a tedy i sionismem. Pokud by Londýn přistěhovalectví zastavil, stal by se terčem kritiky na půdě OSN a poškodil si vztahy s USA, na jejichž finanční i materiální pomoci byl závislý. Nemohl si být jistý, zdali Británii bude poskytnuta dostatečná podpora. Je však na druhou stranu nepravděpodobné, že by „státy“ kvůli neshodám ohledně Palestiny neposkytly svému nejdůležitějšímu spojenci životně důležitou pomoc. V těchto souvislostech se však v interní korespondenci, ani na kabinetních zasedáních neuvažovalo. Politici kladli důraz především na případné lokální násilnosti plynoucí z vyhlášení aktuálních záměrů. Jak víme, Britové se obávali, že jišuv mobilizuje. Jeho případná ofenzíva mohla vyprovokovat místní Araby. V Palestině by vypukla občanská válka. Pokud by Britové naopak arabský souhlas nezískali a v podpoře omezeného přistěhovalectví přesto pokračovali, důsledky by možná nebyly o moc lepší. Jejich pozice na Blízkém východě by se navíc mohly ocitnout v ohrožení.

Ernest Bevin se v blízkovýchodních záležitostech angažoval s velkým zájmem. Začal se hlouběji zabývat palestinskou problematikou a příčinami britsko-arabského napětí. Dospěl přitom k závěru, že *„...výhody partnerství mezi Velkou Británií a Blízkým Východem nikdy nedosáhly k obyčejným lidem. Naše zahraniční politika se soustředila jen na krále, prince a paši. Tamní lidé nemají žádný důvod stát při nás, pokud jim z toho neplynou žádné výhody. Je proto velmi jednoduché obvinit Velkou Británii ze vzniklých potíží. Uprostřed toho všeho je Palestina. Domnívám se, že Spojené státy si při zacházení s tímto problémem počínají velice nečestně. Hrají na*

¹⁰⁷ Srv. dok. 28. 9. 1945, Palestina. Memorandum od ministra kolonií, odst. č. 7, 8, 16, 18, CAB 129/2/46, TNA; dok. 8. 9. 1945, Palestinský výbor...odst. č. 8, 31, 33. CAB 129/2/6, TNA.

rasovou strunu za účelem dosažení volebního vítězství, aby následně mohly prosazovat svobodné volby v ostatních zemích. Na druhou stranu, Židé si vytrpěli mnoho strašného a to přináší řadu problémů, které prezident Truman a jiní Američané zneužívají ve svůj prospěch.“¹⁰⁸ Bevin zde narážel na otázku vpuštění 100 tisíce přemístěných Židů do Palestiny, to jediné, co Bílý dům nepokrytě schvaloval. Harry Truman po nástupu do Bílého domu převzal přehodnocenou politiku F. D. Roosevelta. Saúdské Arábii, „Egyptské radě“ a emíru Abulláhovi proto nechal vzkázat, že Spojené státy nebudou vůči Palestině zaujímat žádné oficiální postoje bez konzultace s arabskými státy. O konečném státoprávním uspořádání Palestiny se v této době na mezivládní úrovni nediskutovalo.¹⁰⁹

Azzam Bej, egyptský ministr zahraničí a tajemník Arabské ligy navštívil v říjnu 1945 Londýn. Při rozhovoru s Hallem nadhodil: „*Pokud by Británie řekla: Máme říši. Bezpečnost Blízkého východu je k udržení našich přítomných komunikací nezbytná, Arabové by odpověděli: Nemáme námitky. Pokud by Británie řekla: Uhlíčitán draselný těžený v mrtvém moři je pro naši říši nezbytný, Arabové odpoví: To se dá zařídit. Pokud však palestinskému lidu řeknete: Toto jsou Židé, kteří se chtějí po více jak tisíci letech vrátit domů. Tuto zemi považují za svou a já je v tom podporuji, tak si Arabové pomyslí, že jste se buď zbláznili, nebo že si vás Židé koupili. Takový přístup pak bude možný prosadit jen silově.*“ Azzam poté pasoval sionismus na hnutí ohrožující mír a stabilitu oblasti.¹¹⁰

Bevin a další povolání Britové uvažovali nad Blízkým východem v dlouhodobých perspektivách. Palestina v jejich úvahách jistě hrála určitou roli. Dne 18. října Bevin bilancoval výsledky „blízkovýchodní konference“, jež proběhla ve dnech 5. – 18. září 1945. Účastnili se velvyslanci z Egypta, Iráku a Íránu, ministři Jeho Veličenstva v Bejrútu a Džiddě, Vysoký komisař pro Palestinu a Zajordánsko, Zástupci Foreign Office, Middle East Office a Generální řídící Middle East Supply Centre. Přítomní se shodovali, že si Velká Británie musí v diskutované oblasti uchovat převahu, a to zejména v oblasti obrany. Jednání se odvíjela od Bevinem navrženého

¹⁰⁸ Dok. 12. 10. 1945, Bevinova depeše do Bagdádu obsahující důvěrnou korespondenci pro velvyslance v USA, ve které ministr zahraničí odhaluje svůj osobní pohled na palestinský problém, FO 800/484, TNA.

¹⁰⁹ Roosevelt v reakci na setkání s králem Ibn Saúdem v roce 1944 začal pochybovat o možnosti vzniku Židovského státu i dalším židovským přistěhovalectví. Dne 2. dubna 1945, krátce před Rooseveltovou smrtí, CIA doporučovala, aby se USA soustředily na zamezení průniku Sovětského svazu do Středomoří. Vznik židovského státu v Palestině i další židovské přistěhovalectví mohlo začít být vnímáno jako spíše nežádoucí. OVENDALE, c. d., s. 41, 46-48, 67.

¹¹⁰ Dok. 17. 10. 1945, Výpis z rozhovoru mezi Azzamem Bejem a G. Hallem dne 17. 10. 1945, CO 732/88/8, TNA.

předpokladu, že tamní britský vliv stojící pouze na vojenských a politických základech nemůže dlouhodobě vydržet. Konference se usnesla, že by Velká Británie měla usilovat o upevnění ekonomických vazeb s arabskými zeměmi a s odbornou pomocí či povzbuzováním britské komerce v regionu asistovat Arabům v ekonomickém rozvoji. Spolu s hospodářským rozvojem se mělo dbát o pokrok na poli nejrůznějších sociálních otázek. Mezi náčelníky štábu a ministrem zahraničí chyběla shoda v otázkách bezpečnosti. Bevin si přál, aby blízkovýchodní obrana vycházela z principu anglo-arabského partnerství. Generalita ministrovo nadšení nesdílela. Bevin si představoval, že nová sociální politika vůči této části světa může usnadnit řešení souvisejících politických i vojenských těžkostí. Arabsko-sionistické napětí současně patřilo k největším regionálním problémům. Ministr zahraničí nezapomínal, že se při upeňování anglo-arabských vazeb musí přihlížet k Palestinské otázce.¹¹¹

Nic nedokazuje, že by Bevin v rámci dlouhodobého vývoje zavrhoval rozdělení Palestiny, i když aktuálně upřednostňoval federalizaci. Zcela prokazatelně se stavěl proti vytvoření židovské populační většiny. Nařikal na sionistický požadavek vpustit do Palestiny 100 tisíc Židů i americkou podporu tohoto podniku. Vznik židovského státu v celé Palestině zcela vylučoval.

V již citované depeši do Bagdádu psal Bevin otevřeně o tom, že konečným britským cílem je získat dlouhodobé řešení, jež bude přijatelné pro Židy i Araby. Bevin rovněž napsal že, „*Co se týče budoucí palestinské vlády, hovořil jsem z Weizmannem, který se v současné době staví proti rozdělení...*“ podle Bevina Weizmann rovněž hovořil o vytvoření jednotného státu uspořádaného na principu kantonizace švýcarského typu. Bevin považoval Weizmannův nápad za přijatelný. Ministr zahraničí se nezávisle na tomto rozhovoru domníval, že absorpce většího objemu Židů by byla problematická. Také se přikláněl k tomu, aby Židé zůstali v Evropě a zapojili se do její rekonstrukce.¹¹² Jenže Weizmann se hlásil k myšlence neomezeného přistěhovalectví, díky čemuž by brzy vznikla židovská populační většina a v Palestině by tak mohl vzniknout židovský stát. Cíle obou státníků byly velmi nesourodé. Písemná zmínka o Weizmannově postoji může naznačovat, že se Bevin nesnažil za každou cenu prosazovat vlastní názor a byl ochoten do svých úvah zahrnout

¹¹¹ Dok. 18. 10. 1945, Bevinovo shrnutí „blízkovýchodní konference“, GB165 – 0072 BOX 6, file 1, MECA. ; OVENDALE, R., Britain, The United States, and the End of The Palestine Mandate 1942-1948. New Hampshire 1989, s. 87- 91

¹¹² Dok. 12. 10. 1945, Bevinova depeše do Bagdádu obsahující důvěrnou korespondenci pro velvyslance v USA, ve které ministr zahraničí odhaluje svůj osobní pohled na palestinský problém. FO 800/484, TNA.

i varianty, s nimiž se osobně neztotožňoval, avšak které ministerský výbor objektivně nevyklučoval. Záleželo by pouze na Arabech a Židech, jak se dohodnou. Ani jedna z komunit se o Palestinu dělit nechtěla. V případě bezvýchodné situace pak mohlo záležet na tom, jaké doporučení Bevinovi, a posléze vládnímu kabinetu ve složitých chvílích poskytnou kompetentní lidé z armády a diplomacie. Na druhou stranu mohla být zmínka o Weizmannově neochotě přistoupit na rozdělení použita jako přesvědčovací argument pro federativní řešení. Není však jisté, zdali by měl případně menšinový názor Ernesta Bevina šanci uspět. Rozhodovací mechanismy každé demokratické vlády by měly být teoreticky nastaveny tak, aby se maximálně omezilo soustředění moci do rukou jednotlivce. Z britských archivních materiálů se předběžně zdá, že Britové dovedli tento systém takřka k dokonalosti.

Britský postup v Palestině je obecně považován za protisionistický. Londýn však v té době zavrhoval pouze výzvy Biltmorského programu. Rozdělení Palestiny se nevyklučovalo. Britové o Palestině uvažovali v celkovém kontextu blízkovýchodní oblasti, vůči níž právě formulovali novou dlouhodobou politiku. Jiné prameny naznačují, že Sionistická organizace se vznikem židovského státu nespěchala. Zatím chtěla pouze vytvořit populační většinu. Britští politici měli v plánu samostatně vypracovat návrh územního členění nezávislé Palestiny a přijmout obě komunity ke kompromisu ještě dříve, než předají mandát OSN, jež by zde zavedla nový systém správy. Sami počítali s tím, že se na další správě budou významně podílet. Jak dlouho by tento způsob správy přervával, zatím nikdo nechtěl předvídat. V září Britové předpokládali, že se územním vymezením nezávislé Palestiny bude jednou zabývat stávající ministerský výbor.

V návrhu na vytvoření anglo-amerického vyšetřovacího tělesa, odeslaném z Foreign Office na velvyslanectví ve Washingtonu dne 13. Října 1945 se předpokládalo, že výbor vyšetří situaci Židů v amerických a britských okupačních oblastech a spočítá, kolik z nich se nemůže vrátit do své původní vlasti, načež zmapuje možnosti přestěhování těchto osob do mimoevropských oblastí, včetně mandátu. Výbor se vůbec neměl zabývat konečným územním uspořádáním Palestiny, mohl však předložit návrhy, jež by zmocněnci obou vlád použili jako zdroj inspirace k náčrtu nových správních principů pro údobí, než by se našel způsob trvalého teritoriálního členění nezávislé Palestiny. Do diskuzí o podobě dočasného uspořádání se měli zapojit Arabové i Židé z Palestiny. Kdy a za jakých okolností by poté probíhaly diskuze o

trvalém územním uspořádání, nepadlo v telegramu ani slovo.¹¹³ Britové patrně neměli úplně jasno, kdy jej vlastně budou řešit. Jedinou jistotou bylo, že neplánovali začít před vynesením doporučení anglo-americké skupiny. Situace se mohla vyvinout tak, že by s vyhotoveným plánem dočasného uspořádání požádali OSN jen o převod mandátu pod mezinárodní poručenství. Plán dočasného uspořádání by následně v lepším případě schválilo Valné shromáždění, nikoliv Bezpečnostní rada. Oznámení vládních záměrů se stále odkládalo. Stála za tím americká váhavost při formulování cílů anglo-amerického vyšetřovacího tělesa. V Palestině se také zatím nenacházelo dostatečné množství vojenských sil. Předpokládalo se, že přesun 6. letecké divize a 3. pěchotní divize potrvá do konce října.¹¹⁴

Ráno 13. listopadu Bevin kabinetu oznámil, že obdržel americký souhlas ke spolupráci. Odpoledne vyhlásil v Dolní sněmovně parlamentu britské plány v Palestině. Nově ustanovená mezivládní skupina se oficiálně nazývala Anglo-americký vyšetřovací výbor (Anglo-American Committee of Inquiry). Měla vyšetřit politické a sociální podmínky Palestiny s ohledem na další židovské přistěhovalce, zhodnotit situaci Židů v evropských zemích, kde se stali oběťmi nacistické perzekuce a vyslechnout svědky z arabského i židovského prostředí. Nakonec měl předložit doporučení, za jejichž pomoci měla proběhnout reforma správního systému a zvážit další možnosti, jež by mohly k urovnání problematického stavu přispět. Výbor neměl za úkol doporučovat podobu konečného státoprávního uspořádání Palestiny, i když prostor vymezený ke zvážení dalších možností mu vytvářel příležitost k narýsování předběžných náznaků. Ve světle skutečnosti, že se Vláda Jeho Veličenstva nemohla v době správy mandátu zbavit závazků v souladu s mandátními stanovami, rozhodla se konzultovat s Araby pokračování židovského přistěhovalce. Po vydání anglo-amerických doporučení byla připravena spolu se zástupci obou komunit zvážit možnosti dočasného uspořádání a (někdy, v závislosti na „celkovém vývoji“...) připravit plán trvalého územního řešení, jež následně předloží OSN.¹¹⁵

¹¹³ Dok. 12. 10. 1945, Depeše z Foreign Office na velvyslanectví ve Washingtonu, FO 800/484.

¹¹⁴ Srv. dok. 1. 10. 1945, Palestine. Move of Reinforcements, poznámky náčelníků štábu, CAB 129/2/50, TNA; dok. 4. 10. 1945, Cabinet, 38th Conclusions, CAB 128/1/21, TNA.

¹¹⁵ Bevin nevedl, za jakých okolností je britská vláda po zveřejnění výsledků mezivládního vyšetřování ochotna začít jednat o konečném státoprávním uspořádání Palestiny. Srv. dok. 13. 11. 1945, Cabinet, 52nd Conclusions, CAB 128/2/5, TNA; dok. 13. 11. 1945, Zápis z projevu Ernesta Bevina v Dolní sněmovně parlamentu ze dne 13. listopadu 1945, in: <http://hansard.millbanksystems.com/> 4. 8. 2014; dok. 28. 9. 1945, Palestina. Memorandum od ministra kolonií, in: CAB 129/2/46, TNA.

Anglo-americká skupina nakonec analyzovala situaci Židů v Německu, Rakousku, Polsku, Československu, Itálii a Řecku.¹¹⁶ V těchto zemích se dříve nacházely koncentrační či vyhlazovací tábory, nebo sloužily jako dočasná destinace uprchlíků před naloděním se na plavidlo směřující do Palestiny. Nic nenasvědčovalo tomu, že by mezivládní uskupení mohlo předběžně pracovat s variantou neomezeného přistěhovalectví do Palestiny. Vypadalo to, že se zaměří jen na zkoumání možností imigrace obětí nacistické perzekuce. Počet těchto osob ani zdaleka nepokrýval personální nároky na vytvoření populační většiny. Vznik tohoto výboru však škodil pouze vyhlídkám ohledně naplnění maximalistického výkladu biltmorských rezolucí, nikoliv naději na rozdělení Palestiny, které hnutí jakožto celek v tu dobu odmítalo. Rozdělení pro Brity zůstávalo jednou z možných variant konečného uspořádání. Ministerský výbor jej mohl počátkem září 1945 na základě sdělených aspirací Židů a Arabů předem odmítnout a následně vyloučit ze seznamu možných alternativ. Nic takového se však nestalo. To dokazuje, že se britští politici snažili k celé záležitosti přistupovat co nejvyváženěji. Jejich politika v Palestině by se dala vyložit jako jednoznačně „proti-biltmorská“ a probritská, avšak nikoliv jako sto procentně protisionistická. Sionisté si vznik anglo-americké skupiny a Bevinův projev vyložili jako definitivní konec britské podpory sionistických cílů.

2. 3. Otevřená konfrontace a britská odpověď

Ben Gurion rozeslal v rámci interní korespondence Židovské agentury písemnou výzvu k zahájení protibritské resistance již 1. října. Navrhoval (nebo nařizoval), aby se začalo s organizací takzvané Alije C (gimel)¹¹⁷. Tuto přistěhovaleckou vlnu měli tvořit výhradně ozbrojenci, jejichž jednotky měly nastoupit na každou loď s migranty kategorie Alija B (bet). Otevřeně podněcoval zahájení protibritských sabotáží, spolupráci dosud antagonistických frakcí a nezapomněl zdůraznit důležitost

¹¹⁶ Dok. 20. 4. 1946, Zpráva Anglo-amerického vyšetřovacího výboru, předmluva, in:

<http://unispal.un.org/unispal.nsf/DateDoc?OpenView>, 4. 8. 2014

¹¹⁷ „bet“ je název druhého znaku hebrejské „abecedy“ po něm následuje znak jménem „gimel“.

propagandy.¹¹⁸ Stalo se to téměř měsíc a půl před tím, než Bevin vyhlásil plány na další postup.

Lídři všech tří ozbrojených uskupení výzvu přijali a dohodli se na vzájemné výpomoci. Menachem Begin ve svých pamětech doznává, že spolupráce Hagany, Irgunu a Lechi stála pouze na ústních domluvách. Společný cíl však těmto organizacím scházel. Hagana byla vojenskou rukojetí Židovské agentury. Za těchto okolností měla bojovat za nastolení takového správního systému, který umožní vytvoření židovské populační většiny v Palestině ještě dříve, než vznikne židovský stát. Irgun se přitom dlouhodobě netajil, že usiluje o vznik státu v co nejbližší možné době. Naposledy své záměry vyjevil v srpnu. Vydal výzvu k vytvoření prozatímní židovské vlády a prohlášení Palestiny za okupovanou zemi.¹¹⁹ Konečné cíle LECHI byly rovněž velmi specifické.

Kdy přesně začala tato uskupení své akce koordinovat, není přesně známo. Muselo se to stát někdy mezi tím, co Ben Gurion vynesl návrh a první doloženou společnou protibritskou akci. Podle Menachema Begina se zakládající schůze účastnili vůdci všech tří dotčených organizací. Operační důstojník Hagany Jicchak Sadeh prý navrhoval sjednocení vojenských skupin pod společné vedení. Ben Gurion mohl tímto krokem sledovat faktickou likvidaci Irgunu a LECHI. K fúzi nakonec nedošlo, neboť Begin trval na zachování operační i správní nezávislosti těles. Všechny tři skupiny ve velké míře spolupracovaly a jednotlivé akce společně plánovaly. Velitelé Hagany očekávali že se organizace budou navzájem řádně informovat o všech záměrech týkajících se protibritského odporu. Časem se však ukázalo, že se Menachem Begin s tímto plánem postupu neztotožňoval. Z Beginových pamětí vyplývá, že rozhodující slovo ohledně charakteru sabotáží měli operační důstojníci Irgunu. Sadeh, coby hlavní operátor Hagany, se podle Beginova svědectví o detaily operací příliš nezajímal. Britská rozvědka se přitom koncem října domnívala, že se Irgun rozkazům Hagany podřizuje.¹²⁰ V britském prostředí bylo všeobecně známo, že Hagana svým způsobem podléhá Židovské agentuře.

¹¹⁸ Srv. dok. č. 63, 1. 10. 1945, Ben Gurionovy pokyny ke spojenému protibritskému odporu, in: FREUNDLICH, Y., c. d.

¹¹⁹ Srv. BEGIN, M., c. d., s. 255; Dok č. 59a, 6. 8. 1945, Korespondence šířená Irgunem jež zadržela jeruzalémská cenzurní kancelář, KV 5/34 TNA.

¹²⁰ Srv. BEGIN, M., c. d., s. 252, 253, 257;.....dok. č. 68a, 30. 10. 1945 korespondence britské rozvědky, KV 5/34, TNA.

Ben Gurionova pozice za časů formování trojstranné spolupráce značně posílila. Týden po své výzvě ke spojené odbojové činnosti navrhl přerušeni veškerých styků s britskou vládou. Tato myšlenka se však nejspíše potkala s všeobecným nesouhlasem, neboť o dva dny později referoval Weizmannovi, že se již nemůže dále účastnit schůzí (vedení Židovské agentury). Chtěl proto svolat orgány Agentury, aby jim předal svou rezignaci na post v exekutivě. Ben Gurion musel někdy v této době skutečně rezignovat, avšak jednalo se jen o bezvýznamnou epizodu, neboť o necelý měsíc později jej někteří členové Agentury prosili o návrat.¹²¹ Ben Gurion doporučil, aby se zavřela pobočka Židovské agentury v Londýně, místo, jež všeobecně platilo za Weizmannovu baštu. Sionistické hnutí se mělo nyní řídit výlučně z Palestiny. Správci v Jeruzalémě si z rozhovorů vedených s Weizmanem vyvodili, že se vliv prezidenta Sionistické organizace na dění v Palestině rychle vytrácel. Ben Guriona pak považovali za nepředvídatelného člověka a Židovská agentura byla ztělesněním extrémismu.¹²²

Hagana se k první ozbrojeně vzdorné akci odhodlala 9. října 1945, kdy vysvobodila dvě stě tajných imigrantů z internačního tábora Athlit poblíž Haify. Při akci došlo k zabití britského policisty. Stalo se tak v reakci na tři dny starý střet Zajordánských pohraničních sil s kibucníky, kteří ve své vsi ukrývali ilegální přistěhovalce. Zraněno bylo šest osadníků, a Šneh se rozhodl za celý incident pomstít.¹²³

V noci z 30. října na 1. listopad provedly po předchozí domluvě tři organizace útoky na citlivá místa mandátní infrastruktury. Bojovníci Palmachu rozmístili na železniční síti desítky náloží, z nichž 153 nakonec vybuchlo. Zbývající kusy britské složky odmontovaly. Hagana rovněž stála za zničením tří britských plavidel sloužících ke kontrole lodí s přistěhovalci na palubě. Lidé z Irgunu přepadli vlakové zastávky v Lyddě a Jardu, kde poškodili tři lokomotivy, rozložili vozovnu a znehodnotili signalizaci. LECHI se pokusili vyhodit do vzduchu ropnou rafinérii v Haifě. V Židovské agentuře celý podnik pokládali za iniciační akt trojstranné spolupráce a domnívali, se že jim následně podaří dostat Irgun a LECHI pod kontrolu za pomoci centralizovaného velení. Ben Gurion nadále posiloval své pozice. Část exekutivy zpočátku oponovala tomu, aby se politické oddělení Agentury řídilo jeho instrukcemi,

¹²¹ dok. č. 70, 8. 10. 1945, Ben Gurionův návrh na přerušeni styků s britskou vládou, dok. č. 71, 10. 10. 1945 Ben Gurionova korespondence Weizmannovi, dok. č. 74, 12. 10. 1945, Ben Gurionova korespondence

Weizmannovi, dok. č. 86, 4. 11. 1945, Josephova korespondence Ben Gurionovi, in: FREUNDLICH, Y., (ed.), c. d.

¹²² Srv. dokumenty 13. 10. 1945, Korespondence mezi palestinskou správou a Colonial Office; 17. 10. 1945, Od palestinské správy pro Colonial Office, obojí CO 733/457/11, TNA; HELLER, J., *The Birth of Israel...*, s. 115.

¹²³ Tamtéž.

kteří si však sama od sebe nedovolila během jeho pobytu v Paříži zrušit. Exekutiva si jako celek vymínila včasný přísun informací o připravovaných sabotážích a případné právo veta. S rozsáhlou operací v kolejišti a zničením britských lodí však souhlasila. Tento postoj podle všeho prosadilo na úkor nesouhlasících členů posilující Ben Gurionovo křídlo.¹²⁴ Ustupující Weizmannův vliv dokazoval fakt, že se prezident Židovské agentury o sabotážích dozvěděl až z tisku.¹²⁵ Weizmann i Šetrok útoky před Bevinem odsoudili. Více Šetrok udělat nechtěl. Weizmann s nastalou situací nic nezmoohl. Přesto ale slíbil, že se Agentura bude snažit dalšímu násilí zabránit.¹²⁶

Odhodlání Židovské agentury komplikovat situaci zesílilo po 13. listopadu, kdy Bevin nastínil britské záměry s Palestinou. Ben Gurion prohlásil „...*britská vláda nám již nemá co nabídnout. Navzdory přáním doktora Weizmanna, jenž stále doufá ve spolupráci s Londýnem, musíme naše cíle prosazovat jinou cestou*“. Jasně definoval nepřátele, kteří se podle něj nacházeli v Colonial Office a na britských úřadech v Káhiře a Jeruzalémě.

Informátor Britům na počátku prosince referoval o Ben Gurionově úspěchu ze dne 23. listopadu, kdy se konala schůze vedoucích představitelů sionistických politických stran. Ben Gurion zde ve prospěch svých odbojných plánů získal 38 lidí ze celkového počtu 43 hlasujících. V opozici stáli zástupci Alija Hasaša a Hašomer Hacair. Ben Gurion údajně hřímal, že ani celá Britská říše nebude schopna Židy s Palestiny vystrnadit. Ten samý den prý jednotky Palmach obdržely pokyn k zahájení operace „SION“, jejímž cílem měl být zábor nekultivované půdy v Palestině. V této souvislosti měly být ve městech Affula a Tiberias vytvořeny provizorní nemocnice. Hagana prý Irgunu poskytla 64 tisíc liber na výkon sabotážních operací. Informátor rovněž tvrdil, že Hagana vypracovala velmi ambiciózní plán židovského přistěhovalectví, na což se v rozpočtu vyčlenilo 60 tisíc liber.¹²⁷

Pokud však někdy nějaký plán SION existoval, a 23. listopadu se dal skutečně do pohybu, pak by v něm Palmach nejspíše figuroval jako sabotér britské průmyslové a

¹²⁴ Srv. stručný popis provedených sabotáží, zadržena interní komunikace židovské agentury ze dne 1. 11. 1945, a 2. 11. 1945, in: Britská vládní brožura z července 1946, Oficiální vyjádření britské vlády k násilným aktům v Palestině, in: CO 537/1715, TNA Tato brožura byla vyhotovena krátce po té, co se Britům na sklonku června roku 1946 se Britům v budovách Židovské agentury podařilo ukořistit písemnosti, jež definitivně potvrdily spolupráci Židovské agentury s Irgunem a LECHI.

¹²⁵ HELLER, J., *The Birth of Israel 1945-1949....*, s.151.

¹²⁶ Srv. dok. 2. 11. 1945, Náčrtek rozhovoru mezi Weizmannem, Bevinem a Šetrokem, CO 733/457/11, TNA.

¹²⁷ Srv. nedatovaná korespondence Colonial Office obsahující výtah z Ben Gurionova projevu dne 21. listopadu 1945, dok. 7. 12. 1945, korespondence Colonial Office s analýzou informací získaných od židovského informátora, obojí CO 537/1742, TNA; dok. 7. 12. 1945, korespondence Colonial Office, CO 733/463/21, TNA.

dopravní infrastruktury. Hagana by řídila masivní imigrační kampaň a podněcovala osídlování neobdělávaných ploch. Irgun pak Židovské agentuře nejspíše sloužil jako užitečný záškodník, jehož vliv bude časem eliminován.

Dne 27. prosince podnikl Irgun další protibritskou operaci, první od nočních sabotáží. Hagana ani LECHI se tentokrát nepřipojily. Vzbouřenci vydrancovali kancelář britské rozvědky v Jeruzalémě. Zabili přitom sedm britských policistů. Napaden byl rovněž armádní tábor v Tel Avivu. Během přestřelky zemřel jeden voják. Tyto operace nepřežili celkem tři příslušníci Irgunu.¹²⁸

Správcům v Jeruzalémě začala docházet trpělivost. Cunningham si následující den pozval na kobereček Ben Guriona a Šetroka. Věděl, že Hagana poskytuje Irgunu finanční podporu a tak se zeptal, zdali má Agentura s incidenty něco společného. Gurion odpověděl, že útoky šly zcela mimo ně. Cunningham se rovněž zeptal, do jaké míry je Agentura ochotna spolupracovat při potírání zločinu. Ben Gurion sám za sebe jakýkoliv druh spolupráce odmítl, byť přiznal, že bude muset návrh konzultovat s kolegy. Agentura podle jeho slov nemůže nutit obyvatele jišuvu, aby dodržovali zákony. Nikdo ji prý nebude poslouchat.¹²⁹

Britská rozvědka získala o deset dnů později informaci, že Irgun na své plány vedení Hagany upozornil až v den vykonání operace, a Šneh tedy již nemohl účinně jednat.¹³⁰ Trojstranná spolupráce neprobíhala úplně ideálně. Podle britských informací se řady Irgunu od počátku listopadu 1945 rozšířily o přibližně tři sta imigrantů z varšavského ghetta, kteří měli za to, že si Židovská agentura nepočíná v protibritském odboji dostatečně razantně. V lednu začala důvěra Agentury v počínání Irgunu oslabovat. Na z jejích schůzí se váhalo, zdali radikály nadále podporovat. Moše Šneh nakonec navrhl, aby Irgun získal další finanční prostředky až tehdy, kdy začne Haganu řádně informovat o svých připravovaných aktivitách.¹³¹ Patrně narážel na události z 27. prosince. Agentura pravděpodobně nechtěla, aby se provádělo více protibritských operací, než bylo nezbytně nutné. Chtěla se soustředit především na přistěhovalectví a zvyšování bojeschopnosti vlastních ozbrojených složek. Sama se v rámci záškodnictví zaměřovala pouze na ničení zařízení, která mařila, a nebo mohla mařit hladký průběh Alije B a C. Od počátku října do poloviny února uskutečnila pouze

¹²⁸ BEGIN, M., c. d.

¹²⁹ Srv. dok. 1. 1. 1946, korespondence Colonial Office, CO 733/457/11, TNA.

¹³⁰ Srv. dok. 10. 1. Souhrn informací získaných v Palestině, KV 5/34, TNA.

¹³¹ Dok. 12. 2. 1946, Interní korespondence britské rozvědky, výňatek z reportáží poslední lednové dekády, KV 5/34, TNA.

dvě podvratné akce. Zatím provedla jen jedinou samostatnou protibritskou akci, průnik do internačního tábora v Athlitu, a jednu společnou v rámci trojstranné spolupráce. David Ben Gurion zvažoval bojkot přítomnosti anglo-amerického výboru. Jiní členové agentury jej od tohoto nápadu nakonec odradili. Na přelomu let 1945 a 1946 se Britové shodovali, že jakýkoliv zásah proti Židovské agentuře by mohl mít neblahé důsledky, neboť její role byla jasně určena mandátními stanovami. Díky zásahu mohlo dojít k diskreditování umírněných žvlů, jejich definitivnímu úpadku a nakonec i k občanské válce v Palestině. Vojenští experti i Vysoký komisař odmítli perzekuční kroky vůči Haganě kvůli obavám z narušení práce Anglo-amerického vyšetřovacího výboru.¹³²

Chystaný příjezd vyšetřovatelů Agenturu od dalších protibritských aktivit neodradil. Dne 21. února zaútočil Palmach na radarové stanice v Haifě.¹³³ Jeho cílem bylo usnadnit průnik sionistických lodí k břehům Palestiny. Vykládky přistěhovalců se pravděpodobně měly odehrávat někde v méně nápadné lokalitě. K záboru neobdělané půdy se však zatím v žádných zřetelných náznacích neschylovalo. Dne 25. února provedly Irgun a Lechi společný útok na britská vojenská letiště v Lyddě a Kastině.¹³⁴ Uvnitř odboje se však podařilo dosáhnout dohody zavazující zdržet se útoků na vyšetřovací výbor.¹³⁵

V porovnání s listopadem roku 1944, dosavadní násilí sionistických radikálů samo o sobě rozhodování britské vlády téměř vůbec neovlivňovalo. Za největší bezpečnostní hrozbu považoval kabinet Haganu. Nebýt bojové rétoriky předních představitelů Agentury, Britové by vojenské jednotky do Palestiny možná neposílali. Zdálo se, že mír ohrožující nepokoje nejdříve vypuknou na židovské straně. Tento scénář podle Britů hrozil v souvislosti s jakýmkoliv vládním verdiktem. Pro Brity byly směrodatné plány Hagany a postoj Židovské agentury, jež s nimi nechtěla spolupracovat na poli bezpečnosti a podporovala radikální uskupení. Palestínští Arabové zatím po zbraních nesahali, avšak pokud by se Židé rozhodli začít zabírat nekultivovanou půdu, k ozbrojenému střetu dojít mohlo. V porovnání s tím, co mohlo nastat, se samotné protibritské aktivity sionistických extrémistů jevily jako prskání a škrábání špatně naladěného kocoura, jemuž kdosi upíral klubko na hraní.

¹³² dok. 1. 1. 1946, c. dok., CO 733/457/11, TNA.

¹³³ HELLER, J., *Birth of Israel.....*, s. 271

¹³⁴ Tamtéž.

¹³⁵ Dok. č. 80a, 8. 3. 1946, Interní korespondence britské rozvědky, KV 5/34, TNA.

Lidé z Colonial i Foreign Office začali v polovině ledna roku 1946 pochybovat, že Velká Británie dokáže konečné územní uspořádání Palestiny vyřešit vlastními silami. Chystalo se Valné shromáždění OSN, kde měla britská delegace předložit buďto: 1. požadavek na rozdělení Palestiny, 2. vytvoření unitárního státu, nebo 3. plán provinciální autonomie coby znamení záměru umístit Palestinu pod novou pověřeneckou správu. Vkrádaly se představy, že ani jeden z těchto návrhů nezíská ve Valném shromáždění OSN potřebnou dvoutřetinovou podporu, a že řešení územního problému prostřednictvím OSN bude nevyhnutelné, ať už by se britská vláda rozhodla pro cokoliv.¹³⁶ Zatím však nikomu nezbyvalo nic jiného, než vyčkávat, jak se budou vyvíjet nálady či požadavky zainteresovaných stran a co přinese vyšetřování mezivládního orgánu.

2. 4. Arabská „odbočka“

Již na počátku roku 1945 existovala v britském prostředí poměrně silná skupina politiků, vojáků a expertů, jež nenahlížela na vznik židovského státu v Palestině příznivě. Svůj postoj upevňovala argumenty o riziku výrazného zhoršení reputace Velké Británie v arabských státech. Egypt a Irák byly od třicátých let jejími smluvními spojenci, avšak tamní veřejný prostor i politickou scénu po celé meziválečné období prosycovaly silné protibritské nálady. V rané fázi druhé světové války vedla všeobecná nespokojenost arabských důstojníků a různých islamisticko-nacionalistických uskupení ke svržení probritských vlád a následnému příklonu pučistů k Ose. Egyptské povstání potlačila britská armáda vlastními silami.¹³⁷ Země v souladu se smluvními podmínkami poskytla Velké Británii zázemí pro početné jednotky a vybavení nasazené v lokálních bojích. Desítky tisíc vojáků se s těžkou bojovou technikou usídlily kromě základen poblíž Suezského průplavu také v Alexandrii a Káhiře. Jejich raně poválečné setrvávání si egyptští nacionalisté mohli vykládat jako další vojenskou okupaci. Nic také nenasevďovalo tomu, že by se Britové chtěli začít stahovat.

¹³⁶ Tyto tři požadavky jsou z přepsány do slova a do písmene. Jejich formulace tedy neodpovídá představě o britských záměrech v Palestině vyvozených ze zářijových doporučení ministerského výboru, návrhu na vytvoření Anglo-amerického vyšetřovacího výboru a Bevinovým projevem ze 13. listopadu v Dolní sněmovně. Na tuto nesravňalost upozorňuji záměrně. dok. č. 2/22, 16. 1. 1946, Společný komentář Foreign a Colonial Office k budoucímu uspořádání Palestiny, CO 537/2072, TNA.

¹³⁷ Více v knize DURMAN, K., Blízký východ.....

Arabské vládnoucí i nevládnoucí vrstvy dalšímu židovskému přistěhovalectví a vzniku jakéhokoliv židovského státu v Palestině odporovaly. Vedení některých arabských zemí však mělo za určitých podmínek pro britské potřeby pochopení, zvláště území ovládaná hášimovskou dynastií, tedy Zajordánsko a Irák. Největším zastáncem britského vlivu v regionu byl zajordánský emír Abdulláh. V Íráku se po druhé světové válce prosadil režim, v jehož diplomacii držel v rukou Nurí as-Saíd, další skalní příznivec britsko-arabského spojení. Irák byl však členem Ligy arabských států a nad probritským režimem stále visel Damoklův meč nacionalistické opozice. Irák se také potýkal s kurdskými rebeliemi. Viditelné bylo také bagdádské úsilí o sblížení s Tureckem a také se Zajordánskem.¹³⁸ Patrně nejhorší vztahy měla Velké Británie s Egyptem a nejlepší se Zajordánskem. Egypt a Irák začaly naléhat na revizi spojeneckých smluv, jež s Velkou Británií uzavřely ve třicátých letech.

Egyptská výzva byla doručena do Foreign Office na konci prosince roku 1945. Vláda Sidkího Paši požadovala odchod britských vojsk z Egypta a úpravy správního statutu Súdánu.¹³⁹ Počátkem března roku 1946 vymezil čerstvě zvolený irácký premiér Tafík al-Suvajdí novou zahraniční politiku, jejímž axiomem mělo být udržování přátelských vztahů se spojeneckou Británií. Naznačil, ale přání alianční podmínky přezkoumat. Nová irácká vláda také plánovala navázat na odkaz Faisala I. a přibližně uskutečnit jeho představy o sjednocených krajinách úrodného púlměsíce. Palestina jako taková proto byla prohlášena za nedílnou součást iráckých věcí.¹⁴⁰

Zajordánsko hrálo v britské politice vůči Palestině velmi důležitou roli. Stabilitu probritského režimu v zajordánsku střežila takzvaná Arabská legie, jejíž vedoucí posty drželi britští důstojníci a také idea Velké Sýrie. Panovník Zajordánského emirátu Abdulláh patřil k nejzajímavějším arabským politikům své doby. Na jaře roku 1946 se Zajordánsko odpoutalo od mandátní Palestiny a vyhlásilo nezávislost. Abdulláh dovolil Velké Británii, aby v Zajordánsku ponechala své jednotky dalších dvacet pět let. V květnu byl korunován a Zajordánsko se stalo královstvím. Na východě sousedilo Zajordánsko s Irákem, jemuž vládli blízcí Abdulláhovi příbuzní. Územní ambice hášimovců ze Zajordánska a Íráku se střetávaly v mandátní Palestině. Emír doufal, že se Zajordánsko a Palestina stanou součástí takzvané Velké Sýrie, které měl Abdulláh jednou panovat. Faisal si přál připojit postmandátní Palestinu připojit k Iráku. Vlastní

¹³⁸ PŘEBINDA, P, Cesta k soudobému Iráku. Nurí as-Saíd a dějiny irácké monarchie (1920-1958). Praha 2005, s. 105.

¹³⁹ Dok. 18. 1. 1946, Memorandum Ernesta Bevina o revizi anglo-egyptské smlouvy 1936, CAB 129/6/17, TNA.

¹⁴⁰¹⁴⁰ Telegram č. 183, 6. 3. 1946, Z Bagdádu pro Foreign Office, FO 371/52401, TNA.

emírovy územní ambice byly hlavním důvodem, proč Abdulláh prosazoval anglo-zajordánskou alianci. Záštitu Velké Británie chránila Zajordánsko před saúdským, popřípadě iráckým expanziosmem. V roce 1937 se jako jediný přední arabský politik nepostavil proti britskému plánu rozdělit mandát na židovský a arabský stát. Vznik židovského státu tehdy schvaloval díky probritskému loajalismu a plánovanému splynutí arabských částí Palestiny s emirátem. Svého času Abdulláh odkýval každé britské přání, aby se jednou stal panovníkem Velké Sýrie. Jeho meziválečná přízeň k rozdělení Palestiny jej „pozitivně“ odlišovala od irácké větve hášimovců. Po skončení druhé světové války se Abdulláh v židovsko-arabském sporu držel zpátky. K sionistickým aktivitám v Palestině ani k dalšímu územnímu členění mandátu se do října roku 1947 na veřejnosti nijak výrazně nevyjadřoval. Své momentální politické nálady Abdulláh skrýval také kvůli jiným arabským zemím, kterým se jeho územní „choutky“ dlouhodobě protivily.¹⁴¹

Attlee se v březnu roku 1946 setkal s emírem Abdulláhem kvůli chystané nezávislosti Zajordánska a plánované federalizaci hášimovských území. Když se řeč stočila k Palestině, mluvil emír o sionismu jen velmi vyhýbavě. Naznačil, že o něm mluví velice nerad, a potvrdil svůj úmysl udržovat anglo-jordánskou alianci. Stále se nevzdával své velkosyrské vize, což Attleemu neopoměl dát najevo. Plán hášimovské federace s jeho cílem patrně v rozporu nebyly. Díky individuálním představám hášimovských stran hrozilo v budoucnu soupeření členských států federace o pozici hegemonu.¹⁴² Hlavním principem Abdulláhovy politiky byla patrně idea: „Co je dobré pro Velkou Británii je dobré i pro Zajordánsko“. Vyčkával, jak se mandátní mocnost k celému problému nakonec postaví, neboť by mohla emíra/krále dále podporovat v ovládnutí Sýrie i v dalším hášimovském vnitroklanovém zápole.

Britská vláda se mezitím rozhodla egyptskou stranu přesvědčit, aby nová dohoda obsahovala plné znění článků 4 a 7 stávající smlouvy.¹⁴³ V Palestině se nacházelo

¹⁴¹ ROBINS, P., *A History of Jordan*. Cambridge 2004, s. 57, 61.

¹⁴² Abdulláh a regent nepnoletého iráckého krále Faisala II. se dohodli na vytvoření zajordánsko-irácké federace. Dva formálně nezávislé státy měly být provázány ekonomickou unií, společnou obranou, měnou, vzdělávacím systémem a společnými „komunikacemi“. Vyšší federální rada měla rozhodovat o nejdůležitějších věcech unie. Její personální obsazení mělo být do počtu liché, dok. březen 1946, Záznam hovoru mezi Abdulláhem a Attleem, CO 537/1847, TNA.

¹⁴³ Článek č. 4. Vymezoval po formální stránce atmosféru vzájemných vztahů.. Anglo-egyptské spojenectví mělo být založeno na vzájemném přátelství a porozumění. Článek č. 7. Garantoval Britům v časech války či mezinárodní vojenské pohotovosti egyptskou asistenci a využívání egyptských letišť, přístavů a dopravních komunikací, YAPP, M., E., (ed.), *Politics and Diplomacy in Egypt: the Diaries of Sir Miles Lampson. 1935 – 1937*. Oxford 1997, příloha: Anglo-egyptská smlouva 1936.

několik desítek tisíc vojáků. Do budoucna měl být stávající počet zachován.¹⁴⁴ Po druhé světové válce bylo arabské spolenectví pro Brity nepostradatelné. Dva ničivé světové konflikty přišly v relativně krátkém časovém sledu. Do úvah vládních úředníků se začaly vkrádat domněnky, že další rozsáhlý konflikt je jen otázkou času. Jednání o nové anglo-egyptské smlouvě se však pro Velkou Británii vyvíjela velmi nepříznivě. Kabinet koncem dubna nakonec souhlasil s evakuací všech ozbrojených jednotek z Egypta. Britové však chtěli zůstat co nejdéle a přesvědčovali Egyptany, aby jim poskytly pětiletou lhůtu na dokončení evakuace veškerého vybavení. Bevin nechtěl připustit, aby nově podepsaná smlouva nebyla po pěti letech změnitelná. „*Dle mého názoru je naprosto nezbytné, aby si Egyptané uvědomili možné důsledky svého postoje...ohrožují obranu celého Blízkého východu, oslabují naši kapacitu odrazit jakoukoliv budoucí agresi a tím i možnosti pro zachování světového míru. Toto jsou fakta, před kterými se nesmí zavírat oči.... Egyptané si naše postoje nesmí špatně vykládat...Pokud zde někdy existoval dokonalý oboustranný zájem, tak toto je jeden z nich...Nikdy neuděláme znovu to, co jsme udělali v Polsku roku 1939, když jsme se zavázali přijít zemi na pomoc, aniž bychom disponovali nějakou organizací, která by nám umožnila účinně zasáhnout, když bylo třeba...(Domnívám se, že zde)*¹⁴⁵ *Jednám s velkými přáteli, kteří (snad) věří, že naše zájmy jsou provázané a že obě vlády, naše i egyptská, jsou rozhodnuty jednat čestně“.*¹⁴⁶

Po zveřejnění výsledků vyšetřování anglo-amerického výboru se Azzam Bej vydal na velvyslanectví dvou anglosaských států a proti závěrům se ostře ohradil. Další nátlak na ambasády vyvinul ve chvíli, kdy zmínil sionistické násilí ohrožující arabskou umírněnost. Na velvyslanectví v Káhiře se hromadily kolektivní protesty nejrůznějších arabských společností. Na přelomu dubna a května v Alexandrii vypukly v souvislosti s revizí smlouvy rozsáhlé protibritské protesty, při kterých demonstranté využili výbušniny a palné zbraně. Egyptská armáda musela zasahovat poblíž univerzity. Na velvyslanectví s obavami očekávali vývoj další situace, protože se podle nich ještě plně neprojevil veřejné reakce na závěry anglo-amerického vyšetřování.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Dok. č. 728, 27. 3. 1946, přiložené memorandum in: CAB 121/544, TNA.

¹⁴⁵ Slova obklopená závorkami nejsou překladem původního textu. Slouží jen jako estetický doplněk, jenž nenarušuje sdělovací význam telegramu.

¹⁴⁶ Telegram č. 782, 25. 4. 1946, Z Foreign Office do Káhiry ; Telegram č. 813, 29. 4. 1946, Z Foreign Office pro britského velvyslance v Egyptě, CAB 121/544, TNA.

¹⁴⁷ Telegram č. 800, 5. 5. 1946, Z Káhiry pro Foreign Office, CAB 121/544, TNA.

Vláda Ismáila Sidkího byla Britům zatím příznivě nakloněna. Premiér s uspokojením kvitoval rozhodnutí o evakuaci britských ozbrojených sil a s despektem promluvil o těch, kteří se dalšímu anglo-egyptskému spojení bránili.¹⁴⁸ Britové však plánovali egyptskou vládu nadále přesvědčovat, že setrvání několika jejich nebojových jednotek a vojenského vybavení je v zájmu obou zúčastněných stran.

Anglo-egyptské rozhovory pokračovaly. Britové počátkem května operovali s představou, že kompletní evakuace z Alexandrie a Káhiry proběhne do konce března roku 1947, avšak vyklizení „Canal Zone“ se protáhne na pět let. Dále chtěli Britové prosadit, aby egyptská vláda vydržovala některé základny a zařízení, bez kterých by se v případě války neobešla žádná anglo-egyptská spojenecká obrana.¹⁴⁹

2. 5. Britsko-americká usnesení a co následovalo

Anglo-americký vyšetřovací výbor dorazil do Jeruzaléma 8. března 1946. Jednalo se o ideologicky vyváženou delegaci. Antisionisté a prosionisté se nacházeli v britských i amerických řadách.¹⁵⁰ Vyslechla si tradiční arabské i židovské argumenty. Na židovské straně pronesl jedno z nejzajímavějších vystoupení Ben Gurion. Vyšetřovatelé se pokusili získat jeho přiznání k existenci propojení Židovské agentury a Hagany. Ben Gurion situaci opakovaně popíral, i když mu muži v místnosti předkládali věrohodné důkazy. Vyšetřovatelům očividně záleželo na tom, aby z něj odpověď dostali.¹⁵¹

Podle Ovendaleho vyšetřování ovlivnila únorová telegrafická depeše George Kennana z Moskvy do Washingtonu. Velká Británie a USA měly podle jednoho z členů výboru prokázat, že jsou schopny řešit problémy společnými silami a dospět ke zdárným koncům.¹⁵² Dne 5. března pronesl Churchill na Fultonské univerzitě v USA projev varující před sovětskou hrozbou.

¹⁴⁸ Telegram č. 829, 9. 5. 1946, Z Káhiry pro Foreign Office, CAB 121/544, TNA.

¹⁴⁹ Telegram č. 1083, 14. 6. 1946, Z Káhiry pro Foreign Office, CAB 121/545, TNA.

¹⁵⁰ Srv. OVENDALE, R., c. d. 106-107.

¹⁵¹ Dok. 8. 3. 1946, Výpověď Davida Ben Guriona před Anglo-Americkým vyšetřovacím výborem, PRO 30/78/26, TNA.

¹⁵² OVENDALE, R., c. d., s. 113-114.

Výbor došel koncem dubna k závěru, že povolení k vystěhování se do Palestiny by mělo obdržet pouze 100 tisíc židovských obětí nacistické perzekuce s upřednostněním lidí v Rakousku a Německu.¹⁵³ Vyšetřovatelé se shodli, že v Palestině nesmějí Arabové dominovat nad Židy, jež nesmí převažovat nad Araby a proto Palestina nemůže být ani židovským ani arabským státem. Pro Palestinu se mělo najít takové uspořádání, jež zajistí práva pro muslimy, židy i křesťany. Zpráva uznala historické sepětí Židů s Palestinou a jejich národní domovina byla prohlášena za vybudovanou jednotku, jež má právo na další rozvoj, ochranu a existenci. Palestina se díky své poloze nemohla stát čistě židovskou zemí.¹⁵⁴

Vyšetřovatelé se usnesli, že jakýkoliv pokus o ustanovení nezávislého státu nebo států by mohl vyústit v občanskou válku ohrožující světový mír. Palestina proto měla být spravována jako dosud do doby, než výbušné napětí pomine. Následně se mělo přejít na nový, blíže neurčený model pověřenecké správy OSN.¹⁵⁵

K dalšímu židovskému přistěhovalectví výbor doporučil, aby nadále probíhalo v souladu s tvrzením „*Palestinská správa bude podporovat židovské přistěhovalectví, aniž by přitom narušovala práva a postavení jiných skupin obyvatelstva.*“ Vyšetřovatelé nepřímou navrhli stanovení ročního limitu 12 tisíc osob. Zcela odmítli ideu úplného zastavení židovského přistěhovalectví, neboť její naplnění by konečně vyústilo v arabskou převahu.¹⁵⁶

Zpráva obsahovala doporučení na zrušení omezení prodeje půdy z roku 1940.¹⁵⁷ Doporučení číslo devět se vztahovalo ke vzdělávacím systémům v Palestině. Hebrejský systém podle závěrů vyšetřování podněcoval agresivní nacionalismus. Arabské i židovské školství mělo být umístěno pod vládní dohled. Kontrole měly podléhat učebnice a učební plány, do nichž se měly zahrnout prvky výchovy podporující sblížení mezi oběma komunitami.¹⁵⁸

Židovské agentuře bylo doporučeno, aby se vrátila k aktivní spolupráci s Velkou Británií při potlačování terorismu a nelegálního přistěhovalectví.¹⁵⁹ V kapitole 10. Výbor uvedl, že rozdělení Palestiny nemůže podpořit. Jedinou cestu vyšetřovatelé viděli

¹⁵³ dok. 20. 4. 1946, Anglo-American Committee of Inquiry. Report to the United States Government and His Majesty's Government in the United Kingdom, doporučení č. 2, in: http://avalon.law.yale.edu/subject_menus/angtoc.asp.

¹⁵⁴ Tamtéž, doporučení č. 3.

¹⁵⁵ Tamtéž, doporučení č. 4.

¹⁵⁶ Tamtéž, doporučení č. 6.

¹⁵⁷ Tamtéž, doporučení č. 7.

¹⁵⁸ Tamtéž, doporučení č. 9.

¹⁵⁹ Tamtéž, doporučení č. 10.

v židovsko-arabské spolupráci. Palestina měla podle mínění vyšetřovatelů zůstat pod cizí správou tak dlouho, dokud se Židé a Arabové spolu nenaučí spolupracovat a žít.¹⁶⁰

Dne 23. dubna 1946 napadli bojovníci Irgunu policejní stanici v Ramat Gan, protože potřebovali zbraně. Zajat byl přitom Dov Grüner, který v akci zabil britského policistu. O dva dny později LECHI pronikli do zázemí 6 letecké divize a zabili sedm parašutistů. Tato událost šokovala britské civilisty i vojáky a vzbudila velkou nevoli. Někteří vojáci napadli několik židovských sídel v Netanje a Beer Tuvije. Zabití parašutistů rovněž šokovalo britskou komunitu v Palestině.¹⁶¹ Díky těmto incidentům se začali místní vojenští velitelé dožadovat ostřejšího zásahu. Požadovali odzbrojení jišuvu a zatčení sionistických lídrů.

Výsledky vyšetřování Anglo-amerického výboru byly v USA a ve Velké Británii uveřejněny 30. dubna. (Britský kabinet je však projednával již o den dříve.) Bevina údajně díky nim postihl jeden z největších záchvatů vzteku v celé kariéře. Podle svědectví Richarda Crossmana¹⁶² prohlašoval, že o přijetí sta tisíce „přemístěných“ nemůže být ani řeč, pokud nebudou ilegální armády, jak židovské tak arabské, odzbrojeny a rozpuštěny.¹⁶³ Poslední násilné incidenty v Palestině jej očividně rozrušili. Mezitím se Spojené hnutí odporu 2. května dohodlo na přerušení záškodnictví, dokud nedorazí do Palestiny 100 tisíc „přemístěných“. Změna by však nastala ve chvíli, pokud by vláda na oplátku trvala na odzbrojení jejich organizací.¹⁶⁴

Zatímco v USA byla zpráva šetření přijata pozitivně, britský vládní kabinet zaměřoval především finanční a vojenské aspekty implementace doporučení. Přesun sta tisíce přemístěných do Palestiny si podle výpočtů britského ministra financí vyžádal sto deset milionů liber. Kabinet proto za tímto účelem hodlal požádat Spojené státy o vojenskou a finanční asistenci.¹⁶⁵ Na podnět maršála Montgomeryho tlumočícího požadavky vojáků v Palestině, se začalo v posledních červnových dnech uvažovat o rozpuštění sionistických vojenských skupin.¹⁶⁶ Netrvalo dlouho a vláda podmínila

¹⁶⁰ Tamtéž, kapitola 10.

¹⁶¹ SHERMAN, A., J., *British lives in Palestine, 1918-1948*. Londýn, 1997, s. 177.

¹⁶² Richard Crossman byl prosionisticky orientovaný labouristický poslanec a členem Anglo-amerického vyšetřovacího výboru.

¹⁶³ Toto je jeden z typických nástinů Ernesta Bevina, jakožto vznětlivého antisionisty. SYKES, CH., c. d., s. 293 – 295, 297.

¹⁶⁴ dok. č. 87e(c?), 14. 5. 1946, korespondence rozvědky. KV 5/34, TNA.

¹⁶⁵ Dok. 29. 4. 1946, Cabinet, 38th Conclusions, CAB 128/5/38, TNA.

¹⁶⁶ Dok. 1. 5. 1946, Cabinet, 39th Conclusions, CAB 128/5/39, TNA, s. 2.

vpuštění sta tisíců přemístěných Židů odzbrojením.¹⁶⁷ Attlee by přesto byl raději, kdyby se problematika přemístěných Židů vyřešila nalezením náhradního domova. Dne 26. května to naznačil Trumanovi, když mu poslal psaní k vytvoření mezivládního týmu expertů, který by s přihlédnutím k výsledkům šetření vypracovali schéma dočasného uspořádání. V jeho telegramu zaznívaly obavy z dalšího osudu Velké Británie na Blízkém východě.¹⁶⁸

Sjezd Ligy arabských států v Blúdánu ve dnech 8. - 12. června odsoudil výsledky Anglo-amerického vyšetřovacího výboru. Arabové pohrozili, že pokud dojde k naplnění obsažených doporučení, jejich státy přeruší obchodní styky jak se Spojenými státy, tak s Velkou Británií a na mezinárodní úrovni pak obě země ztratí veškerou podporu členských států v lize.¹⁶⁹ Spojenecké smlouvy se ocitly v ohrožení.

Několik dnů předtím se ve vládním kabinetu rozhodlo o evakuaci většiny britských vojáků a jejich vybavení z Egypta do pěti let. Stále se zde však hrálo o iráckou přízeň a egyptskou benevolenci v dalším setrvání hrstky technických jednotek a nezbytného vybavení.

V den ukončení blúdánských rokování vyjádřil Bevin na stranické konferenci v Bournemouthu své stanovisko k palestinské problematice. Patrně musel obhajovat váhavý postoj labouristické vlády prosionistickým straníkům. Zde například existují dva rozporné výklady tamního Bevinova projevu. Joseph Heller si do knihy *„The Birth of Israel...“* z Bevinovy řeči vybral pouze tyto věty. *„Pokud zítra do Palestiny pustíme sto tisíc Židů, budeme tam muset poslat další divizi britských vojáků. Nejsem připravený to udělat.“* Více Heller výrok nekomentoval a celou situaci shrnuje ve své chronologii konstatováním *„13. června 1946, Bevin odsuzuje anglo-americkou zprávu“*. Historik Joseph Gorny vyložil situaci takto: Bevin prý na konferenci řekl, že kdyby zde šlo jen o nalezení domova pro sto tisíc přemístěných Židů, dokonce i Arabové by byly ochotni spolupracovat. Avšak sionisté podle něj hovořili o milionech přistěhovalců. Sympatizoval proto s arabskými námitkami vůči možnosti předání přistěhovalců do židovských rukou. Bevin podle Gorného zamítl i možnost Palestinu rozdělit, byť se taková varianta ministroví jevila jako jediné možné logické řešení. Hranice by podle něj byly nestabilní a v židovském státě by vznikla velká arabská menšina. Gorny následující věty považoval za obhajobu unitárního státu. *„Jsem přesvědčen, že Arabové a Židé mají*

¹⁶⁷ SHERMAN, A., J., c. d. s. 176.

¹⁶⁸ Telegram č. 5151, 26. 5. 1946, Attlee pro Trumana, FO 800/485, TNA. s. 1, 5.

¹⁶⁹ dok. č. 196, Ben Josef Vysokému komisaři, zmíněn blúdánský sjezd, in: FREUNDLICH, Y., c. d., s. 433-434.

nyní příležitost spolupracovat. A oni budou spolupracovat, problém vyřeší. Pokud se to však bude řešit tak, jak diktuje Židovská agentura, problém zůstane nevyřešen. Doufám, že hovořím nestranně“. Je zcela jisté, že oba autoři hovořili o jedné a též konferenci. Jde především o to, jak zněly otázky či poznámky, na něž Bevin reagoval, a zdali se vyjadřoval ke schématu dočasného uspořádání, nebo mluvil v dlouhodobých perspektivách. Bevin mohl zavrhnout rozdělení Palestiny jako okamžité řešení problému a vyzdvihoval klady nikoliv unitárního státu, nýbrž jen přednosti dočasného uspořádání. Židovská agentura tehdy ještě oficiálně prosazovala Biltmorský program.¹⁷⁰ Bevin tedy nezavrhnul výsledky vyšetřování, jak se domníval Heller. Sestěhování sta tisíců „přemístěných“ do USA podporoval Clement Attlee, kdežto Bevin navzdory úsilí o anglo-arabské spojení nemusel v palestinské otázce tolik projevovat proarabskou úslušnost, jak se někdy může zdát. Závěrem k Bevinovu vystoupení, *„Vaše věčejší poznámky v Bournemouthu ohledně Palestiny, hlavně ty související se sto tisíci přemístěnými osobami...zde vzbudily nevyhnutelný poprask...“*, referoval britský velvyslanec v USA, když komentoval prosionistické demonstrace v newyorském Madison Square Garden.¹⁷¹

Reakce Židovské agentury a hnutí odporu byla poměrně rychlá. Došlo k vypovězení raně květnové dohody a 17. června provedly největší záškodnickou akci od útoku na železnice v loňském roce. Cílem se staly mosty spojující Palestinu s okolními zeměmi. Na jednom z nich přišlo o život čtrnáct příslušníků Palmachu.¹⁷² Irgun následně provedl nezávislý únos pěti britských důstojníků z telavivského hotelového klubu. Drželi je však pouze několik dnů.¹⁷³

Dne 29. června rozpoutali Britové hon na sionistické lídry. Operaci Agáta provedli v sobotu. Proto se o tomto letním dni někdy hovoří jako o Černé sobotě. Spustil jí Alan Cunningham po té, co obdržel vládní pokyny. Operace byla provedena za účelem zatčení některých členů Židovské agentury, jež byli zapleteni do útoků Hagany, obsazení Židovské agentury za účelem sebrání inkriminujících dokumentů, obsazení sídla Hagany v Tel Avivu zadržení jejího vedení a zabavení všech dokumentů. Zatčení neunikl Moše Šetrok. Ben Gurion byl v té době v Paříži.

Spojené hnutí odporu začalo v odvetě za Černou sobotu připravovat velkou záškodnickou operaci cílenou na hotel King David, sídlo britské správy v Jeruzalémě.

¹⁷⁰ HELLER, J., *The Brith of Israel....*, s. 128; GORNY, J., c. d., s. 215-217.

¹⁷¹ Telegram č. 3900, 13. 6. 1946, Z Washingtonu pro Foreign Office, FO 800/485, TNA.

¹⁷² HELLER, J., *The Brith of Israel....*, s. 128.

¹⁷³ SHERMAN, A., J., c. d., s. 179.

S myšlenkou bombového útoku přišel za veliteli Menachem Begin již na jaře. Seznámil Šneha a Galiliho s hrubým plánem. Výbuch byl koncipován jako velkolepá zastrašovací akce a dostal název „Operace kuřátko“. Hagana Beginovým záměrům v principu neodporovala. Pouze si myslela, že zatím ještě nepřišel pravý čas. Krátce po šábesovém zátahu se však sešli operační důstojníci Hagany a Irgunu za účelem promyšlení důležitých detailů útoku. Operace byla motivována snahou předejít kompromitaci hlavních představitelů Židovské agentury pomocí písemností, které Britové při prohlídce jejich kanceláří zabavili. Irgun 1. července obdržel od Hagany písemné schválení provedení útoku. Přesné datum výkonu nebylo stanoveno, Hagana si prý přála, aby se uskutečnil co nejdříve. Během následujících týdnů došlo k několika setkáním velitelů Spojeného hnutí odporu, kdy Šneh požádal Paglina, aby zkrátil dobu vymezenou pro evakuaci personálu. Čtyřicet minut podle něj prý stačilo na to, aby si Britové s sebou odnesli zabavené dokumenty. Správcům muselo stačit 15 minut. Dne 19. července si Šneh vyžádal odklad provedení o několik dnů. Termín se proto posunul na 22. července, avšak ani tehdy se k Irgunu nikdo nechtěl připojit, a tak v dopoledních hodinách provedl sabotáž na vlastní pěst. Záškodníci zavolali na úřad správy. Oznamili přítomnost časovaných výbušnin a doporučili vylidnění budovy. Telefonický rozhovor proběhl s jedním výše postaveným důstojníkem, který nebral hrozbu příliš vážně, a pokyn k evakuaci nevydal. Výbuch zabil téměř sto lidí, budova se kvůli němu částečně zhroutila. Irgun se k útoku po poradě s Haganou přihlásil.¹⁷⁴ Ben Gurion poté Begina poté veřejně prohlásil za nepřitele židovského lidu. Podle Begina Hagana Irgunu nikdy nevyšvětlila, proč nakonec z celého podniku vycouvala. Zrada Hagany (Židovské agentury) jej však mohla velmi zasáhnout, a zásadně nasměrovat jeho další postoj k Ben Gurionovi, či Agentuře.¹⁷⁵

Zničení hotelu nezabránilo průniku citlivých informací na patřičná místa v Londýně. Operace se odkládala příliš dlouho. Židovské agentuře či Haganě možná začalo docházet, že přinejmenším dokumenty s nevyšší vypovídající hodnotou se do Anglie dostaly velice rychle. Možná si proto nakonec nepřály, aby k výbuchu došlo.

¹⁷⁴ Výklad útoku je postaven výhradně na svědectví Menachema Begina. Jeho paměti vyšly v angličtině poprvé v roce 1972, pět let před tím, než se stal premiérem. Jeho výpověď nemusí každý považovat za věrohodnou. Ve srovnání s informacemi, které Britové o aktivitách Spojeného hnutí odporu a roli Židovské agentury průběžně získávali a náznaky o tom, jakou roli hráli v záškodnické politice David Ben Gurion a jeho stoupenci, se zdá, že si Begin nemusel příliš vymýšlet. Navíc pokud byly zabavené materiály psané hebrejsky, selekce podstatného a překlad by mohl podle Agentury chvíli trvat. Proto nějakou dobu doufala, že se Britové ke kompromitujícím dokumentům zatím nepropracovali. Jenže čas ubíhal a naděje slábla. Proto Beginovo svědectví považuji za spíše věrohodné. BEGIN, M., c. d. s. 285 – 286, 291-293; SEGEV, T., s. 478.

¹⁷⁵ BEGIN, M., c. d., s. 287.

V Londýně zrovna probíhala kabinetní schůze, když se v Jeruzalémě usazoval prach ze zřícených hotelových zdí. Ministři o útoku zatím nevěděli. Spolčení Židovské agentury s Irgunem a LECHI patřilo k hlavním bodům diskuze. O několik dní později byly závěry vlády uveřejněny.¹⁷⁶

Dne 19. července vyhlásil David Ben Gurion nový politický program, který v úvodu obvinil Velkou Británii z nastolení krutovlády. Odmítal přítomnost britských vojenských základem, požadoval ukončení mandátu a vytvoření dvou nezávislých států Arabia a Judea.¹⁷⁷ Ben Gurion se odchýlil od Biltmorského programu možná v důsledku operace Agháta a zní plynoucí poráženecké domněnky, že Židé za stávajících podmínek nemohou dosáhnout početní převahy v celé Palestině.

V samotné Palestině vyvolal poslední útok velké společenské napětí. Polovina mrtvých byla arabského původu. I když samotné pohřby proběhly bez incidentu, situace se mohla kdykoliv zhoršit. Někteří vojáci přítomní v Jeruzalémě byly útokem natolik otřeseni, že požadovali urychlení rozhodování při řešení politického problému a povolení zahájit rozsáhlý zákrok vůči jišuvu. Oba přístupy však vláda zamítla. Kabinet Hagana z podílu na útoku nepodezíral a věřil, že 29. červen vedl k posílení umírněných skupin v Agentuře. Zákrok neschvalovali ani Cunningham s Bakerem. Podle nich by tento čin mohl Palestinu přivést do válečného stavu. Oba se shodovali, že pátrání po teroristech je nezbytné, kdežto prohledávání různých sídlišť kvůli zbraním Hagany nepovažovali za správné řešení.¹⁷⁸

Baker na druhou stranu nařídil, aby se britští vojáci nestýkali s Židy. Následující den oblehla britská armáda Tel Aviv a provedla rozsáhlou pátrací akci. Zadrženo bylo několik stovek podezřelých. Nově jmenovaný ministr kolonií Arthur Creech Jones k frustraci místních Britů nařídil propuštění zajatců a zmírnění represivních opatření. Baker následně dostal pokárání za vydání rozkazu o nesbližování, jenž následně v tichosti odvolal. Generál byl brzy poslán zpět do Velké Británie.¹⁷⁹

Další napětí vyvolalo posílení námořní blokády Palestiny v důsledku akutního přeplnění provizorních táborů pro nezákonné přistěhovalce. Nově byl nařízen odklon

¹⁷⁶ Dok. 22. 7. 1946, Cabinet, 71th Conclusions, CAB 128/6/9, TNA ; Vládní brožura z července 1946, Oficiální vyjádření britské vlády k násilným aktům v Palestině, in: CO 537/1715, TNA

¹⁷⁷ Dok. č. 221, 222, oba 19. 7. 1946, in: FREUNDLICH, Y., (ed) c. d., s. 478-479.

¹⁷⁸ Dok. 23. 7. 1946, Cabinet, 72th Conclusions, CAB 128/6/10, dok. 25. 7. 1946, Cabinet, 73th Conclusions, CAB 128/6/11, TNA; dok. 30. 7. 1946, Cabinet, 75th Conclusions, CAB 128/6/13.

¹⁷⁹ SHERMAN, A., J., c. d., s. 183 – 185; SEGEV, T., c. d., s. 479.

imigrantských lodí na Kypr. To vyvolalo vlnu protestů vedoucích ke střetu demonstrantů s vojáky. Oběti byly na obou stranách.¹⁸⁰

2. 6. Poslední pokusy o kompromis

Nedlouho po útoku uveřejnila anglo-americká pracovní skupina schéma dočasného uspořádání Palestiny, pro které se vžilo pojmenování Morrison-Gradyho plán. Od původních závěrů společného anglo-amerického vyšetřování se lišil v mnoha zásadních ohledech. Prvním z nich bylo představení schématu provinciální autonomie. Palestina měla být rozdělena na dvě provincie, arabskou a židovskou. Měl vzniknout také negevský a jeruzalémský distrikt. Každá z provincií měla mít svou vlastní vládu. Ústřední vláda se měla starat o obranu, zahraniční věci, soudnictví, policii, věznice, železnici, haifský přístav, daňovou politiku, telegrafy, pošty, rozhlas, aj. Rovněž měla mít právo žádat o mezinárodní půjčku a poskytovat provinciím finanční dotace. Provinciální vlády si měly řídit školství, zdravotnictví, sociální služby, obchod, průmysl, veřejné práce a výběr daní. Po svolení ústřední vlády směly zažádat o mezinárodní půjčku. Největší změny dolehly na plánování přistěhovalectví. Nově se rozhodlo, že si přistěhovalectvou politiku budou jednotlivé provincie řídit samy. Ústřední vláda měla přistěhovalectví regulovat na základě ekonomické absorpce jednotlivých provincií. Přesun sta tisíce přemístěných židovských obětí nacismu měl trvat nanejvýš jeden rok. První povolenky měly být vydány co nejdříve.¹⁸¹

Morrison-Gradyho plán vyzníval pro sionisty daleko příznivěji, než původní schéma z konce dubna. Pravomoci celopalestinské vlády byly v mnohých důležitých ohledech redukovány, zvláště v oblasti školství a přistěhovalectví. Pokud by se ústřední vláda stavěla k pravidlům přistěhovalectví na základě ekonomické absorpce objektivně, sionisté by mohli nerušeně pokračovat v budování vlastního státu ve státě. Ne třeba připomínat, že se jednalo pouze o dočasné uspořádání. Trvalé teritoriální řešení zatím nebylo definováno. Oproti situaci v letech 1939 – 1946 to byl obrovský posun kupředu. Vláda se zanedlouho usnesla, že toto schéma představuje nejlepší cestu k vyřešení

¹⁸⁰ SHERMAN, c. d., s. 185.

¹⁸¹ Morrison-Gradyho plán nebyl nikdy uveřejněn, avšak tvořil dokument „...oznámení o politice“, jež archivní pracovníci obdařili nápisem „Morrison-Grady Plan“. Dok. 26. 7. 1946, Palestine, Statement of Policy, GB165 – 0072, BOX 5, File 2, MECA, odst. č. 18, 19, Appendix B, division II, III.

problému a byla připravena jej prosazovat jako základ budoucích trojstranných vyjednávání.¹⁸²

Výbuch nálože v hotelu King David vládní úvahy nad trvalým teritoriálním řešením a další britskou přítomností v Palestině očividně příliš neovlivnil. Uvnitř sionistického hnutí však vyvolal otřesy, jež mohly vyústit ve svržení Ben Gurionova režimu. Weizmann vycítil příležitost dobýt svou ztracenou pozici v Agentuře s pomocí stran Alija Hadaša, Hašomer Hacajr a Řemeslnickým sdružením. Připravil si vlastní plán pro další vyjednávání s Londýnem. Podporoval schéma provinciální autonomie. Přál si pokračování britské správy a rozdělení Palestiny, nikoliv však dříve, než za deset let. Hagana a Palmach měly získat podobný status jako Arabské legie v Zajordánsku. Židovská provincie měla poskytnout prostor pro vybudování britských vojenských základů a pak se sama rozhodnout, zdali se připojí k některému arabskému státu, nebo se stane autonomní jednotkou v rámci britského Commonwealthu. Pro tento kurz se na tajné schůzi Židovské agentury v Paříži vyslovily dvě třetiny přítomných.¹⁸³ Takto posílený prezident odeslal v polovině srpna do Paříže žádost na reorganizaci Židovské agentury. Weizmann se měl ujmout vedení a zařadit přijetí některých svých lidí, kteří v porovnání s ben-gurionovskou frakcí mohli dosud ovlivňovat budoucnost Palestiny jen velmi málo. Byli jimi Moše Smilanski, Israel Rokach, dr. Senator a Rosenblueth, Mejr Jaari a Louis Lipski. Rovněž navrhl kompletní výměnu vedení jednotlivých oddělení agentury. Pařížský exil jeho žádost zamítl. Weizmann se rozhodl, že bude bojovat za propuštění Mošeho Šetroka a dalších uvězněných. Britové se domnívali, že právě na otázce Šetrokova propuštění závisí další Weizmannovo postavení v Agentuře.

¹⁸⁴

Mezitím se vyostřila také situace uvnitř Hagany. Někteří její členové odsoudili rozhodnutí vytvořit Spojené hnutí odporu. Toto spojení nepřineslo nic víc, než zkázu. Nezdařilo se ani plánované ovládnutí Irgunu a LECHI. Začaly se ozývat hlasy volající po vypuzení určitých sionistických lídrů, například Šneha nebo Ben Guriona, (pro Šetroka se také žádná vlídná slova nenašla), okamžitým přerušением spojení s radikály a návratu ke spolupráci s britskými úřady.¹⁸⁵ Opozice však byla koncem

¹⁸² 31. 7. 1946, Řeč Herberta Morrisona v Dolní sněmovně, in: http://hansard.millbanksystems.com/commons/1946/jul/31/palestine-1#S5CV0426P0_19460731_HOC_296, odst. č. 969.

¹⁸³ Interní dokumentace Colonial Office, sledování židovské politiky, CO 537/1742, TNA.

¹⁸⁴ Tamtéž.

¹⁸⁵ Tamtéž.

srpna přehlasována. V případě neúspěchu vyjednávání s Velkou Británií plánovalo vrchní velení sloučit členy Spojeného hnutí odporu pod jediné vedení, přejít do útoku a realizovat plán SION. Žádný z radikálních plánů se nenaplnil. K rozpadu hnutí odporu přeci jen došlo a Irgun s LECHI přišly o finanční podporu. Zavržené skupiny se v důsledku této ostrakizace uchýlily k rabování. V noci z 28. na 29. srpna bylo zaznamenáno téměř 250 případů vloupání.¹⁸⁶ Hnutí se rozpadlo nejspíše na pokyn Davida Ben Guriona, který možná nejdříve povzbuzoval Haganu k realizaci plánu SION. Předák Mapaj se ke zrušení spojeného odboje rozhodl nikoliv kvůli rozčarování z nedávné exploze, po níž Begin označil za nepřítel židovského lidu¹⁸⁷, nýbrž pravděpodobně kvůli náhlému nárůstu popularity Chajima Weizmanna, jehož politický program ohrožoval Ben Gurionovy plány a možná také celkové postavení.

V srpnu proběhla v Paříži zvláštní schůze exekutivy Židovské agentury, kde se odhlasovalo odmítnutí Morrison-Gradyho schématu coby jednacního podkladu. Izraelský historik Avi Šlajm jej interpretoval jako plán na kantonizaci Palestiny. Zástupci podle Šlajma požadovali vytvoření židovské provincie s neomezeným přistěhovalectvím pod židovskou správou, ze které vzejde židovský stát a (neprodlené) vpuštění sta tisíců „přemístěných“.¹⁸⁸ Schůze znamenala i odklon od Biltmorského programu, který možná Ben Gurionovi spolu s distancováním se od radikálů zachránil pozici.

Chajim Weizmann v tu chvíli zřejmě prohrál šanci upevnit své postavení. Se závěry konference patrně nesouhlasil a začal zvažovat rezignaci na post prezidenta Židovské agentury. Británii a jejím plánům důvěřoval, což prokázal během samotné konference o Palestině, jež se konala ve dnech 9. září a 2. října. V ideálním případě mělo jít o setkání zástupců mandátní mocnosti, států sdružených v Lize arabských států, Vyšší arabské palestinské exekutivy, některých palestinských Arabů, Židovské agentury a několika dalších institucí jišuvu, včetně Vrchního rabína. Shromáždění nakonec proběhlo jen za přítomnosti britské delegace, Azzama Rahmana paši¹⁸⁹ a zástupců arabských zemí. Sionisté účast odmítli. Britové nesplnili jejich požadavek účasti zadržených členů agentury a patrně nechtěli poskytovat jakékoliv záruky.

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ BEGIN, M., c. d., s. 299.

¹⁸⁸ SHLAIM, A., The Jewish Plan for Palestine. Memoranda and Statements presented by the Jewish Agency for Palestine to the United Nations Special Committee on Palestine. Mnichov 1981, s. 26-27.

¹⁸⁹ Azzam Bej a Azzam Rahman Paša jsou označení pro jednu osobu. Termíny „bej“ a „paša“ jsou arabské šlechticko-funkcionářské tituly.

Weizmann se snažil kompenzovat nepřítomnost sionistických zástupců neformální debatou s Creech-Jonesem. Vysvětlil, že jeho účast na konferenci by mu v Agentuře vynesla přirovnání k Pétainovi. Když mu řekl o svých úvahách o rezignaci, Creech -Jones se ho snažil odradit.¹⁹⁰ Arabové Morrison-Gradyho plán nepřijali. Podle nich by vyústil v rozdělení Palestiny. Kritizovali zejména princip ekonomické absorpční kapacity. O dalších detailech odmítali diskutovat. Požadovali vznik jediného státu s arabskou populační většinou a okamžitý zákaz židovského přistěhovalectví. Arabové měli vytvořený plán, podle kterého by židovský přistěhovalce v konečném důsledku mohl obdržet státní občanství až po deseti letech pobytu.¹⁹¹

Vládu nepřekvapovalo, že se vůči předloženému plánu objevilo spoustu výhrad, avšak Bevin za sionistické nepřítomnosti arabským delegátům tváří v tvář sdělil, že se Židé v Palestině nesmí ocitnout v menšině, a že celková situace vyžaduje okamžitou separaci obou komunit, bez níž nebude možné vytvořit žádné samovládné instituce. Pokračoval, že by bylo příliš brzy uvažovat o tom, jak bude Palestina po vypršení mandátu vypadat. Považoval za důležité, aby si obyvatelstvo vyzkoušelo samovládu a pak rozhodlo, zdali vytvoří jeden, nebo dva státy.¹⁹² V průběhu konference nadhodil irácký ministr zahraničí Džamálí otázku revize podmínek anglo-iráckého spojení. Irák nadále vítal přítomnost britských expertů, avšak v otázkách souvisejících s obranou požadoval změny v souladu s finálními anglo-egyptskými ujednáními.¹⁹³

Tehdy zesílil tlak i ze Zajordánska. Abdulláh I nepodporoval plán vedoucí k rozdělení Palestiny a navrhoval, aby se celá Palestina spojila se Zajordánskem, kde by Židé získali autonomii. Podle zpravodaje mu bylo těžké vysvětlit, že britský plán je poněkud jiný. Britský pověřenec mu proto naznačil, že se takový výsledek nebude ostatním arabským státům líbit.¹⁹⁴

Britské postavení bylo tedy nanejvýš složité a plán přechodného uspořádání byl z londýnské perspektivy nejen jedinou možností, jak zmírnit napětí mezi palestinskými populacemi. Na jistou dobu by došlo k utlumení potíží, jejichž vyhocení mohlo vést ke

¹⁹⁰ Dok. 27. 9. 1946, Výtah z rozhovoru mezi Weizmannem a Creech- Jonesem z přechozího dne, CO 537/1785, TNA.

¹⁹¹ dok. č. 255, 15. 8. 1946 Sionistické požadavky pro vyjednávání s Brity, dok. č. 258, in: FREUNDLICH, Y, (ed.) c. d. ; dok. 5. 10. 1946, Memorandum od ministra zahraničí pro ministra kolonií ke konferenci o Palestině, CAB 129/13/8, TNA.

¹⁹² dok. 16. 9. 1946, Konference o Palestině, projev Ernesta Bevina jménem britského zastoupení, FO 800/486, TNA.

¹⁹³ Dok. 18. 9. 1946, Referát o rozhovoru britského pověřence s ministrem Džamálím, FO 800/486, TNA;

¹⁹⁴ Dok. 30. 9. 1946, Referát o rozhovoru britského pověřence se zástupcem zajordánského zastoupení. FO 800/486, TNA.

zhoršení dalších problémů. Nastalá situace přitom nedovolovala, aby si populace v Palestině vládly úplně samy. Otázka, zdali Palestinu rozdělit, nebo nerozdělit, byla na podzim roku 1946 v porovnání s akutní nutností aplikace dočasného řešení „hudbou budoucnosti“. Britové de facto nemuseli žádat o převod mandátu na pověřenectví. Mandát si přáli vypovědět již sedmým rokem, avšak takovým způsobem, které jim zajistí spojení postmandátního území a nepoškodí již existující aliance. Tehdy patrně v případě rozdělení nevyklučovali ani smluvní alianci se sionisty, neboť doufali, že se weizmannovská frakce nakonec zvítězí.

Židovská nepřítomnost na konferenci Bevina velice rozladila a přiřkl sionistům odpovědnost za její neúspěch. Další setkání se mělo konat až 16. prosince. S obavami o arabskou reakci do té doby odmítal vpustit sto tisíc přemístěných do Palestiny. Ve Whitehallu se dozvěděli, že Truman chystá apel na uspíšení přesunu přemístěných. Bevin se tomu snažil do poslední chvíle zabránit, ale nedokázal to.¹⁹⁵ Příchod přemístěných byl součástí plánu, na jehož základě probíhala a nadále měla probíhat formální jednání. Sionisté jednali trucovitě, když odmítli pozvání na konferenci. Bevin se snažil řešit sporné záležitosti diplomatickou cestou. Pokud by přeživší holocaustu dorazili do Palestiny dříve, než se vše projedná se všemi dotčenými stranami v jedné místnosti, britská diplomacie by byla v arabských očích zdiskreditována. Dne 4. října přednesl americký prezident podpurný projev žádající okamžité vpuštění sta tisíců Židů do Palestiny. Ve vládě tento požadavek vyvolal zděšení, stejně jako případné arabské reakce.¹⁹⁶

Sionisté se 5. listopadu dočkali propuštění prominentních členů Vaad leumi a Židovské agentury. Stále se věřilo v posílení umírněných. Konference připravovaná na prosinec se však musela znovu odročit kvůli plánovanému sionistickému sjezdu. Sionistický sjezd se pořádal ve dnech 9. až 24. prosince v Basileji. Došlo k roztržce mezi radikálními a umírněnými postoji. Weizmann nebyl znovu zvolen prezidentem Sionistické organizace. Jeho místo zaujal David Ben Gurion. Weizmann padl především proto, že stále doufal v budoucí židovsko-britskou spolupráci na poli vojenství či hospodářství. Jeho sesazení prý zrežiroval Ben Gurion ve spojení s Abbou Silverem.¹⁹⁷

V Londýně se mezitím začalo vážněji zvažovat rozdělení Palestiny coby trvalého teritoriální řešení. Neexistovalo žádné konkrétní schéma, uvažovalo se jen na

¹⁹⁵ Dok. Telegram č. 9561, 4. 10. 1946, Od Bevina pro velvyslance ve Washingtonu, FO 800/486, TNA.

¹⁹⁶ dok. 22. 10. 1946, Návrh odpovědi Clementa Attleeho pro Harryho Trumana, FO 800/486, TNA.

¹⁹⁷ Tradiční postoj, „ben Gurion se orientoval na Spojené státy“, může ve skutečnosti znamenat, že se orientoval na americké sionisty. SHLAIM, A., c. d., s. 31.

hypotetické úrovni. Bevinův poradce Harold Beeley konzultoval s ministerstvem kolonií legislativní otázky plynoucí ze situace, kdyby Velká Británie dala rozdělení zelenou. Výsledná pozice byla taková, že se Beeley k rozdělení Palestiny stavil kladně a pokládal za vhodné předložit toto řešení OSN. Z jeho dopisu je rovněž patrné, jak Britové lavírovali, zdali mandát vypovědět, nebo si jej ještě nějakou dobu ponechat.¹⁹⁸ Správa by jim však tak, jako tak zůstala.

Bevin se chystal kvůli palestinské otázce navštívit Spojené státy. Dne 23. listopadu z připraveného memoranda pro Byrnese jasně plynulo, že úředníci Foreign i Colonial Office spolu s šéfem koloniální kanceláře stále věřili, že schéma provinciální autonomie pod britskou mandátní správou je to nejlepší možné řešení dočasného uspořádání. Nastalo by období, během něhož by se samo ukázalo, zdali je pro postmandátní Palestinu lepším konečným řešením federalizace, nebo rozdělení. Okamžité vypovězení mandátu sice civilní úředníci shledávali ekonomicky výhodným, avšak díky obavám z poklesu britské prestiže na Blízkém východě považovali za jeho závažnou nevýhodu.¹⁹⁹

Bevin jel do Spojených států s tím, že britskou politikou je nyní prosazování plánu provinciální autonomie vedoucí k rozdělení Palestiny. Sám ministr zahraničí však během návštěvy o této politice pochyboval. Rozdělení bylo podle jeho názoru možné po válce. Nyní prý nevěřil, že by v OSN tato idea získala potřebnou dvoutřetinovou podporu. Sionistické požadavky mu připadali spíše mlhavé. Osobně předvídal, že se plně projeví až na konferenci, kdy vyústí v tlak na vytvoření židovského státu v celé Palestině. Byrnes oficiální politice britské vlády rovněž nebyl nakloněn. Bevin byl zároveň instruován, aby se při návštěvě pokusil přesvědčit Byrnesa k přijetí sta tisíce přemístěných Židů do Spojených států. Přemlouval jej na každé schůzi. Britové od října s arabskými státy vůbec nekomunikovali a do Londýna zároveň doléhaly blíže nespécifikované, patrně znepokojující zvěsti o arabském postoji vůči tomuto tématu.²⁰⁰ Otázka sta tisíce přemístěných Židů a konečné teritoriální uspořádání Palestiny představovaly pro Brity dva oddělené problémy. Problém “přemístěných“

¹⁹⁸ Srv. dok. 13. 11. 1946, Od Beeleyho pro Dixona, CO 537/1459, TNA.

¹⁹⁹ dok. 23. 11. 1946, Memorandum pro Jamese Byrnesa o dalším britském postupu vůči Palestině, FO 800/486, TNA, odd. Interim Solutions, části i, iii, odd. Alternatives, část C.

²⁰⁰ Britská vláda musela někdy během uplynulých tří až čtyř týdnů obdržet nějaké zásadní informace týkající se postoje arabských států vůči přestěhování sta tisíců přemístěných do Palestiny. Ještě v Bournemouthu Bevin prohlašoval, že arabské státy by možná při přesunu přemístěných spolupracovaly. Bevin neurčitě zmiňoval, že se situace během posledních týdnů změnila, Dok. 26. 11. 1946, Od Bevina pro Attleeho, FO 800/486, TNA, odst. č. 11, 12, 13, 16, 17.

byla velice aktuální záležitostí, jež mohla přinést bezprostřední potíže, zatímco druhé téma bylo věci spíše nepředvídatelnou.

Ještě v září Bevin Arabům na rovinu řekl, že není možné předvídat budoucí vývoj palestinské záležitosti, a defacto prosazoval plán provinciální autonomie s neurčitým vyústěním. Nyní se v kabinetu prosadila podpora rozdělení. Attlee se však domníval, že by se Židům ohledně dělení neměly poskytovat žádné záruky, i když se mu toto řešení jevilo nejpraktičtěji. Bevin se v USA setkal s Abbou Silverem, a ten o britské ujištění velmi stál. Attlee pro své stanovisko následně získal celý kabinet a na Bevinův dotaz, zdali má nějak Silvera o rozdělení ujišťovat, reagoval záporně.²⁰¹ Attlee se obával, že poskytnutí záruk by mohlo vést k arabskému násilí v Palestině a ke svržení vlády Nuriho as-Saída v Iráku, pokud by nezaujala vůči britskému rozhodnutí nekompromisní stanovisko.²⁰² Neznamená to však, že by byla koncepce rozdělení do budoucna zcela odmítnuta.

Britská vláda si s myšlenkou rozdělení Palestiny coby trvalého územního uspořádání pohrávala ještě počátkem ledna. V kabinetu však potřebovali vědět, zdali vojenské špičky považují přítomnost ozbrojených sil v Palestině za nezbytný předpoklad pro udržení britské strategické přítomnosti na Blízkém východě. Bevin kontaktoval generály, zdali by bylo možné v časech přechodné provinciální autonomie a následně po rozdělení Palestiny prosadit základní britské strategické požadavky. Další nerozhodnost vyvěrala z nejistoty, kolik sil by musela Velká Británie v Palestině nasadit na potlačení opozice, která by se proti vládním plánům vzdmula. Počítalo se, že se proti schématu mohou postavit jak Arabové, tak Židé. Náčelníci štábu na Bevinův dotaz odpověděli varováním před násilnou opozicí ze strany Arabů, jež by si vyžádala uvolnění jedné vojenské divize z Německa. Pokud by návrhu odporovali i Židé, jedna nová divize by nestačila a britské síly v Německu by tak byly chudší hned o dvě divize.

²⁰³

Vojáci Palestinu považovali za jedinou možnou náhradní lokalitu pro umístění britských lokálních sil v mírových časech. Bylo podle nich potřeba, aby Británie směla využívat Haifu jako zásobovací přístav a stanoviště pro určitý počet lodí britského

²⁰¹ dok. 28. 11. 1946, Cabinet, 101st Conclusions, CAB 128/6/39, TNA.

²⁰² dok. náčrtek Attleeho odpovědi pro Bevina do Spojených států na telegram ohledně jeho setkání s Abbou Silverem. FO 800/486, TNA, odst. 4; Nuri as-Saíd sestavil vládu 21. listopadu 1946, PŘEBINDA, c. d., s. 105.

²⁰³ Počátkem prosince mimochodem zvítězila idea zachování mandátního území nad Palestinou. Nastolení správy podle nového světeneckého systému OSN bylo vyloženo, dok 4. 12. 1946, Čerstvé instrukce z Foreign Office pro britské zastoupení při OSN; CO 537/ 1459, TNA. dok. 5. 1. 1947, Zpráva Joint Planning Staff o strategických potřebách v Palestině. DEFE 6/1, TNA, odd. Conclusions.

námořnictva. Nesmělo chybět rozmístění armádních sil poblíž Haify, Gazy, Lyddy, Beisanu, Tulkarmu a Nazaretu, využití a obsazení letištního systému v centrální Palestině britskými vojáky spolu s nezbytnými správními a zásobovacími organizacemi. Zajištění svobodného pohybu britských jednotek po Paletině bylo samozřejmostí.²⁰⁴

Násilí sionistických radikálů bylo tehdy v Palestině na denním pořádku. Docházelo k nálezům nástražných min na různých místech dopravních komunikací, vzbouřenci pořádali nájezdy na vojenská zařízení. Došlo také k vybombardování policejného velitelství v haifském okrsku. Podle A. J. Sherma měl posledně jmenovaný incident přes stovku obětí, bez určení poměru zemřelých a zraněných.²⁰⁵

V polovině ledna měl Bevin poměrně uspořádaný názor, jak v Palestině postupovat. Odmítal rozdělení Palestiny coby konečného řešení. V nadcházejících diskuzích hodlal prosazovat Morrison-Gradyho plán s vyústěním do unitárního státu. Chtěl zabránit arabskému požadavku na zastavení židovského přistěhovalectví i nekontrolovatelné židovské imigraci. Navenek vše Bevin podporoval tvrzením, že by schéma rozdělení nezískalo v OSN potřebnou podporu.²⁰⁶ Maršál Montgomery z pozice náčelníka imperiálního štábu zdůrazňoval, jak je Palestina pro udržení britských blízkovýchodních pozic nepostradatelná. Podpořil jej náčelník leteckého štábu. Podmínky vyjednané se Zajordánskem²⁰⁷ britské potřeby ani zdaleka nepokrývaly. Vojáci se shodli, že situace vyžaduje řešení nepodněcující arabské nepřátelství, jež by se mohlo rozšířit po celém Blízkém východě. Ministr obrany připomněl nebezpečí ze strany Sovětského svazu. V kabinetu se našli ministři, kteří by rozdělení Palestiny podpořili, například ministr kolonií, zdravotnictví, nebo energetiky. Pro rozdělení byl i Alan Cunningham.²⁰⁸ Vojenské křídlo však nakonec převládlo.

Bevin se chtěl za každou cenu vyhnout angažmá Bezpečnostní rady OSN, jež by v případě vypuknutí násilností mohlo nastat. Tyto obavy nejspíše souvisely s otázkou britského vojenského setrvání v Palestině ale nejspíše také s faktem, že v bezpečnostní radě měl své stálé místo Sovětský svaz. Argumenty vojenské garnitury první lednové dekády na něho patrně rovněž zapůsobily a upevnily i jeho záporný postoj k předání

²⁰⁴ Tamtéž, odd. Military Requirements, odd. Conclusions.

²⁰⁵ SHERMAN, A., J., c. d., s. 191.

²⁰⁶ dok. 14. 1. 1946, Cabinet, Palestine, Memorandum by the Secretary of State for Foreign Affairs, CAB 129/16/30, TNA. Proti tomuto memorandu se ohradil Creech-Jones, že jej Foreign Office nedostatečně konzultovalo s Colonial Office.

²⁰⁷ Zajordánsko bylo od března roku 1946 samostnaným královstvím, které s Velkou Británií uzavřelo spojeneckou smlouvu.

²⁰⁸ Dok. 15. 1. 1946, Cabinet, 6th Conclusions Confidential Annex, CAB 128/11/2, TNA, minute 3, minute 4, především s. 2 a 7.

návrhu na rozdělení Palestiny OSN, jenž se projevoval již při návštěvě Spojených států. Kabinet sice nechtěl předvídat, co podnikne v případě krachu vyjednávání. Přesto během hovoru padla zmínka, že v takovém případě by Britové neměli předkládat před OSN žádné řešení. Pak by ovšem museli čekat na další zasedání Valného shromáždění, které se mělo sejít až v září. V této souvislosti považovali zářijový termín za příznivější, avšak vnitřní situace Palestiny byla vyhodnocena jako neudržitelná a takřka devítiměsíční čekání by se nemuselo vyplatit.²⁰⁹

Dne 24. ledna potvrdil Evelyn Baker trest smrti pro Dova Grünera. Irgun v reakci na tento verdikt unesl z Tel Avivu britského soudce a jednoho civilistu. O týden později Cunningham nařídil evakuaci těch britských civilistů, kteří nejsou nezbytní pro další chod mandátní správy. Operace proběhla pod krycím jménem Polly a trvala tři dny.²¹⁰

Konference o Palestině byla zahájena 21. ledna 1947. Sionistická delegace vytrvale odmítala Morrison-Gradyho plán směřující k unitárnímu státu. Bevin před sionisty zcela otevřeně obhajoval ideu vzniku jednotného státu s lokální autonomií. V čele s Ben Gurionem nejdříve požadovala (záruku) vytvoření životaschopného židovského státu. Bevin v pokusu kontrovat sionistickému požadavku nadhodil, že vytvoření židovského státu je možné jen tehdy, když Británie (ihned) vypoví mandát. Tato výzva, jež se ještě opakovala, podnítila za několik dnů Ben Guriona k tvrzení, že pokud má padnout mandát, Židé budou požadovat vznik židovského státu v celé Palestině, nebo prodloužení mandátní správy o dalších pět s židovskou imigrací do celé Palestiny na základě ekonomické absorpce. Požadavky, jejichž naplnění by de facto vedly ke vzniku židovského státu v celé Palestině, se poté v jiných verbálních konstrukcích prosazovaly po celý zbytek konference.²¹¹ Například dne 7. února obdržela sionistická delegace z britské strany novou nabídku. Velká Británie v něm navrhla britskou poručenskou správu nad Palestinou po dobu pěti let a podporu rozvoje židovské národní domoviny. Přistěhovalecká kvóta byla nastavena na 4 tisíce osob měsíčně po dobu dvou let. O dalším přistěhovalectví měl rozhodnout Vysoký komisař s přihlédnutím k názoru svého poradního orgánu a ekonomické absorpční kapacitě. Ke konci 4. roku se mělo vytvořit ústavodárné shromáždění pro nezávislý stát. O přemístěných osobách se otevřeně nehovořilo, avšak 96 tisíc přistěhovaleckých

²⁰⁹ Dok. 22. 1. 1947, Cabinet. 11th Conclusion, Confidential Annex, CAB 128/11/3, TNA., s. 2.

²¹⁰ SYKES, CH., c. d., s. 308.; SHERMAN, A., J., c. d., s. 192.

²¹¹ dok. 29. 1. 1947, záznam jednání britských a židovských zástupců o Palestině, s. 6-7, 13; dok. 3. 2. 1947, záznam jednání britských a židovských zástupců o Paletině, rovněž s. 6-7. obojí v CO 537/2326 TNA.

povolenek mohlo být distribuováno v jejich prospěch. Vládní úředníci se podvolili arabskému tlaku.

Exekutiva Židovské agentury tomuto návrhu 13. února odporovala požadavkem svobodného židovského přistěhovalectví podle ekonomické absorpce, neomezeného osidlování Palestiny a budování židovské národní domoviny krácející směrem k vytvoření židovského státu.²¹² Svěrenecká správa byla pro Židy absolutně nepřijatelná. Obávali se ztráty výhod zakotvených v mandátních stanovách. V ten samý den se Ben Gurion nechal vyprovokovat konstatováním Creech-Jonese, že Arabové na židovské požadavky nepřistoupí. V zápalu debaty prohlásil, že Židé vždy považovali za konečný záměr mandátu ustanovení židovského státu a mandátní mocnost měla Židům dopomoci k tomu, aby zde vytvořili většinu. Palestina pak měla být ustanovena židovským státem. Proto požadoval britskou záruku, že se Palestina bude spravovat tak, aby vše vedlo vytvoření takového státu a aby se tento záměr potvrdil na půdě OSN. Vše skončilo nesplnitelným požadavkem na okamžité vypovězení mandátu a rozdělení Palestiny, či pokračováním mandátu vedoucí k židovské populační většině.²¹³ Rozhovory s arabskou delegací se rovněž nepotkaly s úspěchem. Když se následující den sešel kabinet, převážely starosti nad tím, jak předejít gradaci napjaté situace v Palestině do zářijového zasedání Valného shromáždění. Kabinet proto vydal pokyn k předání palestinského problému OSN. Existovala zde totiž naděje, že si Arabové i Židé zachovají zdrženlivost, aby na mezinárodní společnosti neudělali špatný dojem.²¹⁴ Může se zdát, že se tak ministři usnesli především s přihlédnutím k nárůstu sionistického násilí. Palestiňští Arabové od časů své revolty v druhé polovině třicátých let nepodnikli nic, co by se dalo srovnávat s aktuálními židovskými výtržnostmi. Papírovými favority na zvyšování napětí v následujících měsících byli Židé. V takovém případě by bylo možné vyslovit domněnku, že násilí Irgunu a LECHI, v ruku v ruce s laxním přístupem Židovské agentury nakonec významně podnítilo představitele mandátní mocnosti, aby urychlili předání řešení dalšího územního uspořádání

²¹² Srv. Dok. 10. 2. 1947, Memorandum Velké Británie o Palestině, in: Dokumenty k otázce Blízkého a Středního východu, Praha 1963, odst. č. 4, 9, 10, 16. Dok. 21. 2. 1947, Palestine, Note by Colonial Office. S připojeným memorandem od exekutivy Židovské agentury ze 13. 2. 1947, CO 537/2326.

²¹³ dok. 13. 2. 1947, záznam jednání britských a židovských zástupců o Palestině, CO 537/2326, s. 3-4, 11.

²¹⁴ Dok. 14. 2. 1947, Cabinet, 22nd Conclusions, CAB 128/9/22, TNA.

Palestiny již v únoru a nikoliv až v září. Jenže ze slov kabinetních ministrů je zřejmé, že Britové své rozhodnutí urychlili i díky hrozbě arabského násilí.²¹⁵

Do Colonial Office doputovaly v první polovině února informace o napjatých vztazích mezi Irgunem a vedením Agentury. Ben Gurion se podle informací rozvědky 11. ledna 1947 sešel osobně s Beginem kvůli záležitostem spojených s přistěhovalectvím. Rozloučili se v dobrém. Vše se prý změnilo ve chvíli, kdy Židovská agentura nezabránila vynesení rozsudku smrti nad Dovem Grünerem. Irgunu se prý již také podařilo infiltrovat Haganu takovým způsobem, že by zanedlouho mohl podniknout akci namířenou proti ní samotné. Agentura na potírání teroristů s vládou opět nespolupracovala, údajně kvůli vlastnímu strachu jako v roce 1944. Na druhou stranu ji šuvu namlouvala, že pokud terorismus vymizí, vláda navýší přistěhovalectví.²¹⁶ Mobilizace Hagany nebyla na pořadí dne, avšak existovalo zde neurčité riziko puče ze strany infiltrovaných radikálů.

Pokud násilí sionistických radikálů labouristickou vládu v úvahách nad osudem postmandátní Palestiny ani po událostech léta 1946 příliš neovlivňovalo, tak by nebyl žádný důvod myslet si, že nyní by se speciálně kvůli němu rozhodla urychlit předání arabsko-židovského sporu OSN. Jenže od počátku února si mohla vláda představovat, jak Irgun získá Haganu, nebo její značnou část i s jejím vybavením na svou stranu.

²¹⁵ V Palestině se skrytě rozvíjely arabské extrémistické organizace, které začaly správce vážně znepokojovaly patrně v roce 1946. Tyto organizace mohly šířit militatní propagandu, shromažďovat zbraně, munici a rekrutovat bojovníky do boje proti britské správě, nebo Židům. Je zde také možnost, že tyto organizace získávaly podporu od zemí sdružených v Lize arabských států. Britské vládní úřady přítomnost arabských extrémistických organizací nějakým způsobem reflektovaly. Více o britském vnímání vzestupu těchto organizací by mohl odhalit obsah složek FO 371/52608 a CO 537/2408 pokrývající léta 1946 a 1947. Palestínští Arabové reagovali na vyhlášení výsledků anglo-amerického vyšetřovacího výboru stávkami, násilnými demonstracemi a bojkotem židovského zboží, TESSLER, M., A History of the Israeli-Palestinian Conclit, Second Edition, Bloomington, Indianapolis 2009, s. 257. Konkrétnější obraz a britskou reflexi by mohla poskytnout poměrně rozsáhlá sbírka: „Report of the Anglo-American Committee of Enquiry: Arab reactions: Jewish immigration into Palestine: British policy in Palestine: Arab boycott of Jewish goods: situation reports, FO 371/52519-52567, TNA.“

²¹⁶ Dok. 1. 2. 1947, dok. 174a, Zpráva o vnitrosionistických vztazích, KV 5/38, TNA.

Nesmí se ovšem vylučovat případné působení zpráv o arabských extrémistických skupinách v Palestině.²¹⁷

Dne 14. února tedy veškeré britské snahy o nalezení konečného teritoriálního řešení ustaly. O čtyři dny později vyhlásil Bevin záměr předat celou záležitost OSN v Dolní sněmovně parlamentu, kde zároveň podal ujištění o pokračování židovského přistěhovalectví v limitu 1500 osob měsíčně. Takto se v jeho řeči odráželo bezprostřední zklamání z konference, jež skončila fiaskem. Naplnila se i jeho předpověď o vývoji sionistických požadavků: „*Vláda od počátku svého jmenování bez přestání usilovala o nalezení řešení palestinského problému*“ Bevin převyprávěl historii labouristického úsilí o nalezení kompromisu. Na to však navázal řečí ovlivněnou obavami o další bezpečnostní situaci v Palestině „*Měli bychom proto požádat OSN, aby naší zprávě věnovala pozornost a doporučila vlastní řešení*“ *I když OSN kontaktujeme okamžitě, celá záležitost se pravděpodobně posune až na dalším zářijovém zasedání. Věříme však, že pokud nyní předáme celou věc OSN, všichni zúčastnění zachovají klid, dokud OSN nevynese rozsudek.*“²¹⁸

Ukončení hospodářské pomoci Řecku a Turecku možná bylo přímým důsledkem nedostatku britských peněz, avšak rozhodnutí přenechat starosti ohledně uspořádání postmandátní Palestiny OSN, se dostavilo po dlouhém a marném úsilí, jež se špatnou hospodářskou situací Velké Británie vůbec nesouviselo. Bezprostředně se Britové přestali snažit kvůli tomu, že byly zklamání, protože se každý navržený plán potkal s nespokojeností. Funkce mediátora židovsko-arabského sporu byla vzhledem k jejich zájmům v oblasti příliš riskantní. Západ vyhlížel nový světový vojenský konflikt, což se projevilo v britském přístupu vůči Blízkému východu jakožto celku. Odmítali být původci plánu, jenž by mohl vyústit v definitivní ztrátu přízně arabských zemí či konflikt v Palestině coby původce nebezpečných rozmlísek mezi zeměmi

²¹⁷ Již v koncem srpna britská rozvědka obdržela zvěsti o dezerci přibližně šesti set příslušníků Hagany k Irgunu. Šedesáti osm lidí z Hagany se také přidalo na stranu LECHI, dok. č. 126b, 23. 8. 1946, korespondence britské rozvědky, KV 5/37, TNA; Vztahy Irgunu a Židovské agentury se po rozpadu Spojeného hnutí odporu skutečně zhoršily. Irgun se potýkal s nedostatkem financí a na počátku září roku 1946 se pokoušel vyrabovat i v kanceláře odborové organizace Histadrut, jež mimojiné spravovala tajný fond pro Haganu, dok. č. 130 ba, 5. 9. 1946, Korespondence rozvědky, KV 5/37, TNA; Irgun nadále prosazoval boj za vznik židovského státu v celé Palestině a to i v případě jejího rozdělení a sionističtí vůdcové prý obrželi výhružné dopisy, že jestli prý budou vyjednávat s Brity, mohou zemřít. Irgun rozeslání takových dopisů popřel. Mohli to však udělat LECHI, dok. č. 136a, 22. 9. 1946, korespondence rozvědky, KV5/37, TNA; Irgun podle Kaplana přijal od pěstitelů citrusů úplatek ve výši 25 000 liber za to, že se útoky v době sklizně vyhnou železnici, dok. č. 166b, 11. 12. 1946, korespondence rozvědky, KV 5/38, TNA.

²¹⁸ 18. 2. 1947, Bevinův projev v Dolní sněmovně, in: <http://hansard.millbanksystems.com/>, par. 985-990.

zasedajícími v Bezpečnostní radě OSN. Vše mohlo vyústit ve vojenský odchod Velké Británie i něco daleko horšího.

Násilí sionistických radikálů vedlo k evakuaci britských civilistů, nikoliv však k rezignaci Londýna na správní povinnosti, jež bylo třeba splnit tak, aby nedošlo k propadu místní britské prestiže. Spolupůsobilo jako významný katalyzátor rozhodnutí předat arabsko-židovský spor OSN. Stalo se to o sedm měsíců dříve, než by možná Britové za jiných okolností učinili. Konference skončila katastrofálně, ale září bylo daleko. Do té doby mohl britský negativismus pominout. Vytvořil by se tím prostor pro další vyjednávání. Bezpečnostní situace v Palestině však byla velice napjatá. Tento fakt Kabinet zohledňoval ještě před zahájením konference. Po jejím neúspěchu nebylo možné dále otálet.

..

3. Kapitola

3. 1. Když se vyšetřovalo...

Britský zástupce v Lake Success požádal o vytvoření zvláštního tělesa OSN k vypracování návrhů dalšího postupu až 2. dubna 1947.²¹⁹ Dlouhá prodleva mezi kabinetním usnesením a samotným předáním nastala kvůli nejistotě ohledně názoru ostatních světových mocností. Generální tajemník OSN probral britské požadavky nejdříve s „Velkou pětkou“. Rusové, Číňané i Francouzi byli připraveni souhlasit. Američané zatím váhali. Bevin navíc věřil, že v případě poskytnutí uspokojujících garancí by Arabové povolili přesun „přemístěných“ do Palestiny. Nevylučoval ani uklidnění situace bez účasti OSN. Creech-Jones byl stále v kontaktu s představiteli Židovské agentury.²²⁰ Několik týdnů po britském vystoupení v OSN však vznesly Egypt, Irák, Libanon, Saúdská Arábie a Sýrie výzvu ke zvážení ukončení mandátu a nezávislosti Palestiny.²²¹

Mezitím Velká Británie ztrácela nad děním v Palestině kontrolu. Hromadily se potíže s terorismem i nezákonným přistěhovalectvím. Vysoký komisař vyhlásil v oblastech Jeruzaléma a Tel Avivu stanné právo. Trvalo od 2. do 17. března. Poslední kapkami byly vážné útoky z 1. března. Za tu dobu se terorismus nepodařilo potlačit. V průběhu stanného práva útoky pokračovaly. Zabito bylo 25 Britů, z toho jeden civilista. Během posledního měsíce dorazilo do Palestiny pět lodí vezoucích celkem 4199 přistěhovalců. Všichni migranté byli převezeni na Kypr, kde se ztenčovala ubytovací kapacita. Židovská agentura tedy požádala o navýšení přistěhovalcké kvóty a zrušení omezení prodeje půdy. Creech Jones a Bevin se shodovali, že povolení imigračních omezení by mohlo napětí trochu uvolnit. Vyžadovalo by to však spolupráci sionistických organizací a přípravu speciálních opatření k filtrování případných teroristů. Creech Jones nakonec navýšení kvóty zamítl. Bevin obdržel od zástupců

²¹⁹ Dok. 3. 4. 1947, A/286, Palestine Question/Future government/Special Session of the General Assembly – UK letter to Acting Secretary-General, in: <http://unispal.un.org/unispal.nsf/vDateDoc?OpenView>, 4. 8. 2014.

²²⁰ Telegram č. 1851, 26. 2. 1947, Od Bevina pro velvyslance v USA, FO 800/487, TNA; dok. 19. 3. 1947, Situation in Palestine, Memorandum by the Secretary of State for Colonies, CAB 129/17/45, TNA, odst. č. 12.

²²¹ Dopisy pro OSN z Egypta, Iráku, Libanonu, Sýrie a Saúdské Arábie, s datací 21–22. 4. 1947, in: <http://unispal.un.org/unispal.nsf/vDateDoc?OpenView>, 4. 8. 2014.

okolních arabských zamítavou reakci. Armádní důstojníci se shodli, že navýšení kvót by nevyhnutelně vedlo k posílení přítomných vojenských jednotek.²²²

Mezitím se vyostřovaly také vztahy uvnitř sionistického hnutí. Židovská agentura prosazovala pokračování britského mandátu a naváděla jišuv k hostilitě vůči terorismu. Irgun pokládal činnost Židovské agentury a Vaad leumi za kolaboraci s okupanty, avšak Agentura stále považovala Bílou knihu z roku 1939 za hlavní zdroj všech někdejších problémů.²²³ Britové pro změnu od Agentury pravděpodobně očekávali, že do boje proti terorismu určitým způsobem zapojí i Haganu, či Palmach. Díky nečinnosti těchto skupin mohl Bevin považovat ústní protiteroristickou kampaň za nedostatečnou. Tuto složitou situaci patrně vyřešil záporný postoj arabských zemí.

Podle slov Alana Cunninghama se v Palestině nacházelo šest až sedm tisíc židovských teroristů. Agentura byla pasivní a Vysoký komisař tento stav přičítal úpadku její autority. Arabové zachovávali zdrženlivost. Velký muftí se podle Vysokého komisaře pokoušel organizovat guerilly. Cunningham však pochyboval, že by do nich palestínští rolníci hromadně narukovali. Momentálně se těšili z vlastní hospodářské prosperity. Na druhou stranu se blížila poprava Dova Grünera, který se mezitím stal symbolem jedním ze symbolů protibritského odporu. Cunningham i vrchní velitel palestinských jednotek se obávali dalšího sionistického násilí.²²⁴

Očekávání vrchních představitelů mandátní správy se naplnilo. Dne 16. dubna byl Grüner spolu s dalšími třemi vzbouřenci z Irgunu popraven. Následovaly odvetné útoky. Dne 21. pronesli dva útočníci do věznice v Akku granáty a odpálili je. Nikdo další kromě atentátníků nezemřel, ani nebyl raněn.²²⁵ Dne 4. května Irgun provedl na tutéž věznici osvobozovací nájezd. Menachem Begin tento den přirovnal k pádu Bastilly. Ze zařízení uniklo 251 vězňů nejrůznějšího původu, včetně představitelů Irgunu.²²⁶ Tento útok bývá laickou veřejností a starší literaturou považován za jeden z výrazných impulzů, které Brity donutil opustit Palestinu.

²²² Dne 1. března Irgun vybombardoval důstojnický klub v Jeruzalémě a zabil 20 vojáků, SHERMAN, A. J., c. d., s. 203; Creech-Jones reflektoval také fakt, že v Palestině začal posilovat vliv Velkého Muftího a obával se vypuknutí arabského násilí. Tato informace není v celkovém kontextu díky pozdějšímu hlášení od Vysokého komisaře (viz. další text) tolik důležitá, pokud by však byl reflektován jen jeden z Cunninghamových pohledů výklad mohl vypadat trochu jinak. dok. 19. 3. 1947, Situation in Palestine, Memorandum by the Secretary of State for Colonies, CAB 129/17/45, TNA, odst. č. 1, 5, 6, 7, 8, 13.

²²³ Telegram, č. 657, 25. 3. 1947, Z Palestiny pro ministerstvo kolonií, CO 537/2316, TNA; dok. 11. 4. 1947, depeše britské rozvědky s datací 20. 3. 1947. O neshodách mezi Židovskou agenturou a radikálními sionisty, KV 5/31, TNA.

²²⁴ dok. 27. 3. 1947, Cabinet, 33rd Conclusions, CAB 128/9/33, TNA.

²²⁵ SHERMAN, A. J., c. d., s. 205.

²²⁶ BEGIN, M., c. d., s. 363, SHERMAN, A., J., c. d., s. 205.

Zvláštní komise OSN pro Palestinu (dále rovněž UNSCOP) byla ustanoven 15. května.²²⁷ V ten samý den vyneslo Valné shromáždění rezoluci č. 107, jež žádala vlády členských států a obyvatelstvo Palestiny, aby se vyvarovali aktivit vytvářející náladu škodlivé předpojatosti, jež by mohla negativně ovlivnit práci UNSCOP.²²⁸ LECHI a Irgun rezoluci ignorovaly a pokračovaly v násilných protibritských výpadech. Několik dnů před popravou vojáků se britští důstojníci shodovali, že Palestina Egypt nahradit nemůže. Ještě v květnu roku 1946 byli přesvědčeni, že mandát je jedinou možnou náhradní lokalitou pro ustanovení regionálního velitelství a uskladnění tolika vojenského vybavení, kolik dovolí místní bezpečnostní podmínky. Vzhledem k nejisté budoucnosti Kyranejky upřely vojenské špičky svou pozornost na Kypr. Nadále plánovali přesvědčovat egyptskou vládu, aby přistoupila na vytvoření Spojené obranné platformy a přítomnost nejnutnějšího vojenského zázemí pod záštitou nové anglo-egyptské obranné organizace.²²⁹ Nehovořili však o tom, zdali z Palestiny po skončení mandátu evakuovat právě přítomné vojáky.

Zastánci teorie, podle níž sionistické násilí výrazně přispělo k britskému odchodu z Palestiny považují za nejdůležitější okamžik oběšení dvou britských důstojníků dne 29. července 1947. Ernest Bevin podle Christophera Sykese patřil v létě roku 1947 k největším zastáncům vojenské evakuace Palestiny. Jeho názor byl tedy spíše v rozporu se stanovisky nejvyšší generality, jež zatím o vyklizení Palestiny pravděpodobně neuvažovala, pouze vylučovala budování důležité a citlivé infrastruktury. Odchod z Palestiny preferoval i ministr financí Hugh Dalton reflektující narůstající lokální britský antisemitismus i finanční nákladnost celého podniku, britská veřejnost, i vlivní konzervativci. Dne 15. srpna 1947 se zrodily Indie a Pákistán. Na tuto událost reagovali citlivě především konzervativci, kteří se tradičně proti rozměňování britského vlivu v Indii stavěli. Další přítomnost v Palestině pro ně proto ztratila smysl. Generalita však

²²⁷ dok. 15. 5. 1947, A/RES/106 (S-1), Palestine, question/Establishment of UN Special Committee on Palestine (UNSCOP) – GA first special session – Resolution, in: <http://unispal.un.org/unispal.nsf/vDateDoc?OpenView>, 4. 8. 2014.

²²⁸ dok. 15. 5. 1947, A/RES/107 (S-1) Palestine question/Threat or use of force - GA first special session - Resolution, in: <http://unispal.un.org/unispal.nsf/vDateDoc?OpenView>, 4. 8. 2014

²²⁹ V Egyptě se koncem května roku 1947 soustředilo 71 tisíc vojáků. Do celkového počtu byli zahrnuti i jednotky nepocházející z Velké Británie (Non-UK troops). Stav se musel snížit na 10 tisíc jednotek. Tento počet byl slučitelný s podmínkami anglo-egyptské smlouvy z roku 1936. Zbývající jednotky měly být (dočasně?) přesunuty do Palestiny, kde už beztak přebývaly desítky tisíc vojáků. Generálové v červenci uvažovali nad Kyrenaikou, kterou Britové dobyli v roce 1942 na úkor Itálie. Dnes je součástí Libye. dok. č. 1843, Extract from Chiefs of Staff Meeting held on 23rd July, 1947, CAB 121/548, TNA; doc. 23. 5. 1946, Revision of Anglo-Egyptian Treaty report by the Joint Planning Staff., CAB 121/545, TNA.

celou situaci vnímala úplně jinak, stejně jako labouristická vláda, která na nezávislost Indie pamatovala již v roce 1944.

Labouristé se mezitím snažili zachránit britské spojení s arabskými zeměmi. V poslední dubnové dekádě přijel za Bevinem do Londýna irácký ministr zahraničí Džamálí. V Iráku se ustálilo mínění, že výsledky hlasování OSN o budoucnosti Palestiny může výrazně ovlivnit anglo-americká lobby, nebo finance amerických sionistů. Džamálí proto Bevinovi naznačil, že pokud Velká Británie zaujme vůči palestinským záležitostem stanovisko neslučitelné se zájmy iráckého státu, vztahy mezi oběma zeměmi mohou být vážně narušeny. Požadoval proto konečné naplnění programu Bílé knihy z roku 1939. Z jeho úhlu pohledu neexistoval žádný důvod, proč by se o Palestině mělo hlasovat při OSN. Irácký parlament ke všemu nedávno přijal rezoluci, jež v podstatných bodech kopírovala blúdánská usnesení z poloviny roku 1946. Hrozila změnou hospodářských vztahů mezi Irákem na straně jedné a Británií i Spojenými státy na straně opačné. Bevin se tak ocitl u zdi. Snažil se Džamálího přesvědčit, že labouristická vláda předložila celou věc OSN, protože daný problém nedokázala vyřešit a hlasování Valného shromáždění může jen těžko ovlivnit. Navrhl mu tedy alespoň spolupráci britské a irácké delegace při OSN. Džamálí spolupráci přijal.²³⁰ Džamálí si proto mohl myslet, že Britové při hlasování zohlední arabské zájmy.

Ve snaze upevnit pocit vlastní suverenity se Irák rozhodl modernizovat armádu. Britské ministerstvo obrany mu nabídlo prodej téměř 1000 použitých vozidel. Iráčané si však nakonec vzali jen 200 kusů, neboť nechtěli používat automobily z druhé ruky. Londýn jim tedy vyšel vstříc, když jim v červenci zprostředkoval kontakt se soukromou firmou, jež měla do Iráku dodat 150 vozidel měsíčně. Tyto dodávky měly začít během dvou měsíců. Iráčany nabídka zaujala. Svůj zájem následně zaměřili na koupi obrněných vozů a 200 rekonstruovaných nákladních vozidel.²³¹

Dne 11. července proběhlo další setkání mezi Bevinem a Džamálím. Iráčan vyřídil přání královského regenta přikročit k revizi Anglo-irácké smlouvy, jež by měla vyústit ve změny podmínek britské vojenské přítomnosti v Iráku. Bevin se sám osobně

²³⁰ Dok. 2. 5. 1945, Referát o setkání mezi Bevinem a Džamálím dne 21. dubna 1945, FO 816/27, TNA.

²³¹ SILVERFARB, D., *The Twilight of British Ascendancy in the Middle East. A Case Study of Iraq, 1941 – 1950*. Basingstoke, Hampshire 1994, s. 102.

domníval, že nebezpečí dalšího světového konfliktu nepomine minimálně do roku 1951. Případnou ztrátu egyptského a iráckého spojení považoval za katastrofu.²³²

Ohrožení světového míru tradičně znamenalo ohrožení britských imperiálních zájmů. Labour party ale prosazovala postupnou dekolonizaci a imperiální zájmy ohrožovala zrovna tak. Případné vypuknutí dalšího světového konfliktu ohrožovalo labouristický zájem na přetrvání britského Společenství národů a budování *welfare state*²³³ ve Spojeném království. Některé labouristy na rozdíl od konzervativců v té době poháněl sociálně demokratický idealismus. Attleeho vláda zavrhovala „starosvětské“ imperiální ideály. S konzervativci se však shodovala, že Sovětský svaz a jeho ideologie ohrožují širokou škálu universálně prospěšných hodnot a některé hospodářsko-tržní mechanismy. Aby se svět vyvíjel podle labouristických představ, potřebovali Britové v citlivé středomořské oblasti loajální spojence. Arabský nacionalismus byl však v mnohých směrech neúprosný. Labouristé sklízely v Egyptě plody britské politiky let 1882–1930 a mnohokrát přežijících, letitých vzpomínek na tyto časy. Zároveň zde možná čelili latentnímu prospěchářství některých egyptských opozičních politiků či vojenských důstojníků, kteří zneužívali některé britské chyby a zkreslený obraz minulosti pro své vlastní mocenské ambice.

Egyptané předali 8. července 1947 svůj spor s Velkou Británií Radě bezpečnosti OSN. Na mezinárodní úrovni požadovali úplné vystěhování britských vojenských jednotek a konec současného správního režimu Súdánu. Egyptský zástupce se dovolával naplnění mezinárodní rezoluce č. 20 ze 14. prosince 1946 vyzívající ke stažení cizích jednotek z území členských států OSN. Smlouva z roku 1936 podle něj neodpovídala mezinárodním dohodám o Suezském průplavu. Bezpečnostní rada se v srpnu postavila na stranu Egypta. Podle Sovětského svazu nebylo možné legitimitu egyptských požadavků popírat. Spojené státy s Francií podpořily brazilský návrh rezoluce o návratu Velké Británie a Egypta k bilaterálním rozhovorům a dodatek čínského původu nepřímo

²³² Vliv Ernesta Bevin na blízkovýchodní politiku mohl být nakonec vyšší, než jsem původně předpokládala.

Podle citovaného dokumentu to vypadá, že to byl on, kdo přišel s návrhem vytvořit anglo-egyptskou Spojenou obrannou platformu, telegram no. 619, 17. 7. 1947, Z Foreign Office do Bagdádu, FO 816/27 TNA.

²³³ Termín „sociální stát“ - „welfare state“ označuje systém všeobecné sociální podpory, jenž za pomoci státního aparátu usiluje o zvýšení životní úrovně obyvatelstva a eliminaci chudoby.“ Ve třicátých letech byl tento termín kladen do kontrastu s termínem „válečný stát“ - „warfare state“ snazící se jen o zbrojení. Počátky sociálního státu lze ve Velké Británii vysledovat již v 19. století. Zásadní průlom však přinesla takzvaná „Beveridgova zpráva“ z roku 1942, jež doporučovala zavést univerzální systém sociální podpory. Labouristická vláda se jej zavázala vybudovat. Navzdory někdejší poválečné krizi byly zavedeny přídatky na rodinu. V roce 1946 byl vydán zákon o národním sociálním pojištění. Tento krok je považován za počátek budování Sociálního státu ve Velké Británii. Díky němu bylo možné poskytnout podporu v nezaměstnanosti, nemocenskou, mateřské dávky a důchody, RAMSDEN, J., (ed.), Oxfordský průvodce britskou politikou 20. století. nakladatelství Prostor 2006.

směřující další vyjednávání ke kompletní vojenské evakuaci britských jednotek z Egypta.²³⁴

UNSCOP navrhl ukončení mandátu v co nejbližší možné době. V Palestině měl vzniknout buďto jeden nebo dva státy. Podle většinového plánu měl mandát vypršet dne 1. září 1947, a začít dvouleté přechodné období, během něhož se měla Palestina pod správou Velké Británie a pod dohledem OSN připravit na nezávislost. Správní povinnosti Velké Británie měly vyplynout z dohod mezi ní a OSN. Británie směla požádat o správní asistenci jiný členský stát OSN. UNSCOP doporučila, aby Britové na základě zvláštní kvóty 30 tisíc přistěhovalců měsíčně do Palestiny postupně vpustili 150 tisíc Židů a na území budoucího židovského státu zrušila omezení prodeje půdy. Ostatní židovské přistěhovalectví vymezovala kvóta 60 tisíc osob ročně. Výběru přistěhovalců a organizace imigrace se měla ujmout Židovská agentura. Plnění menšinového plánu směřujícího k federálnímu státu v Palestině měla svou administrativou zajistit skupina zvolená Valným shromážděním OSN.²³⁵

Bevin nezávaznosti doporučení OSN okamžitě využil. Rozdělení Palestiny by podle něj bylo vůči Arabům nespravedlivé a vyžadovalo by britské vojenské angažmá, čímž by došlo k ohrožení celkové britské pozice na Blízkém východě. *„Vznik židovského státu jen stěží nahradí ztrátu dobré vůle Arabů a našich strategických pozic na Blízkém východě, jež jsou nezbytné pro obranu našeho Commonwealthu... Židovský stát může být konstantní příčinou neklidu na Blízkém východě. (Jeho existence) může zničit anglo-arabské vztahy. Nesouhlasil ani s tím, aby se Velká Británie případně podílela na prosazování federativního uspořádání Palestiny. Pochyboval, že by se Židé a Arabové během přechodného období naučili spolupracovat. Britové by se proto tamních závazků jen tak nezbavili. „Vláda Jeho Veličenstva nemůže převzít odpovědnost a tak zbývá jen jediná možnost – bezpodmínečné opuštění Palestiny.“²³⁶*

²³⁴ Čínský dodatek zněl takto: „Vláda Spojeného království stáhla část svých vojsk a nyní je připravena jednat o dokončení evakuace“ Rezoluce s čínským dodatkem nebyla na 198. zasedání přijata. Nesehnal se pro ni dostatečný počet hlasů. Velká Británie se tehdy hlasování zdržela. Následně načrtla rezoluci Kolumbie. Ta rovněž nebyla přijata. Pak načrtla rezoluci Čína. To už bylo září roku 1947. Také nebyla adaptována. Další návrhy rezolucí nepřicházely, dok. A/620, r. 1948, Report of the Security Council to the General Assembly covering period from 16. July 1947, to 15 July 1948. New York, Lake Success 1948, in: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/620%28SUPP%29, s. 21, 23-27 (s. 26, 28-32 formátu Pdf.)

²³⁵ Dok. 3. 9. 1947, A/364, Question of Palestine/Majority plan (Partition), Minority plan (Federal State) – UN Special Committee on Palestine (UNSCOP)-Report, Chapter V, Section A, Recommendation I, Chapter VI, Recommendations (II), Part 1, část A, B1, Chapter VII, část I, odst.č. 5.

²³⁶ Dok. 18. 9. 1947, Palestine, Memorandum by the Secretary of State for Foreign Affairs. CAB 129/21/9, TNA, odst. č. 8, 9, 10, 15, 16, 18, 23.

Attlee souhlasil. Vojáci i administrativa měli podle něj Palestinu opustit do šesti měsíců bez ohledu na to, zdali se za Británií najde správná náhrada a zdali Arabové a Židé naleznou kompromis. Přesvědčit Kabinet Bevinovi nedalo vůbec žádnou práci. Creech-Jones proto 26. září na půdě OSN předem ohlásil vládní záměr zřít se spravování Palestiny a stáhnout ozbrojené síly.²³⁷

Špatná hospodářská situace nebyla hlavním motivem proč do Palestiny vstoupit. Nebyla však ani hlavním motivem proč vypovědět mandát, nebo vystěhovat vojáky i s armádním vybavením. Teorie o špatné hospodářské situaci, jež měla být hlavním motorem britského odchodu z Palestiny, vznikla v době nedostatku archiválií. Výrazně určovala podobu některých dalších výkladů. Jediný ze zde citovaných autorů, který tuto teorii podložil nějakým přímým důkazem, byl Tom Segev, když zmínil memorandum od ministra financí Hugh Daltona. Ostatní se z nejrůznějších důvodů spokojili s vírou v teorii, z níž se postupem času stal axiom.²³⁸

Náčelníci štábu se přesto nadále pokoušeli labouristy přesvědčit o nezbytnosti britské kontroly nad obranou Palestiny a volného pohybu britské armády v postmandátním prostoru.

Krále Abdulláha britské plány znepokojovaly. Ještě stále uchovával naději na vytvoření Velké Sýrie, s jejímž vznikem nesouhlasili Briti zatracený jeruzalémský muftí Amín al-Husajní, Egypt, Sýrie a Saúdská Arábie. Zajordánsko mohlo zůstat po britském odchodu z Palestiny nechráněno, obklopeno nepřátelskými státy a odděleno (nehostinnou) pouští od „přátelského“ Iráku. Bevin si další politický vývoj v Palestině či Egyptě nepředstavoval příliš optimisticky. Nejdříve proto zvažoval navýšení počtu britských vojáků v Zajordánsku, avšak důstojníci jej od těchto úvah odradili, neboť tamní terén a jediný zajordánský přístav v Akabu britským vojenským potřebám nevyhovovaly. V Zajordánsku se nacházela jen malá letecká základna RAF s menším množstvím britských vojáků a důstojníků náležících k Arabské legii. „Palestinská armáda“ Jordán občas překročila, avšak jen kvůli vojenskému cvičení. Pro umístění

²³⁷ Dok. 17. 9. 1947, Od Attleeho pro Bevina, FO 800/487, TNA; dok. 20. 9. 1947, Cabinet, 78th Conclusions, CAB 128/10/27, TNA; dok. 26. 9. 1947, GA/P Palestine question – UK accepts UNSCOP recommendations, will not implement policy unless accepted by Arabs and Jews – Press release, in: <http://unispal.un.org/unispal.nsf/vDateDoc?OpenView>.

²³⁸ Axiom (axióm) je tvrzení, které se přijímá bez důkazu (nebo při malém množství nepřímých důkazů pozn. aut.) a považuje se za pravdivé. Osobně jsem se v archivu nesetkala s žádným přímým důkazem, který by stávající axiom podpořil. U výzkumu prehistorie nebo dějin předcházejícím 19. (20.?) století je možná víra v axiomy nezbytná (ale možná píši hloupost, protože se těmito dějinám soustavně nevěnuji) Avšak v průběhu 20. století se mnohdy k určitým tematům dochovalo veliké množství písemných, i audiovizuálních materiálů, jejichž povaha umožňuje axiomy likvidovat jejich vyvrácením či potvrzením, nebo poukazovat na jejich chatrné podklady.

většího počtu jednotek a vojenského materiálu by v Zajordánsku muselo existovat rozvinutější zázemí. Bevin se obával i možnosti zapojení Sovětského svazu do správy Palestiny a z toho plynoucího nebezpečí vzniku komunistického státu v židovských oblastech, jenž by mohl ohrožovat územní celistvost malého hášimovského království. Generalita však přispěchala s prognostickým ujištěním, že Zajordánsko v blízké budoucnosti nikdo ohrožovat nebude. Arabská legie se měla stát páteří Zajordánské armády. Britské zbraně a munice by pak do země proudily přes Akabu. V případě Abdulláhova tažení přes Jordán měl z Legie odejít veškerý britský personál.²³⁹

Zástupci Velké Británie se 29. listopadu 1947 hlasování Valného Shromáždění o Palestině neúčastnili, neboť ani jeden návrh by arabská a židovská očekávání neuspokojil současně. Britové plánovali ve spolupráci s USA vytvořit na Blízkém východě nový obranný systém. Zdálo se, že nejtěžší bude přemluvit Egyptany, aby vyslyšeli více téměř dva roky opakující se britské prosby. Zatím to vypadalo, že minimálně Irák se v něm bude chtít hrát aktivní roli. Bevin uvažoval o návrhu anglo-irácké partnerské správy zbývajících britských leteckých základen v Šajbě a Habanije či nějakých dalších britských vojenských letišť mimo Irák. Smlouva se měla stát součástí nového blízkovýchodního obranného uspořádání. Náčelníci štábu ministrův návrh podpořili, i když si tuto nabídku chtěli ponechat v záloze. Irácký regent ji totiž obdržel dříve, než mohla britská generalita cokoliv namítnout.²⁴⁰Výsledky hlasování Valného shromáždění se zanesly do Rezoluce č. 181, jež proto volala po naplnění většinového plánu výboru UNSCOP. Respektovala i britský úmysl vyklidit Palestinu k 1. srpnu 1948. Britským úkolem nyní bylo předávat v průběhu stahování správu zvláštní komisi OSN, jež po svém příjezdu vymezí státní hranice a pomůže vytvořit prozatímní vlády, a k 1. únoru vyklidit „přístav skýtající potřebné zázemí pro masové židovské přistěhovalce.“ Pokud by k 1. dubnu požadované instituce nevznikly, komise by informovala Bezpečnostní radu OSN, jež by podnikla kroky adekvátní nastalé situaci.

241

Arabové se složitě vyrovnávali se okamžikem, kdy mezinárodní společenství nevyhovělo jejich požadavkům. Již v září vydala Liga arabských států prohlášení, ve

²³⁹ Dok. 14. 10. 1947, Poznámky předsedy Joint Planning Staff k britskému stažení z Palestiny v souvislosti s dalším postupem v Zajordánsku, DEFE 6/4, TNA; dok. 24. 10. 1947, Zpráva Joint Planning Staff o možnostech Zajordánska v souvislosti s britským stažením se z Palestiny, DEFE 6/4, TNA.

²⁴⁰ Dok. 2. 10. 1947, Výbor náčelníků štábu: Blízký východ: Diskuzní podklady, DEFE 5/6 TNA; dok. 15. 11. 1947, Výbor náčelníků štábu: Revize Anglo-irácké smlouvy, diskuzní podklady, DEFE 5/6 TNA.

²⁴¹ Dok. 29. 11. 1947, A/RES/181(II) Palestine plan of partition with economic union – General Assembly resolution 181, B. Steps preparatory to independence.

kterém otvírala členské země případným válečným uprchlíkům z Palestiny. Hlasování o rozdělení Palestiny a vynesení rezoluce vážně poškodilo britsko-arabské vztahy. Británie zradila, když se zdržela hlasování. Vlády arabských států vydaly 17. prosince 1947 společné prohlášení odsuzující nejen usnesení Valného shromáždění, nýbrž i britské počínání v mandátní Palestině.²⁴² Londýn zklamal. Dlouhá léta podporoval sionismus, nezasáhl účinně proti židovskému násilí pustošícímu Palestinu a nyní se nepostavil proti rozdělení. Když zanikala Osmanská říše, mnozí arabští nacionalisté očekávali brzkou nezávislost, nikoliv nastolení režimů, jež vnímali jako neoprávněné podupávání arabských nároků na samostatné rozhodování o politických a hospodářských pořádcích. Pravděpodobně bylo jen málo politicky činných Arabů, kteří by alespoň jednou za život nepovažovali britské blízkovýchodní aktivity za potupu arabského lidu. Arabové dobyli Palestinu v sedmém století křesťanského letopočtu. Své sídelní a legislativní nároky ihned podepřeli mohamedovskou legendou.²⁴³ Palestinu a jiná dobytá území začali považovat za výsostný arabský prostor. Po zhroucení umájovského chalífátu, v časech osmanské nadvlády, začalo v arabském prostředí dominovat smýšlení vystavěné na dogmatu „Arábie“ Arabům. V prosinci roku 1947 se mnohé arabské vlády domnívaly, že se tento kýžený princip nepodařilo naplnit kvůli Velké Británii. Proti židovskému přistěhovalectví do mandátu protestovali místní Arabové od samého počátku. V Palestině měl nyní vzniknout stát, jehož ustanovení arabský svět spolu se svými vůdci odporoval celých deset let. Velká Británie nebyla pro Araby důvěryhodným spojencem a její pasivita během rozhodování o Palestině arabskou nedůvěru utvrzovala.

Britští úředníci narůstající arabskou nedůvěru intenzivně vnímali. Státní tajemník obávající se vážných oblastních nepokojů Georgovi C. Marshallovi svěřil, že arabské reakce jsou horší, než Britové čekali. Blízkovýchodní tisk i egyptští političtí nacionalisté označili Velkou Británii za nepřitele arabského lidu. Lidé z Middle East Office nedoporučovali pokoušet se potlačit arabské výtržnosti v Palestině, neboť se obávali životních ztrát vedoucích k prudkému poklesu britské popularity. Britové právě vstupovali do nové fáze vyjednávání o Anglo-irácké smlouvě. Velvyslanec v Libanonu

²⁴² Dok. 17. 12. Prohlášení arabských vlád odsuzující rezoluci o rozdělení Palestiny, Kolektiv editorů, Dokumenty k otázce Blízkého a Středního východu. Praha 1963

²⁴³ Podle muslimské tradice je Jeruzalém významně spjat s osobou proroka Mohameda. Korán však město Jeruzalém nikde nezmiňuje. V této knize prý neexistují ani žádná vodítka potvrzující Mohamedův pobyt. Židovští učenci minulosti a dnešní izraelští vědci (historici, archeologové, archeologové či genetici) dělají co mohou, aby židovské nároky v Palestině obhájili. Arabům stále zůstává jen jejich legenda o Mohamedově návštěvě Jeruzaléma.

označil celou situaci za velmi nebezpečnou. I z této země se na adresu Velké Británie snášela hlasitá kritika. Bevin pro jistotu rozeslal doporučení, aby veškerým veřejným projevům k Palestině předcházela porada s ministrem obrany, Creech-Jonesem nebo s ním.²⁴⁴ Zatímco Londýn a Tel-Aviv vůči sobě již delší vystupovaly s lhostejností, v britsko-arabských vztazích nyní patrně nadešel čas zúčtování.

3. 2. Hlavně abychom se v pořádku vystěhovali...

Rezoluce č. 181 Valného shromáždění OSN patří mezi nejvýznamnější mezníky v dějinách blízkovýchodní oblasti. Stala se hlavní příčinou vypuknutí občanské války v Palestině zahájené 30. listopadu 1947 sérií spontánních útoků palestinských Arabů na židovské civilní pozice v různých koutech mandátu, například v Haifě, Tel Avivu, Jaffě, Lyddě nebo Jeruzalémě. Civilní konflikt trval déle než půl roku.²⁴⁵

Sýrii začali arabští dobrovolníci formovat Arabskou osvobozenou armádu. Do jejího čela se postavil Fawzí al-Kawakudží²⁴⁶. Dobrovolníky vyzbrojovala Liga arabských států. Narukovalo jen kolem 4 tisíc Arabů. Nespočítané palestinské dobrovolníky vedli Hasan Salama a bratranec jeruzalémského muftího Abd al-Qadir al-Husajní. První arabští bojovníci začali do Palestiny pronikat v lednu roku 1948.²⁴⁷ Arabské dobrovolnické oddíly zcela určitě nedosáhli desetitisícové členské základny. Podle Chajima Herzoga mohlo mobilizovat až 45 tisíc příslušníků jišuvu. Scházely ovšem zbraně. K říjnu roku 1947 se Židé mohli chopit devíti set pušek a devíti set kulometů. V případě regulérní války by jim munice vydržela tři dny. Díky tomu jim byla od počátku prisouzena role obránců.²⁴⁸

Sionisté a jejich sympatizanti začali po několika týdnech arabské ofenzivy mandátní mocnost osočovat ze zanedbávání péče o bezpečnost židovského obyvatelstva, lhostejnosti vůči arabskému banditismu a ignorace přílivu válečníků

²⁴⁴ Dok. 4. 12. 1947, Middle East Office p Foreign Office; Dok. 11. 12. 1947, Z Washingtonu pro Foreign Office; dok. 19. 12. 1947, Z Bejrútu pro Foreign Office, vše ve složce FO 371/61584, TNA; dok. 18. 12. 1947, Zpráva o anglo-amerických rozhovorech o Palestině, dok. 21. 1. 1947, Bevin Attleemu, FO 800/487, TNA.

²⁴⁵ TESSLER, M., c. d., s. 261.

²⁴⁶ Fawzí al-Kawakudží byl syrský partizán, jež před Druhou světovou válkou zapojil arabské dobrovolníky do Arabské revolty v Palestině.

²⁴⁷ ROGAN, E., SHLAIM, A., (ed.), c. d., s. 81, 85, 86

²⁴⁸ HERZOG, CH., Arabsko-izraelské války. Válka a mír na Blízkém východě od války za nezávislost v roce 1948 po současnost. Praha 2008, s. 21.

z okolních zemí. Šířily se fámy o britské náklonnosti vůči arabským aktivitám a komplikování sionistické ofenzívy. Kritizovala se i přítomnost Arabské legie. Stížnosti doléhaly k britským vládním úřadům i do Společnosti národů. Židovské agentuře vadilo především britské stěhování vytvářející bezpečnostní vakuum.²⁴⁹

Průběžné reakce britských orgánů na dění v mandátu určovala tato hlediska: 1) Londýn vyrozuměl OSN, že se na plnění Rezoluce číslo 181 podílet nebude. Mandát plánoval složit 15. května 1948. Armáda měla opustit Palestinu k 1. srpnu 1948. Množství jejích ozbrojených a pomocných sil včetně správního aparátu koncem října 1947 odpovídalo dvěma a půl divizím. Současně se v Palestině nacházely čtyři letecké eskadry, tři operační letky (3 Air O.P. flights), jeden zástupný pluk RAF (RAF Regiment Contingent) a pomocné síly letectva. V Haifě se zdržovala jedna malá námořní posádka. Do sedmi měsíců se muselo evakuovat asi 60 tisíc osob, 14 tisíc vozidel, více jak 200 tisíc tun materiálu (vojenského i civilního původu) a 6 tisíc civilistů. Vysoký komisař navrhoval postmandátní setrvání britských vojáků v Jeruzalémě, Lyddě a Haifě. Náčelníci štábu jeho návrhu oponovali. Obávali se případného židovského i arabského násilí. Setrvání britských sil v Haifě a jejich přihlížení židovskému přistěhovalectví by si Arabové mohli vykládat jako nadržování sionistické věci. Londýn si oficiálně vyhrazoval právo spravovat a kontrolovat celou Palestinu bez zapojení Zvláštní komise OSN ustanovené dne 9. ledna 1948 pro postupné přebírání řídicí moci a dohled nad formováním zákonodárných těles. Detaily plánování vojenské evakuace rovněž odmítl odhalovat.²⁵⁰ Armáda i Palestinská vláda proto podřizovaly svému stěhování téměř veškerou správní činnost. Bezpečnost vojáků byla díky obrovské publicitě ve Velké Británii a znepokojeným Britům na prvním místě. Vládní úřady obdržely v průběhu občanské války stovky až tisíce dopisů či petic volajících po urychleném odchodu britských vojsk z Palestiny. Za neobratný postup byli kritizováni Attlee, Bevin i Creech-Jones. Mnohé z dopisů byly plné nepokrytého antisemitismu. Běžní Britové měli „přítomnosti“ v Palestině „vrchovatě“, a to

²⁴⁹ Dok. 3. 2. 1947, Osobní dopis poslance kanadského parlamentu pro Attleeho, CO 733/486/2, TNA; dok. 16. 2. 1948, Kopie telegramu od starosty Tel Avivu pro Generálního Tajemníka OSN, FO 371/68502; dok. 23. 1. 1948, A/AC.21/JA/6, UN Palestine Commission – Evacuation of British forces from Palestine – Communication from the Jewish Agency, in: <http://unispal.un.org/unispal.nsf/vDateDoc?OpenView>, 4. 8. 2014.

²⁵⁰ Dok. 27. 11. 1947, dok. neznámé datace shrnující názory britské generality na další postup v Palestině, DEFE 5/6, TNA, s. 174 – 181; dok. 9. 1. 1948, A/AC.21/W2, UN Palestine Commission – Termination of the Mandate, withdrawal of British Forces, transfer of power to UN Palestine Commission-Working paper; dok. 14. 1. 1948, A/AC.21/SROV.5, UK consultations/Draft rules of procedure – UNPC 5th meeting (N.Y.) – Summary record, obojí in: <http://unispal.un.org/unispal.nsf/vDateDoc?OpenView>, 4. 8. 2014.

především kvůli letitému sionistickému násilí.²⁵¹ I když Alan Cunningham vydal pokyn blokovat příliv arabských bojovníků, britské jednotky nemohly tento úkol účinně plnit.²⁵²

2) Britská asistence při dělení Palestiny by kolidovala i s letitým anglo-zajordánským spojenectvím. Vznik samostatného arabského státu v západní části mandátu si Britové v uplynulých pětadvaceti letech, snad s výjimkou období roztěkané nerozhodnosti trvajících od podzimu 1945 do zimy 1947, nikdy nepřáli. Jejich plány tradičně oscilovaly mezi úmysly vytvořit jednotný postmandátní palestinský stát, splynutím biblických krajín s Velkou Sýrií nebo variacemi zahrnujícími vznik samostatného židovského státu. Zajordánské království bylo nejbližším britským spojencem a mandátní mocnost Abdulláhovy palestinské plány podporovala.

Bevin se v první únorové dekádě tajně setkal se zajordánským ministrem zahraničí Abdulleem al-Hudou. Při schůzi osobně posvětil zajordánskou anexi arabských území v západní části mandátu. Zajordánsko nějakou dobu před tím následovalo příklad Egypta a Iráku a požádalo o revizi své spojenecké smlouvy s Velkou Británií. Před vpádem na území vymezeným Židům svůj protějšek ale varoval.²⁵³

3) Britská vláda se pokoušela zabránit jakémukoliv vměšování Sovětského svazu, k němuž mohlo dojít poměrně brzy, pokud by Bezpečnostní rada kvůli místnímu násilí připustila nasazení zatím neexistující mezinárodních vojenských sborů, nebo kdyby se palestinským populacím nepodařilo vytvořit prozatimní vlády. Tamní Arabové neměli ve druhém ohledu šanci uspět.²⁵⁴

4) Nejvíce ze všeho však působilo dobové riziko rychlého úpadku britské moci na Blízkém východě. Aktuálním motivem pro zisk arabské přízně bylo hrozivě vyhlížející počínání kremelského voždě.

Atleeho vláda očekávala, že země Ligy arabských států budou proti rozdělení mandátu hlasovat. Byla však napjata, zdali nakonec mezinárodní listopadové usnesení povede k jejich vojenské intervenci v postmandátní Palestině, kterou si ministři, s přihlédnutím k britským obecným plánům, vůbec nepřáli. Zbrojní dodávky smluvním

²⁵¹ Ministři se čas od času pokusili reagovat na lidové stížnosti dopisy určeným výhradně jednotlivcům, nikoliv masám. viz. Obsah složek CO 733/477/1- 2, TNA.

²⁵² GOLANI, M., The 'Haifa turning point': The British administration and the Civil War in Palestine, December 1947-May 1948, in: Middle Eastern Studies, č. 37.2, r. 2001, s. 93- 130, s. 8 (formátu docx.).

²⁵³ SHLAIM, AVI, *The Politics of Partition: King Abdullah, The Zionists, and Palestine 1921 – 1951*. Oxford 1998, s. 111.

²⁵⁴ Dok. 5. 2. 1947, Palestina. Společné memorandum Bevina a Creeche Jonese, CAB 129/24/12, TNA.

partnerům se však přerušit neodvážili.²⁵⁵ S vysokou pravděpodobností brzkého založení židovského státu se smířili, kvůli Arabům se jej však nechystali de jure ani de facto uznat. Foreign Office obdržel zprávu, že Abdulláh plánoval s Židy uzavřít dohodu o neútočení. Britské ministerstvo zahraničí tento krok vítalo, neboť za jiných okolností se obávalo případné židovské invaze do arabských částí Palestiny. Formální židovsko-zajordánská dohoda však měla být uzavřena až po Abdulláhově anexi západních částí Palestiny.²⁵⁶

Britové byly celé týdny (měsíce) přesvědčeni, že Hagana má nad Araby velkou převahu. Jenže Židé byli od počátku občanské války v defenzivě kvůli nedostatku zbraní a munice. Silnici z Jaffy do Jeruzaléma navíc blokovala Arabská osvobozenecká armáda, kterou podporovaly okolní arabské země. Sionisté nemohli blokádu prolomit a jeruzalémští Židé se proto potýkali s nedostatkem vody, léků a potravy. Zásobovací konvoje Hagany všude napadali arabští bandité a Židovská agentura opakovaně odmítala britskou eskortu. Naproti tomu Arabové britské nabídky o pomoc neodmítali. Koncem března ale vrchní velitel palestinských sil generál-plukovník McMillan přiznal, že Britové díky svému ústupu nemohou arabsko-židovské boje usměrnit.²⁵⁷

Námořnictvo nepřestalo hlídat palestinské pobřeží. Lodě vezoucí židovské migranty eskortoval Kypr. Mezi 20. březnem a 12. dubnem zadrželi dvě lodě vezoucí dohromady kolem patnácti set přistěhovalců. Vyklizení Tel Aviv k 1. únoru, jak požadovala OSN, Kabinet shledal neproveditelným. Přitom avšak usoudil, že by se mohly „zmírnit“ kontroly cílící na zbrojní pašeráctví, i když se ještě koncem ledna mělo zabránit tomu, aby se palestinští Židé i Arabové zmocňovali dalších zbraní. Harold Beeley a jiní vládní úředníci poté obdrželi 20. března informace, že si Židovská agentura objednala asi padesát lodí na přepravu zbrojního materiálu do Palestiny, jež by měl dorazit k 16. květnu 1948. Dozvěděl se také, že se židovský průmysl přeorientoval na válečnou výrobu. Tyto skutečnosti se nesetkaly s žádnou výraznější britskou

²⁵⁵ Dok. 18. 11. 1947, Z Ammánu pro Foreign Office, dok 22. 12. 1947, Z Foreign Office pro Ammán, obojí FO 371/61584, TNA.

²⁵⁶ Telegram č. 362, 17. 11. 1947, Z Ammánu pro Foreign Office, FO 371/61584, TNA.

²⁵⁷ GOLANI, M., *The End of the British Mandate.....*, s. 54, 82, 83.

odezvou.²⁵⁸ Vláda nadále blokovala židovské přistěhovalectví jednak díky ignoraci „rezoluce“ a možná i kvůli obavám z příchodu dalších bojeschopných sionistů, jež by mohly napadnout Zajordánsko. V zisku zbraní však Židům nebránila. Nejspíše nechtěla, aby jí Washington shledal odpovědnou za případnou židovskou porážku.

Židé čekali na dodávky československých zbraní. Prvním menší várka byla do Jeruzaléma propašována 1. dubna. Bylo to 200 pušek a 400 lehkých kulometů. Dne 3. dubna dorazila navzdory trvajícím blokádě první loď naložená bojovou technikou, jež Židům do dvou dnů umožnila přejít do ofenzivy. Během jednoho týdne získali pod kontrolu silnici Jeruzalém-Jaffa. Při židovském dobývání vesnice Al-Qastal (Castel), důležité pozice Arabské osvobozené armády, padl Abd al-Quadir al-Husajni.²⁵⁹

Britové původně odmítali vpustit Zvláštní komisi do Palestiny dříve než dva týdny před koncem mandátu. Nakonec kompromisně svolili k vpuštění několika členů dříve než 1. května. Tuto informaci však chtěli komisi poskytnout nikoliv na půdě OSN, nýbrž v Londýně, bez přítomnosti dalších členů Rady bezpečnosti. Pětičlenná komise do Jeruzaléma nakonec dorazila,²⁶⁰ avšak díky jejím nulovým správním pravomocem tam byla úplně zbytečně.

Židé získali obsazením silnice z Jaffy do Jeruzaléma a přilehlého okolí první území, jež mělo být podle OSN přisouzeno Arabům. Dobyvatelé se jej od té doby nevzdali. Stalo se tak za přihlížení administrativní mocnosti. Po zbytek mandátních týdnů Židé postupovali jen kupředu. Přešli k výkonu operačního schématu „plánu D“, jež vydalo nejvyšší vedení Židovské agentury ve spolupráci se svými „vojáky“. Tochnit Dalet velel útočit na nepřátelská sídliště aktivně i skrytě ohrožující židovské obranné linie a zázemí pro bojovníky. Mnoho Arabů jej dodnes vydává za vrchol dlouhodobě a systematicky připravovaného plánu cílícího na vyhnání palestinských Arabů.

²⁵⁸ Dok. 5. 2. 1948, Cabinet, 12th Conclusions, CAB 128/12/12, TNA; telegram č. 713, 20. 3. 1948, oběžníková zpráva z Palestiny pro britské vládní úředníky, FO 371/68503, TNA.; Bevin rozčílilo, že generál McMillan prodal během stahování několik britských letadel Židům. Něco takového odporovalo vládnímu přání, aby se Arabové a Židé drželi od zbraní dál, dok. 26. 1. 1948, Bevin Attleemu, FO 800/487, TNA. Od příště se měly veškeré transakce související se zbraněmi pro Blízký východ konzultovat s Bevinem, Creech-Jonesem nebo ministrem obrany, dok. 26. 1. 1948, Attlee ministru zásobování, FO 800/487, TNA; dok. 22. 4. 1948, Oficiální výbor pro Palestinu, správa o vyklizení Palestiny, CO 537/3917, TNA.

²⁵⁹ HERZOG, CH., c. d., s. 33 – 37; Smrt al-Qadira stála u počátku zániku palestinských ozbrojených sil Velkého muftího. Al-Qádir v průběhu židovského náporu na vesnici Al-Qastal telefonicky žádal Kawakudžího o více zbroje a munice. Podle odposlechů Hagany však žádné zbraně neobdržel. SHLAIM, A., Israel and the Arab coalition in 1948, in: ROGAN, E., SHLAIM, A., (ed.), The War for Palestine. Rewriting the History of 1948. Cambridge 2001, s. 86

²⁶⁰ GOLANI, M., The End of the British Mandate..., s. 46; Dok. 5. 2. 1948, Cabinet, 12th Conclusions, CAB 128/12/12, TNA.

Podle Bennyho Morrise ale k odsunu Arabů prvoplánově nesloužil. Podněcoval však dobytí a okupaci měst či vesnic. Nařizoval obléhání sídlišť a jejich prohledávání. Bojovníci měli pátrat po zbraních a ukrytých nepřátelských ozbrojencích. Pokud by se setkali s odporem, nalezené ozbrojené skupiny měly být zničeny a obyvatelé vesnice odsunuti. Vesnice vzdávající se bez odporu měly být odzbrojeny a obsazeny. Některé nepřátelské vesnice, především ty, které by nebylo možné stále kontrolovat, měly být vyhozeny do vzduchu či vypáleny. O tom, zdali měly být problémové vesnice zničeny, nebo pouze „vyčištěny“ se měla každá brigáda po poradě se svým odborníkem na arabské záležitosti a jeho důstojníky rozhodnout sama.²⁶¹ Sionisté poté systematicky obsazovali „podezřelé“ arabské vesnice v návaznosti na vystěhování lokálních britských armádních jednotek. Mohl proto vznikat dojem, že se Britové a Židé spojili

²⁶¹ MORRIS, B., c. d., s. 164-165; Realizace Tochnit Dalet (Plán D) v určitých místech výrazně urychlila vytvoření židovské populační většiny, jíž sionisté oficiálně od roku 1942 považovali za nezbytnou podmínku vzniku židovského státu. Rovněž připravila o domov stovky tisíc Arabů. V průběhu druhé poloviny dvacátého století se zformoval jeden politický národ - palestiniští Arabové se stali Palestinci. Jejich národní identitu i mentalitu zásadně formují historická fakta i mýty spojené s časy mandátní Palestiny, nejvíce však vysídlení z území vytyčeného Rhodskými dohodami z roku 1949 a více jak šedesát let stará příležitost založit v místech dnešní Palestinské samosprávy nezávislý stát, o jehož nastolení před vydáním Rezoluce č. 181 stála ve skutečnosti jen „hrstka“ místních arabských politiků a jejich „vychovaní“ či „ujistění“ přívrženci. Izraelské archivy mají podle Morrise zakázáno odhalovat „citlivou dokumentaci“(Morris, s. 5). Arabové, ani Židé v současné době nemají žádné důkazy, jež by buďto potvrdily, či vyvrátily, že by prvotním účelem Tochnit Dalet byl odsun palestinských Arabů. Mezi soupeřícími stranami tak mohou při debatách o Plánu D vznikat (za určitých okolností i nebezpečné) interpretační třenice stojící na politickém zneužívání současnou pramennou situací vytvořeného prostoru pro nejrůznější myšlenkové hříčky, či konspirační teorie, jež by mohly vypadat nějak takto: Začátek. Mnoho důležitých pokynů na lokální i vyšší velící instanci bylo nepochybně vydáváno pouze ústně. proti-britské spojení Židovské agentury a radikálů rovněž stálo jen na nepsaných dohodách. Nejdůležitější pokyny k vykonání kontroverzních plánů mohla Agentura vydávat pouze ústně, či je nastavila a rozfázovala tak, aby jejich společný cíl nebyl v budoucnu přímo prokazatelný, avšak aby jejich vykonání nevyhnutelně vedlo k dosažení požadovaného výsledku: odsunu nějakým způsobem nepohodlných či ekonomicky nevýhodných Arabů a hebraizaci Palestiny. Toto tvrzení můžeme podepřít úvahou nad pokynem, aby každá obsazená vesnice, jíž nebude možné stále kontrolovat, byla vypálena či zbourána. Hagana v té době rozhodně neměla tolik bojovníků, aby mohla hlídat každou vesnici, kterou obsadí, ani kdyby jeden několikačlenný útvar kontroloval více sídlišť najednou. Odsun Arabů z většiny vsí byl proto nevyhnutelný a zároveň výhodný. Každá brigáda měla svého poradního experta na arabské záležitosti. S kým tyto experti během výkonu operací komunikovali? „Já někde čet, už ani nevím, kde teda.., že Židi s Ben Gurioným svolením zřídili takové výbory pro odsun...autor to má podložený sionistickou dokumentací...“ Konec. Takové uvažování v sobě má velký konfrontační potenciál a může být ničivé, pokud se vymkne kontrole. Každého, kdo si položí konfliktní otázku „Co zapříčinilo hromadný úprk Arabů z Palestiny?“ můžeme pokládat za přímou či nepřímou oběť dlouholetého arabsko-izraelského sporu. S nadsázkou lze říci, že oběťmi jsou i historikové jako Tom Segev, Benny Morris, Ilan Pappé a či historikové palestinského původu: Nur Masalha, Walid Chalídí, a jiní. Položit si tuto je často nevyhnutelné. Na čas je tedy do arabsko-izraelského konfliktu vtažen téměř každý, kdo jej studuje. Nezaujatým pozorovatelem je ten, kdo nepátral, nebo přestal pátrat po odpovědích na konfliktní otázky. A neplatí to zdaleka jen u arabsko-izraelského sporu. Otázka s destruktivně konfrontačním potenciálem je taková otázka, při jejímž položení si jeden představí, jak se strany primárně či sekundárně zasažené souvisejícím sporem destruktivně či kontraproduktivně dohadují při vlastním hledání odpovědi. Poté záleží na povaze jedince, jestli se přidá. Při studiu přetrvávajícího konfliktu je lepší pátrat po odpovědích vedoucích k neutrální reflexi, utlumení sporu, nebo ke smíru. „Kvůli čemu se vlastně hádají?“, „Proč tato situace vznikla?“, „Co si zneprátené strany nárokují?“, „Co si navzájem vyčítají?“, „Co jim může pomoci?“.

na úkor starousedlých Arabů. Arabský svět ani Velká Británie Rezoluci č. 181 neuznávaly, jenže Arabové po mandátní mocnosti nepřímo požadovali, aby jejímu plnění zabránila. Londýn místo toho zvolil neutralitu a de facto Židům umožnil uhájit nejen přisouzené pozice. Narůstající nedůvěra, propaganda a nedostatek faktografických informací z primárního zdroje nahrávaly víře v trvání britsko-sionsitického „komplotu“. Dnes je možné prokázat, že Britové v Palestině s Židy spolupracovali, avšak pouze v případech, kdy bylo třeba vytvořit příznivé prostředí pro odchod vojáků, či pomoci nezúčastněným civilistům postiženým židovsko-arabskými střety. Stejně pohnutky je podněcovali k součinnosti s Araby.

Největší ohlasy vyvolalo dění v severních a středních částech mandátu V jižních polohách Židé rovněž realizovali plán D, zdejší situaci se však tolik pozornosti nedostalo. V Negevské poušti, či v jiných oblastech přisouzených židovskému státu se nenacházelo žádné město s početně výraznou arabskou populací. Ani Britové se o dění na jihu příliš nestarali. Nejspíše tam neměli žádné, nebo zanedbatelné množství svého vybavení.²⁶²

Irgun a LECHI zaútočily 9. dubna na vesnici arabskou vesnici Dejr Jásín. Zabili zde více jak sto Arabů bez ohledu na věk, či pohlaví. Koncem února přitom tato vesnice uzavřela smířlivou dohodu se sousední židovskou vsí Givat Šaul, jež se zavázala střežit bezpečnost Dejr Jásínu. Obyvatelé Dejr Jásínu poté bojovali proti svým krajanům, kteří chtěli získat Givat Šaul. Tato vesnice se ke všemu nacházela na území přisouzeném Arabům. Důležitá fakta se k Britům dostávala postupně. Podle červeného kříže zemřelo 200 Arabů. Haganu kritizovali, že její spolupráce a výzbroj radikálům umožnila tento masakr spáchat. Vysoký komisař a místní vojenští důstojníci zvažovali letecký útok. Než se dohodli, Hagana vypudila radikály a vesnici uzavřela. Liga Arabských států zatím Palestince nepovzbuzovala, aby odcházeli.²⁶³

²⁶² Benny Morris napsal patrně nejsystematičtější členěnou knihu věnovanou arabskému exodu. Tam, kde mu to prameny umožnily, tedy na severu a v centrálních částech Palestiny, zohlednil britskou reakci. Událostem na jihu Palestiny v období od dubna do června 1948 vyhradil celkem devět stran. Pro popis dění na jihu využil výhradně izraelské archiválie. Mandátní mocnost a její zdroj z roku 1947 zmiňuje jen v souvislosti s poukazem na arabské ukrývání Židů před britskými úřady v roce 1946. Morris se arabským úprkem zabývá již několik desetiletí. Pokud by našel nějaké britské dokumenty, snad by je do své knihy zařadil, MORRIS, B., c. d., s. 254 – 262, 304–308; Britský evakuační plán situaci na jihu zcela ignoroval. Jeho náskres končí na úrovni Chebronu ležícího zhruba 30 kilometrů jižně od Jeruzaléma a města Gaza ležícího zhruba 60 kilometrů západně od Chebronu. Mapa armádního evakuačního plánu, CO 537/3917, TNA.

²⁶³ Arabské státy s masovým úprkem Palestinců nepočítali. Z Palestiny začali Arabové odcházet již v prosinci a Vyšší arabský výbor tento trend znepokojoval. Domov opouštěli i bojeschopní muži. V březnu začal Arabský svět reagovat. VAV (Vyšší arabský výbor – politické těleso palestinských Arabů ovládaný kladnem al-Husajní. založen byl roku 1936, aby zaštitil arabské protesty proti britské podpoře sionismu) vyzval muže i ženy, aby

Zprávy o masakru v Dejr Jásín se mezi místními Araby rozšířily velice rychle. V následujících dvou týdnech patřily k hlavním motorům arabského uprchlictví. Hagana krátce poté pacifikovala vzdornou ves Nasir ad Din a zabila přitom dvacet dva jejích obyvatel. Uprchlíci se přesunuli do Tiberiasu, kde vypravovali své zážitky. Bitva o toto město kulminovala mezi 16. a 17. dubnem. Arabové požadovali britský zásah. Vojáci se odmítli vměšovat, neboť chtěli z oblasti odejít. Místní arabský Národní výbor rozhodl o zahájení evakuace. Britský velící důstojník prý poté Haganě potvrdil, že Arabové odchází kvůli armádnímu vyrozumění.²⁶⁴ Obyvatelé Tiberiasu byli mezi prvními „tisícovkami“, jež během sionistické ofenzívy opustily domovy. Místní vojenská posádka tedy předala město Haganě.

Dne 16. dubna Britové vyklízeli Safad. Město přenechali palestinským Arabům ve zbrani, kteří poté napadli místní židovskou čtvrť. Žilo zde zhruba 10–12 tisíc Arabů tvořících 84% obyvatel. Město bylo v listopadu 1947 přiřknuto Židům. Hagana k nim poté vhodila výbušninu. Zabíjela přitom spoustu lidí, většinou děti. Strhla se bitva trávající déle než dva týdny.²⁶⁵

Jedna brigáda židovských bojovníků se blížila k Haifě, kde se shromažďovali britské jednotky čekající na vyplutí do Británie. Ve dnech 20–22. dubna 1948 ve městě probíhaly arabsko-židovské boje, jež jsou pokládány za „bod obratu“ občanské války v židovský prospěch, který nastal v důsledku britského kolapsu.²⁶⁶ Haifa měla v roce 1947 140 000 obyvatel, 62 500–66 000 Arabů a 75 500 Židů.²⁶⁷ Nacházelo se zde vojenské velitelství Severního sektoru a Šesté letecké divize. Oběma institucím velel generál-major Hugh Stockwell, jež podléhal vrchnímu veliteli vojsk v Palestině generál-plukovníkovi McMillanovi. Arabové i část arabské odborné veřejnosti je dodnes přesvědčena, že židovské dobytí Haify proběhlo v britsko-sionistické režii. Desítky let let tuto doměnkou zdůrazňují. Prožitek představy okolností haifských bojů je negativní.²⁶⁸

zůstali a zapojili se do bojů o Palestinu. Arabské státy současně rozhodly, že budou poskytovat víza pouze starým lidem, ženám, dětem a nemocným. Libanon nařídil uzavření hranic. Projít směly jen ženy a děti. MORRIS, B., c. d., s. 91, 97, 134, 177; 16. 4. 1948, Náčrtek připravených otázek a odpovědí v britském parlamentu k Derjr Jásínu, FO 371/68504, TNA.

²⁶⁴ MORRIS, B., c. d., s. 181, 183 – 185.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 220-221.

²⁶⁶ GOLANI, M., The Haifa Turning point....s. 10 (formátu docx)

²⁶⁷ KARSH, E., Nakbat Haifa: Collapse and dispersion of a major Palestinian community, in: Middle Eastern Studies, č. 37.4, r. 2001, s. 25-70.

²⁶⁸ Historik palestinského původu Walid Chalídí (jeden z mála palestinských historiků publikující své práce k arabsko-židovskému konfliktu v angličtině) napsal svůj první článek věnovaný židovskému dobytí Haify již v roce 1959. Klád zde mimo jiné důraz na „britsko-sionistické spolčení“, přičemž vůbec nezohledňoval soudobé

Armáda začala 19. dubna opouštět svá haifská stanoviště a směřovala jednotky do blízké střežené zóny. Stockwell spolupracoval s místním židovským vedením ještě před hlavní invazí Hagany. V ulicích nebylo kvůli násilným arabsko-židovským střetům bezpečno. Provokatéři z Irgunu zde svými sabotážemi dráždili místní Araby, bez ohledu na to, jestli šlo o civilisty, či bojovníky. Arabské gangy pro změnu napadaly židovské občany. Obě strany si navzájem vyměnily několik pumových atentátů, jejichž důsledky neslo obyvatelstvo. Dne 16. dubna se sešel jeden britský zpravodaj s vlivným židovským odborářem Abbou Chušnim.²⁶⁹ Neví se, kvůli čemu se ti dva sešli. Britské jednotky musely podle Stockwella ve dnech 17. až 18. dubna zasahovat v severních částech města.²⁷⁰ Stockwell potřeboval zajistit, aby se vojáci bezpečně vystěhovali. V den zahájení stěhování se s Chušnim sešel znovu. Chušni mu řekl, že ohrožení místního židovského obyvatelstva vyžaduje vojenský zásah Hagany. Vrchní vedení v Tel Avivu jej prý pověřilo, aby tuto možnost s Brity probral. Stockwell pak ve své zprávě o dění v Haifě napsal, jak Chušniho varoval, protože ofenzívu Hagany nepovažoval za příliš moudré řešení. O tom, co se dělo 20. dubna, nejspíše nejsou žádné zprávy.²⁷¹ Stockwell o stahování informoval také arabské vůdce, ale až 21. dubna. Podle své výpovědi jim sdělil, že si přál zastavení palby. Nechtěl však vojensky zasahovat, jen se soustředit na zabezpečení míst pro rychlý a bezproblémový odchod

reakce a postavení Vlády Jeho Veličenstva. Chalídí svůj přístup změnil v nové verzi svého článku, která vyšla v roce 2008. Přiznal, že Bevin byl výkonem britské armády velmi zklamaný (s. 55, s. 26. formátu pdf). Chalídí však nadále zdůrazňoval jednání britských vojenských velitelů. Mnoho faktografických informací ohledně britského počínání, odlišujících článek od jiných výkladů, není podloženo žádným zdrojem, nebo jsou nekriticky převzatými výpověďmi očitých svědků. Palestinská odborná i laická veřejnost jsou přetrvávajícím arabsko-izraelským konfliktem subjektivně zasaženy. V roce 1948 byli Palestinci poraženi. Vyplynuvší stav jim brání odpoutat se od „lokálního“ náhledu a ověřit příčiny britského počínání. Chalídí ve svém „zlobném“ článku opomíjí skutečnost, že Britové ignorovali Rezoluci č. 181 a že si vznik samostatného státu v západních oblastech mandátu nikdy nepřáli a že jim šlo také o bezpečí civilního obyvatelstva. Anglo-zajordánská koalice je důležitý faktor, který by se „objektivně“ neměl opomíjet. Ignoraci tohoto faktoru lze vysvětlit několika způsoby: 1) Chalídí o něm v roce 2008 věděl, ale nechtěl si jej připustit či upozorňovat na něj, protože je Palestinec - příslušník politického národa, jež celá desetiletí zoufale usiluje o státnost. 2) Chalídí o něm nevěděl, protože jej o této variantě možná ani nenapadlo uvažovat, nebo nečetl knihy, jež by jej k této skutečnosti navedly. To by však také ukazovalo, že haifskou epizodu vnímá jako Palestinec ovlivněný skutečností, že palestinský stát nikdy nevznikl. Můžeme se mu však divit? Pravděpodobně si také myslí, že vznik Izraele byl nespravedlivý. KHALIDI, W., *The Fall of Haifa Revisited*, in: *Journal of Palestine Studies*, roč. 37, č. 3, r. 2008.

²⁶⁹ Brit Stockwell používá sousloví Abba Housni, Žid Benny Morris klade důraz na přepis Abba Khousni. Angličtina formálně přepisuje hebrejské písmeno „chet“ jako „h“.

²⁷⁰ První Arabové začali z Haify odcházet již v prosinci roku 1947. Tehdy se vystěhovalo asi 250 rodin a odešlo 15 – 20 tisíc bohatých velmožů ze zahraničí. V polovině měsíce vydal Vyšší arabský výbor směrnici podmiňující opuštění města ziskem povolení místního Národního výboru. MORRIS, B., c. d., s. 100-102; dok. 26. 4. 1948, Zpráva od Stockwella o dění v Haifě, GB165 – 0072, BOX 5, file 4, MECA; Motti Golani dává setkání ze dne 16. 4. do souvislosti se schůzí 19. dubna. O čem Chušni a britský zpravodaj diskutovali, neuvedl.

²⁷¹ Ani Stockwell, ani židovští historikové události tohoto dne nerozebírají. Golaniho text je přitom postaven primárně na sionistických archiváliích, zatímco ten Karšův čerpá především z arabské dokumentace.

vojáků, jež měl trvat ještě tři měsíce. Armáda se 21. dubna k šesté hodině ranní z města vystěhovala. Podle svědectví Žid Bejlin, jenž doprovázel Chušniho na schůze s Brity potom svědčil, jak Stockwell poté prohlásil: „*Vlajka je dole, necht' vyhraji ti nejlepší.*“ Hagana o několik hodin později zaútočila. Haifu si podmanila do skončení následujícího dne. Invaze byla ničivá, zemřelo mnoho lidí. Arabští obyvatelé panikařili. Jejich předáci z místního Národního výboru se je marně pokoušeli uklidnit. Přemlouvali je, aby neodcházeli, mezitím co urgovali okolní země, aby uprchlíky vracely. Britové blokovali přístupové stezky do města, aby zabránili dalším bojům. Když se Arabové z „exekutivy“ obrátili na Stockwella se žádostí o vstup arabských ozbrojenců, byli odmítnuti.²⁷²

Již 21. dubna město opustili dva vlivní Arabové, přičemž jeden z nich byl přední haifský radní a zároveň zástupce Arabské vysoké exekutivy (arabský Národní výbor je poté možná prohlásil za zrádce). Stockwell uprchlé funkcionáře považoval za klíčové vůdce. Dne 22. dubna Hagana předložila podmínky příměří. Vyžadovala předání veškeré arabské techniky sloužící vojenským účelům do rukou Hagany. Dne 23. dubna se Stockwell sešel s blíže neurčenými arabskými velmoži na radnici a dohodl se s nimi na britské výpomoci s evakuací Palestinců, jež byla pravděpodobně velmi nepřehledná a chaotická. Většina z odejivších se přesunula po moři do Akka. Mnohé Araby transportovalo na základě předchozí dohody britské námořnictvo. Brity střežený pozemní konvoj dorazil do Akka 24. dubna. Britské ochranné eskorty Haifa-Akko pokračovaly i v následujících dnech. Arabové však Brity blamovali za to, že přehlédli, jak Hagana zdržovala některé nechráněné konvoje s úmyslem zabránit civilistům

²⁷² Stockwell svou zprávu o situaci v Haifě psal v době, kdy Whittehall kvůli tamním událostem přímo zuřil. Svou roli tedy mohl zlehčovat, neboť tušil, že se s jeho přičiněním situace nevyvíjela zrovna nejlépe. Pokud se během setkání choval tak, že umožnil, aby si Chušni mohl vyložit schůzi jako schválení vpádu Hagany, tak nejspíše nečekal, že celá situace vyústí v brutální boje vedoucí k arabskému exodu, dok. 26. 4. 1948, Zpráva od Stockwella o dění v Haifě, GB165 – 0072, BOX 5, File 4, MECA; Golani dává setkání mezi Houshniem a britským zpravodajem ze dne 16. dubna do souvislosti se schůzí 19. dubna. Přitom ale nerozebírá, co bylo předmětem tohoto setkání. Muži se klidně mohli sejít kvůli situaci v severních oblastech Haify, přičemž jejich rozhovor poté vedl k britské vojenské intervenci. Golani ve svém článku zmiňuje výpověď Abby Hushniho, který uvedl, že na schůzi ze dne 19. dubna byly všichni přítomní srozuměni s faktem, že Hagana město obsadí, přičemž Britové nebudou zasahovat. Golani tvrdí, že Stockwell s Haganou spolupracoval a doufal, že se jí podaří zajistit klid ve městě; Bejlin své svědectví sepsal 25. dubna 1948 ve zprávě o haifské operaci, MORRIS, B., c. d., s. 189, s. 276, pozn. č. 193.

GOLANI, M., Haifa turning point..., s. 14 – 15 (formátu docx.); KARSH, E., c. d., s. 7, 17-18, (formátu docx.); Historici Motti Golani a Efraim Karsh, stejně jako pamětník Stockwell nezmiňují, co se dělo 20. dubna 1948. K dalšímu britsko-židovskému setkání tedy nejspíše nedošlo a Hushni se Stockwellem výklad průběhu sporného setkání uzpůsobili svým aktuálním potřebám. KARSH, E., c. d., s. 7, 17-18, (formátu docx.)

v opuštění města. K počátku června zůstalo ve městě jen 3 tisíce Arabů.²⁷³ Židovská agentura po městě šířila výzvu, aby Arabové neodcházeli. Na místo vyslala Goldu Meirovou, která se do odrazovací kampaně aktivně zapojila.²⁷⁴

V Londýně nevěřili vlastním uším, když se dozvěděli, co se děje v Haifě. Dne 23. dubna se Montgomery sešel na Downing Street s Attleem a Bevinem. Ministr zahraničí byl omráčený zvěstí, že židovské síly (nejspíše během posledního půl roku) zmasakrovaly 23 tisíc lidí. Také nesouhlasil s evakuací Arabů. Maršálovi pak vyčetl, že armáda zradila.²⁷⁵ Montgomery neměl důstojníky v Palestině pod kontrolou. Svrchovaný rozkaz nařizoval vojenskou evakuaci. Většina ostatních úkonů byla v rukou místních velitelů.

Britská reputace se v arabském světě během uplynulého pololetí značně propadla a události druhé poloviny dubna vše zhoršovaly. Bevin obdržel prostřednictvím zvláštního ministra v Zajordánsku obvinění Velké Británie z podílu na vyhánění či zabíjení Arabů a zločinné podpory sionismu. Pocházelo z nejvyšších politických kruhů. „...*Je to jen další zločin ve Vaší dlouhé historii... Odpovědnost za bestiální masakry spočívá na vašich bedrech. Nikdy vám to nezaponeme!*“. Špatné zprávy přicházely i z Jeruzaléma. Cunningham sbíral podobnou kritiku, jako zvláštní ministr v Ammánu.²⁷⁶

Atmosféra v Akku, kam se z Haify přesunulo kolem patnácti tisíc Araby, vypadala takto: Zdejší Židy provokovali příslušníci Arabské osvobozené armády. V polovině března Hagana odřízla Akko od okolního světa, když zničila důležité komunikace. Židé se začali potýkat s arabským rabováním. S příchodem haifských Arabů vypukl ještě větší chaos. Hagana zaútočila 25. dubna a místní i příchozí Arabové začali utíkat do Libanonu. Britové zde opakovaně proti židovským útokům zasahovali. Jenže v prvních květnových dnech začali své nedaleké tábory vyklízet, částečně kvůli epidemii tyfu, jež se začala ve městě rozmáhat.²⁷⁷

²⁷³ Dok. 22. 4. 1948, Hagana: podmínky příměří, dok. 26. 4. 1948 Zpráva od Stockwella o dění v Haifě, obojí v GB165 – 0072, BOX 5, File 4, MECA; KARSH, E., c. d., s. 26-27.

²⁷⁴ Golda Mejrová se v časech mandátní Palestiny uplatňovala především v socio-ekonomických záležitostech. V britsko-židovských vyjednáváních se až do Šetrokova uvěznění neangažovala. Byla významnou funkcionářkou Histadrotu. Britové 29. června 1946 neusilovali o její zadržení. Budoucí premiérka později poznamenala: „Asi mě nepovažovali za dost důležitou.“, postěžovala si později dotčeně. Od léta do podzimu roku 1946 zastupovala Šetroka ve všech jeho funkcích. V roce 1947 vyjednávala především s Vysokým komisařem ohledně britsko-sionistické spolupráce při potírání terorismu, během kterých opakovaně odmítala přímý zásah proti radikálům.

²⁷⁵ MORRIS, B., c. d. s. 215-216.

²⁷⁶ Dok. 30. 4. 1948, Arabský názor na Palestinu, FO 371/68641, TNA; MORRIS, B., c. d. s. 215.

²⁷⁷ MORRIS, B., c. d., s. 229-230.

Mezitím co britští vojáci korigovali ochod haifských Arabů, Irgun shromáždil šest stovek lidí a 25. dubna napadl Jaffu, největší arabské město v Palestině. Jeho sedmdesátitisícová aglomerace se téměř dotýkala sousedícího Tel Avivu. Obce oddělovala šíje Man. Moc Židů tam nežilo, i proto jej OSN přisoudila Arabům. Židovská agentura o přípravách útoku údajně nevěděla, město nebylo zahrnuto do Plánu D. Irgun v Jaffě nedosáhl toho, co si předsevzal a Hagana, jež město již několik týdnů obléhala za občasného vyslání minometné salvy, jej následně podpořila v úsilí izolovat Jaffu od Tel Avivu přepažením šíje. Britská vláda čelící orientálnímu hněvu odvrhla neutralitu a nařídila vojenský zásah. Armáda nasadila dělostřelectvo, loďstvo, tanky, několik Spitfirů a 4500 vojáků. Irgun se po zásahu stáhl a Britové město obsadili. Zůstali v něm až do poloviny května. Hagana s obléháním nepřestala.²⁷⁸ Britové a Židé nikdy nebyli tak blízko přímému vojenskému střetu.

Dne 1. května vrcholila bitva o Safad. Následující den Hagana oznámila evakuaci místních Arabů. Britové jejich odchod považovali za reakci na haifské události. Azzam Paša po tom všem pohrozil, že arabské armády v Palestině zasáhnou před 15. květnem.²⁷⁹

Reakce Londýna na arabský exodus by možná byla daleko ráznější, nebýt Spojených států a jejich prozionistického postoje. Vedoucí Foreign Office byl v oněch krizových dnech v pravidelném kontaktu s americkým velvyslancem.

Bevin byl přesvědčen, že se od rozdělení se musí odstoupit. Vlivný americký advokát Morris Ernst tlačil od 9. dubna na Bevina, aby mandát konečně přijal „přemístěné“. Ministr zahraničí i právník poté operovali s myšlenkou, že pokud se Židé vzdají ideje rozdělení, „přemístění“ budou přijati. Pro tuto myšlenku byl nadšený především Bevin, který po Ernstovi současně požadoval, aby USA, stejně jako Britové, otevřely dveře stům tisícům Židům. Dalších padesát tisíc měla přijmout Francie. Ministr zahraničí přitom nebral vliv advokáta na lehkou váhu.²⁸⁰

Spojeným státům se britské počínání v Palestině protivilo. Rooseveltovu křídlu se nezamlouvalo, že Británie nechce plnit Rezoluci č. 181, ani vpustit „přemístěné“. Američanům záleželo na zastavení palby. Přály si, aby se Londýn aktivně zapojil do arabsko-židovského smiřování. Bevin byl však spíše vyhýbavý. Byl přesvědčený, že se od rozdělení Palestiny musí ustoupit. V rozhoru s jedním vlivným

²⁷⁸ MORRIS, B., c. d. s. 211 216; HERZOG, CH., c. d. s. 40, 41

²⁷⁹ Tamtéž, s. 221–224.

²⁸⁰ Vyšetřování UNSCOP nakonec ukázalo, že počet evropských Židů v nouzi dosahuje počtu 250-ti tisíců lidí; Telegram č. 1638 z Od Bevina pro ambasádu v New Yorku, FO 800/487, TNA.

americkým advokátem uvedl, že pokud se Židé vzdají rozdělení, Palestina přijme sto tisíc „přemístěných“. Douglas si nakonec vyžádal schůzi za účasti Attleeho i Bevina. Uskutečnila se 28. dubna. Velvyslanec otevřeně pohrozil proměnou amerického přístupu vůči Velké Británii. Možná chtěl, aby ministři začali přemýšlet o dopadech na výši britských příjmů z Plánu evropské obnovy. Douglas rovněž požadoval, aby Britové odradili Abdulláha od vojenské intervence Palestiny. Atlee a Bevin však předstírali nevědomost. Middle East Office zanedlouho hovořila s Azzamem, který požadoval výkon Morrison-Gradyho plánu a nepřímo na Brity tlačil, aby se postavili za odvolání rozhodnutí o rozdělení. Zdroje zanedlouho přiblížily Foreign Office hášimovský postoj: Abudlláh na Židy neplánoval útočit, avšak Faisal II, jeho regent a vláda byli ostatními členy „ligy“ či rozzuřenou veřejností nuceni k zaujetí přísnějšího postoje.²⁸¹

Dne 30. dubna politický výbor Ligy arabských států pobídl spolkové země k přípravám invaze do Palestiny.²⁸² Spojené státy několik dnů poté přemlouvaly Velkou Británii, aby prodloužila mandát alespoň o deset dnů, ale nepodařilo se jim to.²⁸³ Washington byl rozdrážděný a britsko-americké vztahy zůstávaly kvůli Palestině napjaté.

Britové se již nechtěli zapojovat do ničeho, co by narušovalo jejich postavení v arabských zemích. Rychlý odchod z Palestiny bylo podle Kabinetu tím jediným, co může Londýnu zachránit reputaci. Definitivně se rozhodl v září roku 1947 a své plány od té doby odmítal měnit. Arabové však od svého „spojence“ očekávali jednoznačnou podporu, které se jim nakonec nedostalo.

Mezi Židovskou agenturou a radikály se již po útoku na sídlo mandátní správy schylovalo k otevřené roztržce. Beginovi se „smířlivý“ přístup Židovské agentury vůči Británii čím dál více protivil. Irgun se následně pokoušel strhnout část Hagany na svou stranu (viz. konec druhé kapitoly). Proti rozdělení Palestiny opakovaně vystupoval. Nepolevil ani po vyhlášení Rezoluce č. 181. Napětí mezi Agenturou a Irgunem vrcholilo zhruba měsíc po vyhlášení izraelské nezávislosti a vpádu arabských armád. Samotný Begin se nějakou dobu od podzimu roku 1947 v Palestině vůbec nevyskytoval a vrátil se až v květnu roku 1948. Ve Francii vyjednával s Bidaultovou vládou o nákupu

²⁸¹ Dok. 15. 4. 1948, 19. 4., 23. 4. 1948, 29. 4. 1948, Bevinovy referáty o setkáních s Douglasem; dok. záznam hovoru mezi Attleem, Bevinem a americkým velvyslancem dne 28. dubna; telegram č. 146, 29. dubna 1948, Z British Middle East Office pro Foreign Office; Telegram č. 1638 Od Bevina pro ambasádu v New Yorku, vše v FO 800/487, TNA.

²⁸² ROGAN, E., SHLAIM, A., c. d. s. 87.

²⁸³ Dok. 4. 5. 1948, 10. 5. 1948, Bevinovy referáty o setkáních s Douglasem, FO 800/487, TNA.

zbraní, přičemž chystal vlastní deklaraci nezávislosti. Nakonec se rozhodl uznat Ben Gurionovu prozatímní vládu. Vedení bývalé Hagany v zastoupení Izraela Galili uzavřel s Irgunem 1. června dohodu o jeho začlenění do izraelské armády. Příslušníci Irgunu si však dále hráli na vlastním písečku. Podle Erica Silvera Begin plánoval převzít kontrolu nad novou armádou. Svým kolegům napsal, že by se Irgun měl stát jedinou svrchovanou vojenskou silou v zemi. Chtěl prozatímní vládu zaskočít, a k tomu prý potřeboval 10 tisíc mužů a samozřejmě zbraně. Mezitím Šmuel Kac získal 5. milionů dolarů. Subvenci podpořil premiér Bidault V Palestině vládlo vojenské příměří. Izraelská vláda ani armáda o Beginově misi nevěděla. Irgun získal loď jménem Altalena a podle Silvera na ni v Marseille naložil 5 tisíc britských pušek, tři miliony kusů munice do pušek a kulometů, 250 kulometů, 250 samopalů, 150 německých kulometů, několik tun TNT a 940 dobrovolníků. Dne 14. června se o vyplutí Altaleny dozvěděl Galili. Begin prý obešel námitky svých kolegů a informoval izraelskou vládu se všemi podrobnostmi o povaze nákladu. Begin si možná puč rozmyslel. (Příměří sice skýtalo jistou příležitost provést převrat, avšak nic mu nemohlo zaručit, že jej bude izraelská armáda poslouchat a že toho všeho nevyužijí Arabové) Začal si nárokovat 25% celého nákladu. Chtěl se svými muži dobýt alespoň Jeruzalém, který byl prohlášen za mezinárodní zónu. Ben Gurion Beginovi nevěřil. Altalena dorazila k Paletině. Jednání byla napjatá, Altalena vypálila směrem k pobřeží. Mezi armádou a Irgunem vypukla bitva o dovezenou techniku. Ben Gurion nakonec přikázal Altalenu potopit i s nákladem, čímž Beginovi překazil spoustu plánů. Podle Silvera byl Begin vzteky bez sebe. Spílal Ben Gurionovi do zrádců a idiotů.²⁸⁴ Irgun byl poté definitivně podřízen armádě. Menachem Begin si založil stranu Cherut, která v prvních parlamentních volbách získala kolem 11,5% hlasů. Zvítězila Ben Gurionova Mapaj.²⁸⁵ Útok na Altalenu byl přirozeným vyústěním letitého Ben Gurionova úsilí vypořádat se s Irgunem.

²⁸⁴ SILVER, E., c. d. s. 98-108.

²⁸⁵ HELLER, J., c. d., s. 280.

Závěr

V roce 1944 si vedení Sionistické organizace nedokázalo představit, že by Židé mohli do konce čtyřicátých let vyhlásit nezávislost. Jišuv byl zranitelný. V Palestině neexistovala židovská populační většina a Hagana by nový stát nedokázala ochránit. Prosazovala proto vytvoření Židovského společenství v Palestině a odvolání Bílé knihy z roku 1939. Beze změny správních poměrů mandátního území vedoucích k židovské početní převaze by nemohl vzniknout židovský stát. Velká Británie zůstávala pro sionisty hlavní vyjednávací instancí. Židovské společenství, potažmo stát, potřeboval mocnou záštitu.

Britskou politiku vůči mandátní Palestině, potažmo celému Blízkému východu v letech 1944-1948 lze obecně charakterizovat jako úsilí o dosažení shody mezi Araby a Židy a boj o dlouhodobé udržení místních strategických pozic. Britové si přitom počínali natolik opatrně, že nedokázali zformulovat žádnou jasně čitelnou politiku. Obávali se nárůstu židovského násilí, které by v konečném důsledku mohlo vést ke katastrofě. Rovněž měli strach ze ztráty přízně sousedních arabských států, na jejichž dobré vůli závisela budoucnost jejich obranného systému. Spojené státy americké rovněž potřebovali na své straně. Slábnoucí velmoc usilovala o co nejlepší vztahy s novým světovým hegemonem, s jehož pomocí by si mohla udržet svůj upadající vliv, nebo zajistit, aby ji Spojené státy na geopolitické úrovni postupně nenahradily ve všech směrech.

Velká Británie se v poválečné době nacházela v mimořádně složité situaci. Této složitosti úměrně odpovídalo její počínání ohledně Palestiny. Kompetentní úřady ve své době produkovaly desítky detailních analýz možných scénářů vývoje. Těmito rozbory prostupovaly výše uvedené obavy a odmítání otevřeného upřednostnění kteréhokoliv z doporučených postupů. Na počátku roku 1944 se kabinet navzdory nesouhlasu některých jeho členů shodl, že Palestina bude po válce rozdělena. Toto usnesení mělo být oznámeno až po skončení války. Židé se však o plánu dozvěděli v značném předstihu a okamžitě mu oponovali.

Židovská agentura zatím nepodnikala žádná protibritská opatření. Přední osobnosti Agentury, Chajim Weizmann i David Ben Gurion byli zatím ochotni s mandátní mocností v budoucnu spolupracovat a vytrvale prosazovali společné požadavky. Irgun však vypověděl příměří s Velkou Británií a pustil se do boje za

osvobození Palestiny od cizí „okupace“. Přispěl tím ke zhoršení bezpečnostní situace, jež byla díky aktivitám uskupení LECHI nestabilní již v první polovině čtyřicátých let.

Kvůli britské neochotě ustoupit od politiky Bílé knihy či uvolnit sto tisíc imigračních povolenek pro židovské přemístěné osoby a netečnosti Židovské agentury vůči násilným protibritským výpadům, se anglo-sionistické vztahy pomalu zhoršovaly.

Věci zašly natolik daleko, že se David Ben Gurion a jeho přívrženci spojili s Irgunem a LECHI. V Židovské agentuře narůstala nespokojenost s britskou politikou a tak se její značná část přiklonila na Ben Gurionovu stranu. Weizmann byl díky své preferenci nenásilné taktiky výrazně oslaben.

Chajim Weizmann se stal v roce 1948 prvním izraelským prezidentem. Nemohl být premiérem. Nebyl levicově orientovaný, a proto neměl šanci. Jeho diplomatické zásluhy však měly obrovský význam. Prezidentský post byl Weizmannovi „souzený“. Weizmann ale díky své vytrvalé podpoře Velké Británie přišel o důležité pozice. Nahradil jej Ben Gurion, jehož do premiérského křesla nevyneslo pouze předsednictví populární strany Mapaj. Svým protibritským vystupováním si na podzim roku 1945 získal přízeň většiny členů Židovské agentury, vlivných členů Vaad leumi či odborů. Pak již jen přistupoval na kompromisy, aby si přízeň udržel. Velká zkouška přišla po útoku na King David. Weizmann mohl získat své ztracené postavení. Mnoho členů Agentury i Hagany začalo požadovat odklon od radikálů. Slabinou jeho programu byl návrh britsko-židovské spolupráce. Když se Spojené hnutí odporu rozpadlo, protibritsky ladění politici se znovu připojili k Ben Gurionovi, a potírání protibritských sabotáží i výzvy mandátní administrativy opakovaně bojkotovali. Židovská agentura si zatím vznik židovského státu v Palestině nepřála. Pouze požadovala záruky, aby schéma dočasného uspořádání navrhované Londýnem vyústilo ve vznik židovského státu. Toho se jim opakovaně nedařilo dosáhnout. Špatná bezpečnostní situace Brity posléze donutila, aby předala řešení trvalého územního uspořádání OSN. UNSCOP nakonec vynesla verdikt, který Londýn instruoval k vypovězení mandátu v co nejbližší možné době, a Valné shromáždění prosadilo návrh na rozdělení Palestiny. Čas vzniku židovského státu nadešel rychleji, než sionisté původně předpokládali. Lídři bojující za změnu správních poměrů v Palestině se měli zanedlouho postavit do čela nového státu. Další role Ben Guriona či Mošeho Šetroka tedy byla spíše jasně určena. Chajim Weizmann byl rovněž dobrý politik a diplomat. Jenže jeho postavení v Agentuře nebylo natolik silné, aby se Izrael mohl stát zemí, kde o podstatných věcech rozhoduje prezident. Pravomoci izraelského

prezidenta jsou dodnes spíše omezené. Osobnost zastávající tento úřad je především morální autoritou a dbá na dobrou reprezentaci své země. Od Ben Gurionovy premiérské éry však zůstává nejmocnějším mužem Izraele předseda vlády.

Britsko-arabskému spojení bylo díky Palestině zasazeno mnoho silných úderů. Aliance však byla díky síle arabského nacionalismu ohrožena již v meziválečné době. Letité palestinské kličkování, jež se mnohým Arabům jeví jako trvání anglo-sionistické spolupráce, okolnosti odhlasování Rezoluce číslo 181, a britský postup během občanské války mohly teoreticky přispět nejen k úpadku britsko-arabského spojení, nýbrž i ke svržení geopoliticky významných protisovětských monarchií.

V roce 1952 padlo egyptské království. Svobodní důstojníci Brity donutili opustit Canal Zone. Zanedlouho znárodnili tamní průplav. Suezská krize znovu utvrdila arabské přesvědčení o letité kontinuitě anglo-sionistického spojení i tradiční britské prohnání. V létě roku 1958 provedla irácká levice státní převrat. Zabala Faisala II. i ministra Nurího as-Saída. Převrasy v Egyptě a Iráku by bez vojenské záštity neuspěly. Mnoho tamních vojáků i důstojníků se patrně stejně jako Gamál Abdel Násir účastnilo ponižující arabsko-izraelské války, kterou mohli vnímat jako důsledek britské zrady. Zajordánští Hášimovci si své pozice udrželi dodnes. Jejich země patří mezi nejklidnější oblasti Blízkého východu. Měli štěstí. Tamní vojenská opozice byla po celé dvacáté století příliš slabá. Britský vliv na egyptské a irácké armádní poměry se vytratil ve třicátých letech. Jordánská armáda však byla následnicí Arabské legie, kterou oficiálně střežili britští důstojníci až do roku 1948.

Menachem Begin a Irgun soustavně zastrašovali mandátní správu a palestinské bezpečnostní složky. Jeho sabotáže se dotýkaly především Britů pobývajících v Palestině. Whitehall byl tisíce kilometrů daleko a jeho osazenstvo si zachovávalo odstup. Neudržitelná bezpečnostní situace, netečnost Židovské agentury vůči násilí a špatné zprávy o vnitřním stavu Hagany způsobeném infiltrací radikálů nakonec Brity vedla k předčasnému předání řešení trvalého územního uspořádání OSN. Zapojením UNSCOP se vše výrazně urychlilo. Výbor doporučil rozdělení Palestiny a Valné shromáždění posvětilo vznik židovského státu. Menachem Begin a jeho bojovníci se tak nepřímo zasloužili o vznik židovského státu, avšak Brity se jim z Palestiny vyhnat nepodařilo. Britové se bezprostředně vzdali mandátu, protože jim to nařizovala Zvláštní komise OSN pro Palestinu. Další správy a vojenského setrvání v Palestině se zřekli kvůli tomu, že se Whitehall nechtěl podílet na prosazování Rezoluce č. 181.

Seznam pramenů a literatury

Archivní prameny:

The National Archives of the United Kingdom:

- CAB 65 War Cabinet and Cabinet: Minutes (WM and CM Series), 1939 - 1945
- CAB 66 War Cabinet and Cabinet: Memoranda (WP and CP Series), 1939 - 1945
- CAB 119 War Cabinet and Cabinet Office: Joint Planning Staff: Correspondence and Papers, 1939-1948
- CAB 121 Cabinet Office: Special Secret Information Centre: Files, 1939 - 1955
- CAB 128 Cabinet: Minutes (CM and CC Series), 1945 - 1984
- CAB 129 Cabinet: Memoranda (CP and C Series), 1945 - 1984
- CO 537 Colonial Office and predecessors: Confidential General and Confidential Original Correspondence, 1769 - 1955
- CO 732 Colonial Office: Middle East Original Correspondence, 1921 – 1949
- CO 733 Colonial Office: Palestine Original Correspondence, 1921 - 1949
- CO 967 Colonial Office: Private Office Papers, 1873 – 1966
- DEFE 5 Ministry of Defence: Chiefs of Staff Committee: Memoranda 1947-1951
- DEFE 6 Ministry of Defence: Chiefs of Staff Committee: Reports of the Joint Planning Staff and successors, 1947-1968
- FO 800 Foreign Office, Private Offices: Various Ministers' and Officials' Papers, 1824 – 1968
- FO 816/27 Relations between H.M.G. and Iraq: revision of Anglo-Iraqi Treaty (Portsmouth), 1946 - 1948
- KV 5 The Security Service: Organisation (OF series) Files, 1912–1963
- PREM 8 Prime Minister's Office: Correspondence and Papers, 1935–1951
- PRO 30/78 Anglo-American Committee of Enquiry on Palestine, 1946: Papers, 1945-1947

The Middle East Centre Archive, Oxford:

GB165 – 0072 Sir Alan Cunningham Collection

Vydané prameny:

BEGIN, M., *The Revolt*. New York 1978

TAVIN, E., ALEXANDER, Y., (ed.), *Psychological Warfare and Propaganda: Irgun Documentation*. Wilmington 1982.

FREUNDLICH, YEHOSHUA, (ed.), *Political Documents of the Jewish Agency, May 1945 – December 1946*. Jeruzalém 1996

GOLANI, M., *The End of the British Mandate for Palestine, 1948. The Diary of Sir Henry Gurney*. Palgrave, McMillan 2009

Webové stránky:

<http://archive.jta.org/>

<http://begincenter.org.il>

<http://bi.cuni.cz/>

- Portál elektronických zdrojů UK

- <http://hansard.millbanksystems.com>

- Parlamentní debaty

<http://www.jewishfederations.org>

<https://www.jewishvirtuallibrary.org>

g

<http://www.jpost.com>

<http://www.osn.cz>

<http://www.nationalarchives.gov.uk>

- Kabinetní zasedání a kabinetní memoranda

<http://unispal.un.org>

- Dokumentace k Palestinské otázce

Monografie a články:

BELL, B., J., *Terror out of Zion. The Fight for Israeli Independence, 1929 – 1949*. Dublin 1977

CESARANI, D., *Major Farran's Hat: Murder, Scandal and Britain's War Against Jewish Terrorism, 1945-1948*. Londýn 2009

COHEN, M., J., *The Origins and Evolution of the Arab-Zionist Conflict*. Berkeley, Los Angeles, 1987a

DURMAN, K., *Blízký východ ve světové politice 1918 – 1959*. Praha 1966

- GILBERT, M., Izrael, dějiny. Praha 2002
- GILBERT, M., *Churchill a Židé*. Praha 2008
- GOLANI, M., *Palestine between Politics and Terror 1945 – 1947*. Waltham 2013
- GOLANI, M., *The 'Haifa turning point': The British administration and the Civil War in Palestine, December 1947-May 1948*, in: *Middle Eastern Studies*, č. 37.2, r. 2001, s. 93- 130
- GOMBÁR, E., *Moderní dějiny islámských zemí*. Praha 1999
- GORNY, J., *The British Labour Movement and Zionism 1917 – 1948*. Londýn 1983
- HELLER, J., *The Stern Gang. Ideology, Politics and Terror 1940-1949*. Londýn 1995
- HELLER, J., *The Birth of Israel 1945-1949. Ben Gurion and his Critics*. Florida 2003
- HERZOG, CH., *Arabsko-izraelské války. Válka a mír na Blízkém východě od války za nezávislost v roce 1948 po současnost*. Praha 2008
- KARSH, E., *Nakbat Haifa: Collapse and dispersion of a major Palestinian community*, in: *Middle Eastern Studies*, č. 37.4, r. 2001, s. 25-70
- KHALIDI, R., *The Iron Cage, The Story of the Palestinian Struggle for Statehood*. Boston 2007
- KHALIDI, W., *The Fall of Haifa Revisited*, in: *Journal of Palestine Studies*, roč. 37, č. 3, r. 2008
- LONDON, L., *Whitehall and the Jews 1933-1948. British Immigration Policy and the Holocaust*. Cambridge 2000
- LOUIS, W., R., *The End of the Palestine Mandate*. Austin 1986
- MONROE, E., *Britain's Moment in the Middle East 1914-1956*. Londýn 1963
- MORRIS, B., *The Birth of the Paletinian Refugee Problem Revisited*. Cambridge 2004
- OVENDALE, R., *Britain, The United States, and the End of The Palestine Mandate 1942-1948*. New Hampshire 1989
- PALMER, A., *Úpadek a pád Osmanské říše*. Praha 1996
- PŘEBINDA, P., *Cesta k soudobému Iráku. Nuri as-Saíd a dějiny irácké monarchie (1920-1958)*. Praha 2005
- ROGAN, E., SHLAIM, A.,(ed.), *The War for Palestine. Rewriting the History of 1948*. Cambridge 2001
- ROBINS, P., *A History of Jordan*. Cambridge 2004
- ROVNÁ, A., *Kdo vládne Británii?* Praha 2004
- SACHAR, H., M., *Dějiny státu Israel*. Praha 1999

- SEGEV, T., *One Palestine, Complete. Jews and Arabs under the British Mandate*. Londýn 1999
- SHEPHERD, N., *Ploughing Sand. British Rule in Palestine. 1917 – 1948*. New Brunswick 2000
- SHLAIM, A., *The Jewish Plan for Palestine. Memoranda and Statemensts presented by the Jewish Agency for Palestine to the United Nations Special Committee on Palestine*. Mnichov 1981
- SILVER, E., *Begin, a Biography*. Londýn 1984
- SILVERFARB, D., *Britain's informal Empire in the Middle East. A Case Study of Iraq 1929–1941*. Oxford 1986.
- SILVERFARB, D., *The Twilight of British Ascendancy in the Middle East. A Case Study of Iraq, 1941 – 1950*. Basingstoke, Hampshire 1994
- SYKES, CH., *Crossroads to Israel 1917-1948*. Bloomington, Londýn 1973
- ZADKA, S., *Blood in Zion, How the Jewish Guerillas drove the British out of Palestine*. Londýn 1995
- ZOUPLNA, J., *Od jišuvu k Izraeli. Formování izraelských mocenských elit*. Praha 2007

Příručky:

- WIGODER, G., (ed.), *New Encyclopedia of Zionism and Israel*. New York 1994
- EDELHEIT, A., EDELHEIT, H., *History of Zionism. A Handbook and Dictionary*. Oxford 2000
- RAMSDEN, J., *Oxfordský průvodce britskou politikou 20. století*. nakladatelství Prostor 2006